

Doctrine economice internaționale

Asist.univ.drd. Filip Nistor

Introducere în studiul doctrinelor economice. Mercantilism

Sarcini de  nv are: Prin parcurgerea acestei unit i de studiu, studentul va fi capabil să

- definească no iunile fundamentale care permit înțelegerea doctrinelor economice
- definească conceptul de mercantilism
- explice locul mercantilismului în evoluția gândirii economice
- să enumere principalii reprezentan i ai mercantilismului

Introducere în studiul doctrinelor economice

Limbajul economic  i importanța sa

 n ansamblul sau, societatea se prezinta ca un sistem social-global, structurat la în subsisteme sociale cu structuri, mecanisme si functii proprii. Dintre aceste subsisteme sau sisteme partiale cele mai importante sunt: cel politic, economic, spiritual, informational, militar etc.

Înca din cele mai vechi timpuri prin importanta si rolul jucat în existenta si functionalitatea societatii, s-a impus sistemul economic.  n fond, viata economica reprezinta suportul material al vietii sociale, esenta si actiunea sa fac nd posibila prezenta celorlalte sisteme sociale, a societatii.

Din aceasta cauza, oamenii s-au preocupat atât teoretic cât si practic de viata economica, fac nd pe marginea acesteia numeroase aprecieri, opinii, reflectii.  n str nsa legatura cu acest fapt, s-a nascut si impus un bogat si divers limbaj economic de la termeni generali ca parerea, ideea, opinia p na la notiuni complexe ca gândirea economica, ideologie, doctrina etc.

Toti acesti termeni, notiuni au rolul de a face precizari utile, aprecieri subtile privind continutul, actiunea, utilitatea diferitelor forme pe care le  mbraca în exprimarea sa economicul.

Gândirea economica este cel mai general si cuprinzator termen, ea reprezinta ansamblul reflectiilor cu privire la viata economica a societatii (idei, opinii, teorii, conceptii, doctrine toate de natura economica).

Dupa sfera lor de cuprindere, aceste reflectari economice pot privi:

- microeconomie – adica reflectarile privind activitatea economica a agentilor privati ( ntreprinderi, firme)

- macroeconomie – are în vedere subdivizarile privind activitatea unor ansamble de state, natii, popoare sau a unei societati;

Doctrine economice internaționale

Introducere în studiul doctrinelor economice. Mercantilism

- mondieconomia – include reflectările privind relațiile economice mondiale.

Dupa interesele pe care le exprima reflectările gândirii economice pot viza:

a) probleme de interes general – producția, schimbul, consumul, sau de interes internațional, regional, zonal, continental sau global;

b) probleme de interes parțial – acestea privesc un număr limitat de indivizi sau grupuri de agenți economici (patroni, bancheri, comercianți);

Termenul de gândire economică însumează pe toți ceilalți termeni, noțiuni menționate.

Economic

Acest termen este folosit încă din antichitate, el regăsindu-se în lucrările lui Xenofon și Aristotel.

Geneza termenului vine din cuvintele grecești "oikos" – casa gospodăriei și "nomos" – lege, ordine.

Într-o accepțiune generală economia ar desemna ordinea în gospodărie, în activitatea pe care oamenii o desfășoară în vederea creării bunurilor materiale și a serviciilor destinate satisfacerii trebuințelor de viață. Prin extensivitate, termenul de "economie" a fost și este folosit pentru a desemna cunoașterea acestui domeniu, sau în ultima instanță știința economică în ansamblu său.

Teoria economică

Teoria economică – reprezintă o formă a cunoașterii științifice care constă dintr-un ansamblu de idei, rațiuni, raționamente ordonate sistematic și logic prin care se explică fenomene și procese din viața economică, în ansamblul său, sau dintr-un domeniu major al acesteia.

Prin conținutul său, teoria economică îndeplinește o serie de funcții ca:

- de cunoaștere a realității economice și de interpretare și fundamentare a acesteia;
- științifică, de cunoaștere a determinărilor interne, esențiale și cauzale ale fenomenelor și proceselor economice studiate;
- ideologică, concepute în promovarea intereselor economice ale unei clase, grup, partid, stat etc.

Teoria economică fiind produsul unui emitent, fie aceasta individual sau colectiv, ea va fundamenta și promova interesele și aspirațiile sociale, politice și economice ale acesteia, va avea un caracter partinic, partizan ideologic.

Ideologia economică

Termenul de ideologie vine din grecescul "eidos" – imagine, cunoaștere despre aceasta și "logos" – știința, adică știința imaginii, idei, știința cunoașterii acesteia.

Forma modernă de ideologie apare la sfârșitul secolului al XVIII-lea și aparține francezului Destutt de Tracy. Acest termen dar cu conținuturi, semnificații și valori diferite se întâlnește în viața politică, economică, religioasă.

Doctrine economice internaționale

Introducere în studiul doctrinelor economice. Mercantilism

Ideologia economica desemneaza ansamblul ideilor, teoriilor, conceptiilor unei clase, grup, partid. formatiune politica fata de viata economica, de prezentul si perspectiva acesteia, de problematica existentei si esentei sale, de strategia si tactica adoptat fata de aceasta.

Fiind produsul, emanatia unui emitent politic ca si cazul teoriei economice, ideologia are un caracter partinic, ea va exprima, fundamenta si promova interesele, emitentului si totodata îi va pune la dispozitie si strategia si tactica necesara înfaptuirii realizarii acestora.

Ideologiile în general, cele economice în special vor constitui osatura, nucleul doctrinelor economice si se vor regasi concretizate în programe, strategii de dezvoltare social-economica. Nu orice ideologie evolueaza spre doctrina, sau trebuie în mod obligatoriu sa formeze substanta, nucleul acesteia, ci ele pot exista si actiona si în mod independent, autonom ca elaborate de sine statatoare.

Doctrina economică

Ca majoritatea termenilor, notiunilor politice sau economice si cel de doctrina vine din latinescul „doctrina” si înseamna învatatura sau într-o acceptiune mai larga conceptie despre societate.

În dictionarul explicativ al limbii române notiunea „doctrina” este definita ca „totalitatea principiilor unui sistem politic, economic, stiintific, religios”. Dictionarul politic consemneaza în dreptul notiuni de doctrina „Un sistem închegat de conceptii si principii prin care se exprima a anumita orientare, un curent de gândire filozofica, politica, economica, juridica, religioasa etc.

Doctrina economica reprezinta o conceptie închegata, structurata, sistematizata si coerenta de idei, teorii, rationamente care pe baza unor principii unificatoare reflecta si interpreteaza realitatea economica, sau a componenta majora a acesteia în functie de aspiratiile si optiunile unei comunitati social politice al carei exponent si purtator este, punându-i totodata la dispozitie metodele si masurile practice de realizare si evolutie a acesteia.

În cadrul unei doctrine economice se regasesc doua elemente esentiale:

- teoria economica;
- practica economica

Teoria economica – constituie substanta teoretica explicativa a doctrinei economice. În schimb politica economica este aceea ce ofera, da orientarea coordonare activitatii economice practice în directiile si scopurile urmarite.

Doctrinile economice vizeaza modul de punere în miscare a mecanismelor vietii economice, influenteaza si orientarea mersului acesteia în directia si scopul dorit.

Doctrine economice internaționale

Introducere în studiul doctrinelor economice. Mercantilism

Curentul de gândire economic

Se înțelege un ansamblu de teorii, ideologii și doctrine economice care explică și promovează un anumit gen de viață economică, dar de pe pozițiile și interesele anumitor grupuri sau forțe sociale.

Orice curent sau orientare de gândire economică se fundamentează pe o doctrină dominantă. Teoriile, ideologiile și doctrinele economice pot fi elaborate și susținute de mai mulți economiști constituiți în școli de gândire economică axate pe principii și teze fundamentale similare. Ex. școala clasică, școlile neoclasiche etc.

La baza constituirii acestor școli stau:

- o anumită tematică abordată ;
- principii și valori apropiate;
- opțiuni teoretice și practice comune.

Obiectul doctrine economice

1. Viața economică este extrem de complexă, dinamică și cu o mare diversitate și varietate de probleme. Ea este studiată atât în ansamblul ei de o serie de științe în special economia politică cât și a domeniilor și segmentelor sale de științele economice de ramură.

Pe de altă parte, această studiere a vieții economice poate avea în vedere faptele, procesele, categoriile și instituțiile economice sau studiul ideilor, gândirii economice. De acest ultim aspect, adică al studiului ideilor și a gândirii economice se ocupă istoria gândirii economice sau altfel spus doctrinele economice.

Dacă economia politică și celelalte științe economice au ca obiect de studiu cercetarea faptelor economice reale, a raționalității activității economice, istoria gândirii economice prin specificul ei are ca obiect studiul diferitelor concepții, teorii, ideologii și doctrine care reflectă în chip diferit nuanțat sau direct partinic aceeași realitate economică.

Studiul realizat de doctrinele economice se fundamentează pe principiul istoricității care are în vedere analiza, cercetarea ideilor, concepțiilor economice încă din cele mai vechi timpuri până în prezent, corelat cu fiecare formațiune și perioadă istorică începând cu sclavagismul până în epoca contemporană.

2. De asemenea doctrinele economice au în vedere modul în care teoriile și ideologiile elaborate au influențat viața economică, au condus-o spre progres sau au conservat elemente și aspecte contrare necesităților și legităților sociale, sau chiar au jucat un rol retrograd.

3. În același timp, istoria gândirii economice are în vedere fixarea și evidențierea de elemente, aspecte perene, statornice progresiste și care au influențat mersul ideilor economice.

Doctrinae economice internaționale **Introducere în studiul doctrinelor economice. Mercantilism**

4. Doctrina economică nu se pot limite numai la prezentarea și constatarea unor fapte, fenomene, procese ci menirea ei este să înlătimeze calele și metodele utilizate pentru îmbunătățirea sau ridicarea calitativă a întregii activități economice

Periodizarea istoriei gândirii economice

Problema periodizării istoriei gândirii economice a născut vee dispute în cadrul economiștilor, specialiștilor, a tuturor celor interesați de studiul economicului.

În periodizarea istoriei gândirii economice s-au constituit două mari criterii: al istoricității și al compatibilității cu știința. Din perspectiva criteriului istoricității se pot distinge patru mari perioade ale istoriei gândirii economice:

1. gândirea economică din antichitate (mileniul II î.Ch. – până la mijlocul mileniului I î.Ch.) sec. al V-lea e.n.;
2. gândirea economică feudală (mij. mil. I sec. al V-lea mij. mil. II î.Ch.) sec. al XV-lea;
3. epoca modernă - sec. al XVI-lea – al XIX-lea ;
4. epoca contemporană - sec. al XX-lea.

Pe baza celui de-al doilea criteriu, al comparabilității ca știință, al caracterului științific al gândirii economice acesta poate fi periodizat în:

1. perioada preștiințifică sau preclasică care ține de la începutul până la mij. sec. al XVII-lea;
2. perioada științifică care ține de la mij. sec. al XVII-lea până astăzi.

În cadrul gândirii economice se disting:

- a) gândirea economică clasică – burgheză;
- b) doctrina economică marxistă;
- c) orientările și școlile economice moderne;
- d) gândirea economică contemporană.

Metodologia cercetării științifice a doctrinei economice

În general, metoda desemnează un ansamblu de principii, procese, tehnici de investigație, reguli și premise care în reuniunea lor operațională constituie metodologia de cercetare.

Cum obiectul de cercetare al doctrinei economice nu-l constituie viața economică în sine, ci reflectarea realității sale în plan spiritual se impune o disociere între metodologia proprie studiului economiei, fie de cea a cercetării doctrinelor economice.

Istoria gândirii economice beneficiază de un sistem de principii și criterii specifice de investigație și apreciere. Dintre principiile și criteriile care trebuie să stea la baza studiului de către doctrina economică precizăm:

Doctrină economice internaționale

Introducere în studiul doctrinelor economice. Mercantilism

1. principiul istoricitatii ce presupune ca teoriile si doctrinele economice sa fie analizate si explicate prin prisma conditiilor istorice concrete în care au aparut sau în care se manifesta;

2. cercetarea conceptiilor economice trebuie facuta în raport cu baza lor generatoare, având în vedere ca teoriile si doctrinele economice sunt o reflectare în plan spiritual a unor situatii, conditii si date concrete ale societatii;

3. reflectarea, interpretarea si fundamentarea realitatii social-economice de catre teoriile si doctrinele economice, trebuie facuta prin prisma intereselor sociale de grup, clasa, partid sau nationale bine determinate;

4. analiza si cercetarea doctrinelor economice trebuie sa evidentieze finalitatea si utilitatea lor, altfel spus functiile teoretice si practice exercitate de acestea.

Mercantilism

Spre deosebire de spiritul moderator ce a caracterizat gândirea economică a scolasticilor medievali, *mercantilismul gravitează în jurul ideii de acumulare, prin orice mijloace, a unui stoc c t mai mare de metal prețios  i bani, pentru sporirea veniturilor statului  i ale națiunii  i, implicit, a puterii acestora.*

Prin urmare, putem considera că mercantilismul se bazează pe două principii esen iale:

a) *principiul chrysohedonic* sau dorin a de a de ine c t mai mult aur, putere  i implicit bog tie, pentru că, potrivit spuselor lui William Petty: "aurul, argintul, bijuteriile nu pier; ele sunt bog  ii în toate timpurile  i locurile";

b) *principiul antagonismului de interese dintre na iuni, bazat pe stocul monetar*, unde banul constituie "nervul războiului".

Cele trei idei mai importante ce caracterizează modul de gândire mercantilist sunt:

1. concepția cu privire la bog tie (individuală  i națională);

2. izvorul  i rolul profitului în societate;

3. concepția privind banii  i rolul jucat de aceștia în rela ia cu celelalte produse ce fac obiectul vânzării-cumpărării pe piața.

Concep ia mercantilistă asupra bogăției, indiferent dacă este privită la nivel individual sau național,   i g se te expresia în stocul monetar existent la un moment dat. Sporirea bogăției sub această formă devine preocuparea centrală atât a indivizilor c t  i a statului, acesta din urmă fiind considerat "exponentul birului public".

Izvorul profitului, a acumulării de bog tie, este considerat a fi *comerțul*, respectiv circulația mărfurilor, mijlocite de bani,  i în mod deosebit, comerțul exterior. Fără a fi preocupa i de mecanismul funcționării economiei de piața, mercantiliștii sunt de părere că, suplimentul monetar încasat de negustor, comparativ cu cheltuielile făcute pentru aducerea produselor respective pe piața, rezultă din diferen a de preț ce se constata la

Doctrina economice internaționale

Introducere în studiul doctrinelor economice. Mercantilism

vânzarea produselor (preț mai mare) comparativ cu prețul de achiziție al acestora. Mergând cu analiza mai departe, ei ajung la concluzia că, sfera economică în cadrul căreia se realizează profitul ar fi circulația mărfurilor și comerțul.

Totuși, se poate afirma cu certitudine că, prin trecerea la economia de schimb, avuția este eliberată din limitele valorii de întrebuințare și încadrată în “spațiul” valorii de schimb. Această mutație va permite amplificarea continuă a bogăției și a posibilităților de acaparare a ei. Comerțul de mărfuri și de bani devine astfel, cea mai profitabilă sferă a economiei.

Cu toate că mercantilismul a fost contestat și vehement criticat de către adepții liberalismului clasic și neoclasice în ceea ce privește rolul esențial pe care aceștia îl acordă statului în susținerea economiei – intervenție socotită drept o piedică în calea afirmării liberei inițiative a agenților economici și a funcționării economiei de piață, totuși, acest curent de gândire economică are meritul de a fi îmbinat în mod eficient teoria cu practica, de a fi pus politicul în slujba economicului. Statul și politica sa devin eficiente, susțin mercantiliștii, doar în măsura în care se sprijină pe bogăție cât mai mare și în continuă creștere.

În evoluția sa, mercantilismul cunoaște două etape mai importante determinate în funcție de modul de interpretare și aplicare a politicilor economice emise în acea perioadă. Prin urmare, avem de-a face cu mercantilismul timpuriu și mercantilismul dezvoltat.

1. *Mercantilismul timpuriu* este caracteristic sec. al XVI-lea și unor decenii din prima jumătate a sec. al XVII-lea.

Acestei perioade îi este caracteristică preocuparea pentru realizarea unor balanțe comerciale active, a unui excedent al intrării de monedă față de ieșiri. În acest context sunt remarcate măsurile de ordin administrativ impuse de către stat, în sensul limitării, chiar până la interdicție, a importului de mărfuri și stimulării, pe cât posibil, a exportului, cu scopul atragerii unei cantități cât mai însemnate de monedă și metal prețios. Convingerea unanimă era că, numai în acest mod țara poate fi considerată bogată.

Mercantilismul timpuriu își găsește expresia cea mai elocventă în modul de conducere și administrare a orașelor-cetate italiene: Veneția, Genova, Florența. Sub impulsul său, se înregistrează o creștere a libertăților economice și politice, opresiunea feudală este atenuată în favoarea dezvoltării agriculturii, a comerțului și a activităților bancare, meșteșugărești și manufacturiere din orașe. Corporațiile constituite i-au parte la conducerea vieții publice.

La acest tip de mercantilism se va referi ulterior Adam Smith când scrie că: “...deși încurajarea exportului și descurajarea importului sunt cele două mari mecanisme prin care sistemul mercantilist își propune să îmbogățească orice țară, totuși, cu privire la anumite mărfuri, el pare a urma o cale diametral opusă (...). Sistemul mercantilist descurajează exportul de materii prime pentru manufactură și al uneltelor de muncă, pentru a acorda muncitorilor noștri un avantaj și a-i face capabili să vândă pe piețe străine mai ieftin decât muncitorii altor nații (...). El încurajează importul de materii prime pentru manufacturi, pentru ca să poată fi prelucrate de muncitorii noștri mai ieftin și să înlăture astfel un import mai mare și de o valoare mai mare de bunuri manufacturate”. Prin urmare, este evident

Doctrină economice internaționale

Introducere în studiul doctrinelor economice. Mercantilism

că, mercantilismul de factură metalist  con inea în sine, germenii trecerii spre cel industrialist.

2. *Mercantilismul dezvoltat* (mijlocul sec. al XVII-lea, începutul sec. al XVIII-lea) a exprimat o concep ie mult evoluată cu privire la modul de conducere  i dezvoltare a societăţii din acea perioadă. Asistăm la o diminuare a factorului administrativ, concomitent cu accentuarea ac iunii factorilor economiei, prin rolul esențial conferit balan ei comerciale. Se constata  i o relaxare considerabilă a comerțului exterior deoarece, activitatea de import nu mai este at t de restrictivă  i este promovată ideea creșterii acesteia concomitent cu cre sterea, într-o propor ie mult mai mare a exportului, pentru a se putea asigura permanent o balan a comercială activă.

Indiferent de forma pe care o îmbracă, de solu iile propuse  i de spa iul geografic în care se manifestă, mercantilismul prezintă c teva trăsături esen iale:

a) este primul curent de gândire economică care încearcă să analizeze, sub aspect teoretico-practic, modul de producție bazat pe schimbul de mărfuri  i rela ii salariale, în condițiile în care, intensificarea schimburilor comerciale externe se desf soar  în propor ii considerabile  i sunt cele care stau la baza creării de bogăție, a plusprodusului. Tocmai din acest motiv, principala formă de sporire a bogăției este considerată acumularea de bani  i de metale prețioase, iar sfera circula iei (comerțul exterior) este privită ca izvor de bogăție;

b) promovează intervenția statului în economie deoarece, schimbul de mărfuri  i acumularea primitivă de capital aveau nevoie de cadrul normativ propice desf sur rii lor;

c) mercantilismul se leagă str ns de politica economică (comercială) a timpului, ceea ce va justifica  i sub aspect teoretic, nu numai practic, formarea marilor imperii coloniale adun toare de metale prețioase, materii prime  i bani;

d) nevoia cresc nd  de stoc monetar este alimentată  i de necesitatea satisfacerii unor cerin e c t mai variate  i numeroase din partea puterii regale  i a acoliților ei: de la războaie la o via a bazată pe lux  i consum rafinat;

e) banii sunt considera i drept: "un factor de producție cu același titlu ca  i p m ntul", "banii erau privi i uneori ca avu ie "artificială", distinctă de avuția "naturală", unde dob nda de capital era considerată drept plată pentru închirierea banilor, analogă cu renta funciară.  n măsura în care mercantiliștii căutau să descopere motive obiective pentru mărirea ratei dobânzii (...) ei le găseau în cantitatea totală a banilor".

Fondul comun al ideilor mercantiliste s-au particularizat însă pe zone geografice  i  ri în funcție de politicile economice elaborate  i de solu iile propuse la un moment dat pentru cre sterea avuției. Astfel, putem vorbi de cele trei căi de  mbog  ire, în concepția mercantilistă,  i anume:

- a)  mbog  irea prin comerț;
- b)  mbog  irea prin industrie;
- c)  mbog  irea prin monedă.

 n Spania  i Portugalia, economiștii s-au preocupat de conservarea metalelor

Doctrina economice internaționale

Introducere în studiul doctrinelor economice. Mercantilism

prețioase provenite din noile continente cucerite și de interzicerea scoaterii din țară a acestora. Prin excelență, avem de-a face cu un *mercantilism metalist*, în cadrul căruia se întreprind o serie de măsuri prohibitive în domeniul importului de mărfuri străine, măsuri care au condus la ruina economia. În aceste cazuri putem vorbi de îmbogățirea prin monedă.

Mercantilismul industrialist sau îmbogățirea prin industrie, fondat în Franța de Jean Bodin, Montchretien și Colbert, a avut drept obiectiv esențial, achiziția de metale prețioase prin practicarea unei politici de dezvoltare industrială, pe baza reglementărilor și interdicțiilor statului. Ideea de bază a mercantilismului industrialist constă în faptul că, puterea politică nu poate fi legată decât de expansiunea comercială. Dezvoltarea industrială este privită în cadrul acestui proces, ca un instrument, rolul decisiv revenind statului prin aplicarea unor subvenții pentru dezvoltarea manufacturilor, paralel cu aplicarea unor politici protecționiste riguroase.

Jean Bodin a insistat în lucrările sale pe dezvoltare, așa cum le numea el, a “marilor activități naționale” și anume: agricultura, industria și comerțul.

Antoine de Montchrétien este adeptul ideii comercializării mărfurilor străine în Franța, numai în măsura în care acestea vor determina realizarea unei balanțe comerciale active, pentru a se realiza un profit cât mai mare și, mai ales, pentru a atrage o cantitate de metal prețios în țară. El avansează și ideea potrivit căreia, ar fi necesar importul de materii prime pentru manufacturile franceze, pentru ca avuția să crească, import ce s-ar putea obține din banii strânși pe vânzarea produselor finite către străinătate.

Mercantilismul industrialist își va găsi însă expresia cea mai elocventă în concepția economică a lui Jean Baptiste Colbert (1619-1683). “Colbertismul va fi expresia cea mai franceză a mercantilismului industrialist”.

Personalitate economică complexă, specialist în domeniul administrației publice, economiei și finanțelor, Colbert consideră industria și comerțul drept izvoarele fundamentale de bogăție și putere pentru Franța. În acest sens, el a militat pentru aducerea specialiștilor străini în vederea dezvoltării sectorului manufacturier pentru reorganizarea finanțelor publice și private. Exegeții săi îi reproșează însă minimalizarea rolului agriculturii în societate, deoarece, pentru Colbert, acest sector al economiei nu poate fi considerat decât “o cămară” din care vistieria publică își acoperă cheltuielile cu luxul casei regale a lui Ludovic al XIV-lea și cu cheltuielile ocazionate de dezvoltarea manufacturilor statului.

Reacția firească față de asemenea măsuri de tip etatist restrictiv și administrativ dirijiste a fost liberală. Ea va deveni ulterior o componentă importantă a curentului fiziocrat, ce a precedat colbertismului.

Mercantilismul comercialist sau îmbogățirea prin comerț a fost practicat îndeosebi în Marea Britanie, deoarece sursele cele mai mari de bogăție le constituiau comerțul și navigația, efectuate sub reglementări stricte îndreptate spre protecția și favorizarea expansiunii acestora. De exemplu, prin Actele de Navigație ale lui Cromwell și Charles al II-lea se asigura protecția marinei comerciale engleze în detrimentul celei olandeze pentru că, o navă străină nu putea exporta în Marea Britanie decât mărfuri produse în țara de

Doctrină economică internațională

Introducere în studiul doctrinelor economice. Mercantilism

origine. Comerțul exterior englez nu se putea face decât prin intermediul navelor construite în șantierul englez, care aparțineau armatorilor englezi și pe care serveau echipaje și ofițeri englezi.

Mercantilismul comercialist englez a fost practicat și teoretizat cu precădere de: Thomas Mun (1571-1641), Josias Child (1639-1690), William Petty (1623-1687), acest din urmă gânditor englez făcând deschiderea spre doctrina economică a liberalismului clasic.

Thomas Mun și-a formulat concepția mercantilistă prin intermediul a două lucrări mai cunoscute: “Considerațiuni asupra comerțului Angliei cu Indiile Orientale” (1609) și “Tezaurul Angliei în comerțul exterior” (1664-post mortem).

El face distincția netă între bani, bogăție și metale prețioase, considerând banii drept mijloc de îmbogățire și nu de bogăție ca atare deoarece, afirma Mun, “cu cât sunt mai intens și mai rațional folosiți, cu atât bogăția poate spori mai repede, iar tezaurul țării se umple mai mult”.

Thomas Mun recomandă statului englez și intensificarea importurilor de mărfuri deoarece, ieșirea banilor peste graniță poate aduce o bogăție mult mai mare Angliei concretizată într-un stoc monetar și de metale prețioase mai ridicat, la care se pot adăuga și noi pământuri care prin rodul lor îi vor spori averea. Prin urmare, avem de-a face cu o viziune dinamică de abordare a operațiunilor economice, la care se adaugă o analiză, chiar dacă simplificată, a riscului economic, a necesității realizării unor cheltuieli private ca moment în strategia economică de obținere a unui profit ridicat.

A rămas celebră în acest sens comparația pe care Mun o face între rolul banilor și rolul semințelor: “Dacă noi l-am judeca pe agricultor numai prin prisma momentului semănatului am putea să-l considerăm nebun. Dar dacă ne amintim în acel moment și de secerat, care este scopul activității sale, atunci am putea judeca cum se cuvine munca lui și belșugul care decurge din ea”.

Mercantilismul comercialist specific acestei perioade se deosebește fundamental de forma precedentă, mercantilismul industrialist, prin faptul că, sporirea stocului de metal prețios și de bani se realizează prin aportul comerțului, și nu al industriei.

Mercantilismul fiduciar sau îmbogățirea prin monedă, răspândit în Europa primei jumătăți a sec. al XVIII-lea, a fost conceput de renumitul bancher de origine scoțiană John Law. El a fost experimentat în Franța. Ideea lui de bază este următoarea: pentru ca o națiune să prospere este necesar ca numerarul să fie abundent, iar atunci producția crește, populația se dezvoltă, însă moneda trebuie să circule în mod activ și cât mai rapid. Ori, numerarul nu-i necesar să fie reprezentat de metalul prețios. El (metalul) poate fi substituit cu o monedă de hârtie al cărui volum va fi proporționat nevoilor comerțului. Banca centrală este cea care emite bancnote înlocuitoare de metal prețios. Ele (bancnotele) vor servi la plata impozitelor în avans, vor fi considerate că alimentează producția și schimbul, că reprezintă adevărată cheie a dezvoltării.

Mercantilismul de confluență, în care se împletesc idei ale Occidentului cu cele ale Orientului întâlnim în scrierile lui J.T. Posoșcov și Dimitrie Cantemir.

Reprezentând și fundamentând deopotrivă ideile țarului Petru cel Mare, Posoșcov

Doctrina economică internațională

Introducere în studiul doctrinelor economice. Mercantilism

considera ca necesare dezvoltarea și diversificarea unor manufacturi ale statului rus, mai ales prin credite și comenzi de stat, concomitent cu crearea și unor manufacturi de proporții mai mici, care să răspundă cerințelor multiple ale schimbului și activităților comerciale.

Deopotrivă, Posoșcov, privind dezvoltarea industriei manufacturiere, este de părere că ar fi necesară și o ameliorare a stării țăranimii ruse prin reducerea fiscalității, limitarea abuzurilor față de țărani, mercantilismul rus văzând în țărani o posibilă forță de muncă pentru manufacturile aflate în formare și dezvoltare. Mai era susținută și ideea că, valoarea banilor depinde efectiv de puterea statului.

Cu opt ani înaintea lui Posoșcov, Dimitrie Cantemir își expunea doctrina mercantilistă în lucrarea "Descrierea Moldovei"(1716), lucrare cerută de Academia Germană și care îl va primi ulterior pe Cantemir ca membru al său.

Particularitățile doctrinei mercantiliste a lui Cantemir decurg din axarea acesteia pe principalele probleme politico-economice ale statului feudal românesc, aflat la răscrucea marilor drumuri comerciale și sub influența a trei mari imperii: rusec, turcesc și austriac.

Din cadrul doctrinei sale reținem ca importante următoarele idei: necesitatea realizării unității românilor, organizarea unui stat centralizat în care să fie instituită monarhia ereditară, înlăturarea asuprii străine care împiedica dezvoltarea țării prin subminarea posibilităților de acumulare a averii. Cantemir mai arată că, nu-i destul că o țară să fie înzestrată cu resurse naturale pentru ca ea să fie bogată, ci averea ei sporește numai în măsura în care crește hărnicia poporului său și se intensifică activitatea comercială, concomitent cu reducerea consumului de lux și fastul puterii regale.

În general, mercantiliștii s-au axat pe ofertă, cu scopul de a exporta surplusul de produse și pentru a procura valuta necesară. Ei au urmărit o abordare macroeconomică a fenomenelor și proceselor, însă niciodată nu au reușit să realizeze o prezentare sintetică asupra economiei și a funcționării acesteia. Nu au reușit să separe aspectele economice de cele politice, adeseori acestea suprapunându-se, economia căpătând, de cele mai multe ori, forma acțiunii politice. Totuși, putem considera mercantilismul ca un pas important în dezvoltarea economico-socială a epocii. El a fost o primă încercare de descifrare a scopului mișcării capitalului, de analiză a circulației mărfurilor și a economiei de schimb, pregătind în bună măsură terenul pentru afirmarea fiziocratismului și ulterior, a doctrinei liberalismului clasic.

Exerciții – teste grilă

1. Ce constituie obiectul de studiu al disciplinei doctrine economice?

- a) cunoașterea ideilor, teoriilor lansate cu sute de ani în urmă ;
- b) totalitatea relațiilor economice ce au în cadrul unui stat în diferite perioade istorice;
- c) totalitatea relațiilor economice la nivelul unei piețe în diferite perioade istorice;

Doctrine economice internaționale

Introducere în studiul doctrinelor economice. Mercantilism

d) studierea curentelor economice în calitate de teorii care au fost promovate sau au fost reflectate în cadrul unui tip sau altul de politică economică;

e) toate variantele de răspuns sunt corecte.

2. Care este metoda de bază utilizată în cercetare de doctrine economice ca știință?

a) analiza și sinteza;

b) inducția și deducția;

c) modelarea economică;

d) metoda descriptivă;

e) metoda istorică.

3. Care formă a mercantelismului a fost răspândită în Anglia?

a) manufacturieră;

b) comercială;

c) bănească;

d) bulionistă.

4. Care sînt reprezentanții de bază a mercantelismului?

a) Jean Bodin;

b) Jean Baptiste Colbert;

c) William Petty;

d) Adam Smith;

5. Care formă a mercantelismului a fost răspândită în Franța?

a) industrialist;

b) comercială;

c) bănească;

d) bulionistă.

Exerciții – referat

Elaborați un referat cu tema “Mercantelismul ca teorie și politică economică. Particularitățile naționale ale mercantelismului”.

Rezolvări – Teste grilă

1. Răspuns corect **(d)** - deoarece obiectul de studiu al disciplinei doctrine economice conform definiției din suportul de curs reprezintă studierea curentelor economice în calitate

Doctrine economice internaționale

Introducere în studiul doctrinelor economice. Mercantilism

de teorii care au fost promovate sau au fost reflectate în cadrul unui tip sau altul de politică economică.

2. Răspuns corect **(e)** – deoarece metoda de bază utilizată în cercetare de doctrinele economice ca știință este metoda istorică, doctrinele economice reprezentând istoria gândirii economice.

3. Răspuns corect **(b)** – pentru că forma mercantilismului răspândită în Anglia a fost cea comercială deoarece sursele cele mai mari de bogăție le constituiau comerțul și navigația, efectuate sub reglementări stricte îndreptate spre protecția și favorizarea expansiunii acestora.

4. Răspuns corect **(a, b,c)** – deoarece reprezentații de bază ai mercantilismului au fost Jean Bodin, Jean Baptiste Colbert și William Petty. Adam Smith a reprezentat clasicismul economic.

5. Răspuns corect **(a)** – deoarece forma mercantilismului răspândită în Franța a fost cea industrialist care a avut drept obiectiv esențial, achiziția de metale prețioase prin practicarea unei politici de dezvoltare industrială, pe baza reglementărilor și interdicțiilor statului.

Rezolvări – Referat

Studentul trebuie să valorifice cunoștințele acumulate pe parcursul acestui curs, îmbinând instrumentele teoretice cu capacitatea de a formula fundamentat o serie de idei personale. Lungimea eseului nu va depăși două pagini A4 și va urmări formularea unor opinii personale, coerente și fundamentate cu referire la următoarele repere:

- ideile caracteristice ale doctrinei economice mercantiliste
- etapele mercantilismului și reprezentanții săi
- aportul și limitele doctrinei economice mercantiliste

Clasicism

Sarcini de  nv are: Prin parcurgerea acestei unit ti de studiu, studentul va fi capabil să

- definească principiul de bază al fiziocraților
- explice "Tabloul economic" al lui Fran ois Quesnay
- analizeze teoria valorii a lui A. Smith
- analizeze teoria repartiției veniturilor factorilor de producție a lui A. Smith
- analizeze teoria repartiției venitului național a lui A. Smith

Fiziocrații

Gândirea fiziocrată s-a născut ca o reac ie critică fa a de aceste realit ti, opiniile multor economiști schimb ndu-se radical.  n aceste condiții se încearcă demonstrarea necesit ii instaurării libertăţilor economice  i politice în numele a două cerin e fundamentale: ridicarea eficienței activităţilor economice  i considerarea agriculturii ca singura ramură economică chemată să creeze  i să sporească bogăţia unei na iuni. Prin urmare, denumirea de fiziocratism provine de la interpretarea fizică (naturală) a legilor  i proceselor economice deoarece, natura, legile naturale sau fizice, cu caracterul lor imuabil  i universal sunt cele care trebuie să stea la baza existen ei  i ac iunii umane.

Fran ois Quesnay afirma că "Prin legea fizică se înţelege cursul reglat de întregul eveniment fizic al ordinii naturale, cel mai avantajos genului uman. Prin lege  i morală se înţelege regula întregii acțiuni umane de ordine morală conform cu ordinea fizică, evident cea mai avantajoasă genului uman. Aceste legi formulează ansamblul a ceea ce numim legea naturală." Pornind de la această presupozic ie, fiziocrații au considerat că știința economică este o știința naturală, fizică  i că bogăţia se poate identifica cu natura pusă în slujba omului, iar valoarea trebuie să fie natura, în forma ei de manifestare economică adică, p m ntul ca producător de mijloace de subzisten a.

Dintre sus in torii acestei doctrine fiziocrate remarcăm pe: Francois Quesnay (1694-1774); Victor Riqueti (1715-1789); Mercier de la Riviere; Dupont de Nemours (1739-1817); Anne Robert Jacques Turgot (1727-1781).

Prin lucrările lor fiziocrații au adus în teoria economică o serie de idei novatoare, axate pe evidențierea principiului "*ordinii naturale*",  i a no iunilor de lege economică, produs net  i circuit economic.

Principiul "ordinii naturale" exprimă ideea de bază a gândirii fiziocrate. Fiziocrații sunt printre primii cercetători ai economiei ce manifestă o concep ie netă asupra științei sociale  i a legilor economice.  n concepția fiziocraților, societatea evoluează urm nd o serie de "uniformităţi", "legi naturale", "o ordine naturală" dată de divinitate pentru a asigura fericirea oamenilor  i a-i face pe aceștia să le cunoască  i să se conformeze acțiunilor lor.

Doctrina economică internațională Clasicism

“Ordinea naturală” este opusă concepției de “ordine socială”, aceasta din urmă fiind considerată ca artificială, deoarece este rezultatul voinței umane, căci, așa cum afirmase inițial și Jean Jacques Rousseau, “ceea ce este natural și spontan nu are nevoie să fie contractual.

În ceea ce privește consecințele practice ale “ordinii naturale”, concepția lor este la fel de însemnată deoarece, așa cum subliniază Gide și Rist: “ea dărmă un întreg edificiu de reglementări vechi în ce privește regimul economic”.

Astfel raționalitatea, reprezintă o trăsătură esențială a ordinii naturale. François Quesnay afirma că “Fiecare om trebuie să obțină cea mai mare satisfacție prin cheltuiala cea mai mică posibilă, aceasta-i perfecția conducerii economice. Și când fiecare va face la fel, această ordine în loc de a fi tulburată, va fi dimpotrivă mai bine asigurată”. Să lăsăm deci, ca totul să se împlinească de la sine: “***laissez-faire, laissez passer, le monde va lui même***”.

Referitor la legile economice, concepția fiziocrată consideră știința economică ca pe o știință a “ordinii naturale”. Ea conține o serie de legi naturale, irevocabile, care țin de esența oamenilor și a lucrurilor, a căror existență este atât de clară încât spiritul uman nu o poate refuza, deoarece, “ordinea naturală” este fondată pe: *proprietate, libertate și armonia intereselor*.

În ceea ce privește identificarea noțiunii de produs net, fiziocrații pornesc de la constatarea că, orice operațiune productivă implică în mod nemijlocit cheltuieli, deci, consum de bogăție. Consumul de bogăție trebuie scăzut, spun fiziocrații, din bogăția creată în urma desfășurării acțiunilor productive și numai diferența, excedentul, poate constitui o creștere reală de bogăție. Acest excedent este numit de fiziocrați, produs net.

Pentru fiziocrați, pământul constituie singurul factor productiv, întrucât el este cel care poate să furnizeze produs net, adică să asigure acel randament care să facă posibilă realizarea unor venituri mai mari decât costurile de producție. Alte sectoare de activitate, precum industria și comerțul, sunt considerate ca sectoare “sterile” din punctul de vedere al veniturilor, deoarece ele transformă bunurile fără a le multiplica și în consecință, nu realizează produs net.

Diferența dintre industrie și agricultură are în concepția fiziocrată și o serie de influențe de factură teologică. Astfel producția agricolă este considerată a fi opera divinității, pe când bunurile create în sectorul industrial, fiind rezultatul efortului uman, nu sunt rezultatul unui act creator.

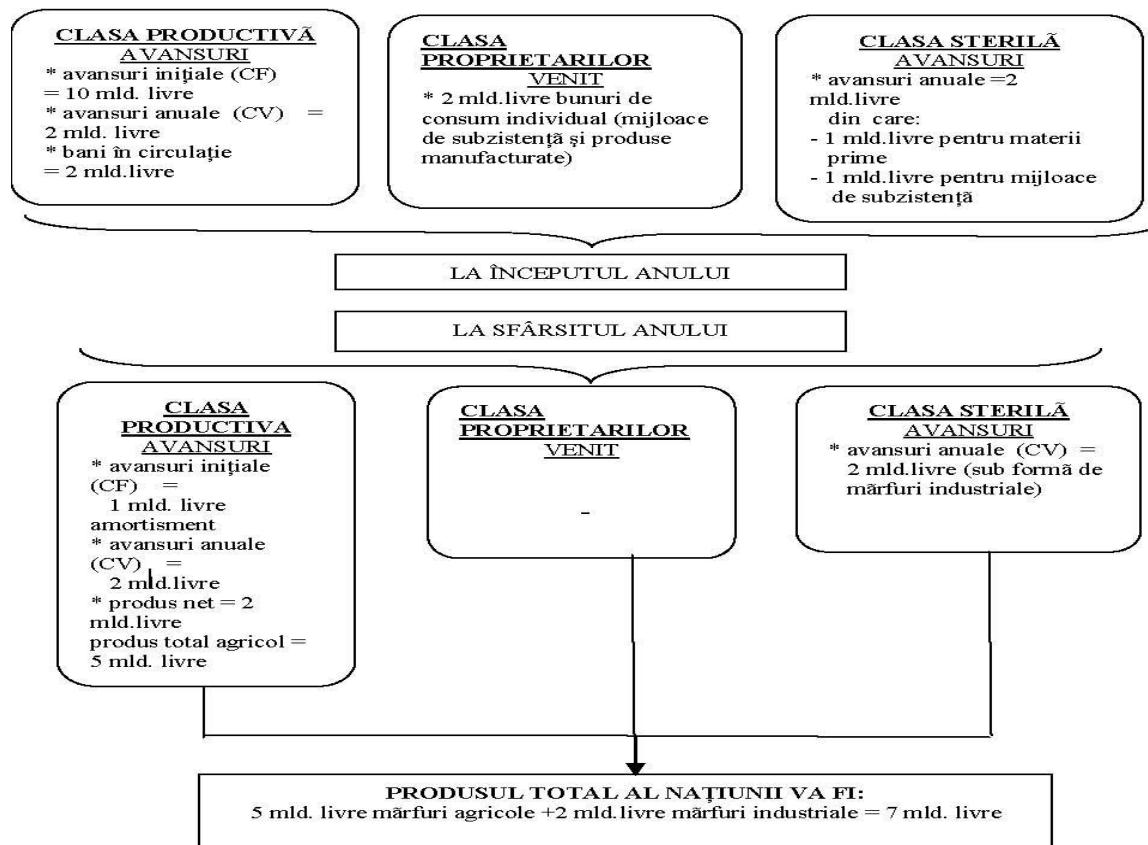
Fiziocrații nu au înțeles nici că producția agricolă, ca și cea industrială, se desfășoară având la bază legea prețurilor de piață. Astfel, atunci când prețul de piață scădea, produsul net dispărea, iar, în asemenea condiții, din teoria fiziocrată nu se mai înțelegea nimic. De altfel, ei introduc așa-numitul “preț bun”, preț ce conține o “plus valută” asupra cheltuielilor de producție, ca un efect normal al ordinii naturale. În condițiile în care prețul scade sub nivelul prețului de producție, ordinea naturală se rupe, afirmă fiziocrații, iar “produsul net” dispare. Tocmai dintr-o asemenea perspectivă, François Quesnay arăta că: “Abundența și ieftinătatea nu-i bogăție. Lipsa și scumpetea este sărăcie. Abundența și scumpetea este îmbelșugare”, idei interesante, dar în mare măsură nefundamentate.

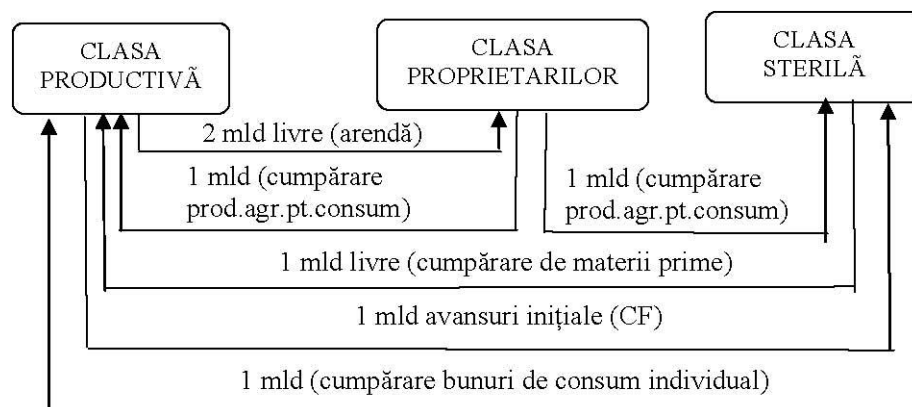
Doctrina economică internațională Clasicism

Totuși, trebuie să remarcăm deopotrivă, că importanța deosebită acordată de către fiziocrați agriculturii a reprezentat un pas important, ce a impulsionat ulterior societatea în promovarea protecționismului.

“Tabloul economic” al lui François Quesnay a trezit în mod deosebit admirația contemporanilor săi, dar și a posterității.

Schematic, “Tabloul economic” a lui Francois Quesnay se poate prezenta în felul următor:

“Tabloul economic” (1758) a lui François Quesnay reprezintă prima încercare făcută în teoria economică pentru a da o reprezentare cantitativă a mecanismelor vieții economice. Acest tablou se bazează pe o viziune de interdependență, de circuit. Pentru

Doctrina economică internațională Clasicism

ca sistemul economic să funcționeze, trebuie ca vânzarea produselor să permită reconsiderarea capitalurilor. Prin urmare, este necesar deci, ca veniturile obținute din producție să fie cheltuite în mod normal. "Prețul bun" al produselor agricole este cel care poate asigura circulația permanentă a capitalului și reconstituirea "avansurilor", denumite ulterior "capitaluri avansate".

Prin așa-numitele "avansuri", fiziocrații înțeleg, sumele de bani utilizate în fiecare perioadă de clasa producătoare pentru a-și procura mijloacele necesare obținerii produsului net, aceste sume urmând a fi recuperate la sfârșitul fiecărui proces de producție, la încheierea fiecărei perioade.

În cadrul "Tabloului economic" Quesnay pornește de la o serie de premise. El presupune existența unui mare stat feudal, pe al cărui teritoriu se creează, în condițiile unei agriculturi avansate, un produs anual. Acest produs anual se sprijină pe invariabilitatea prețurilor, în condițiile liberei concurențe și a garantării dreptului de proprietate asupra bogăției.

Circulația bunurilor și repartitia veniturilor se va realiza între cele trei clase sociale, denumite și împărțite de Quesnay astfel: clasa producătoare (a agricultorilor); clasa proprietarilor și clasa sterilă.

Clasa producătoare, formată din agricultori, este clasa care face să renască bogățiile anuale ale națiunii. Ea este aceea care avansează cheltuielile muncilor agricole și plătește anual venituri proprietarilor funciari. De această clasă sunt socotite a ține toate lucrările pământului și cheltuielile cu aceste lucrări, până la vânzarea produselor la prima mână, pe baza acestuia din urmă putându-se cunoaște valoarea producției anuale a bogățiilor națiunii. Denumirea de "bogăție" nu este acordată decât produselor brute ale națiunii.

Clasa proprietarilor cuprinde pe suveran, biserică, posesorii de pământ. Această clasă se întreține cu produsul net al culturii agricole, care le este plătit anual de clasa producătoare, dar, după ce aceasta din urmă a prelevat asupra producției pe care o face să renască anual fondurile necesare pentru rambursarea avansurilor anuale și fondurile necesare pentru întreținerea bunurilor aflate în exploatare.

Clasa sterilă este formată din toți acei cetățeni care sunt ocupați cu alte servicii și lucrări decât cele din agricultură și, ale căror cheltuieli sunt plătite de clasa producătoare și clasa proprietarilor.

Unitatea de bază a economiei o constituie "ferma capitalistă", care-și desfășoară activitatea în condițiile unei depline libertăți de acțiune, în scopul creării produsului net.

Quesnay întreprinde apoi o analiză a capitalului, examinând părțile materiale componente ale acestuia. El are în vedere împărțirea "avansurilor pentru producție" în "avansuri inițiale" (capital fix) și "avansuri anuale" (capital circulant), primele avansuri transmițându-și treptat valoarea asupra noii producții, ultimele avansuri, dintr-o dată.

În realizarea "Tabloului", Francois Quesnay face totuși abstracție de oscilația prețurilor mărfurilor, de comerțul exterior, de actele de vânzare-cumpărare desfășurate între membrii aceleiași clase sociale. Calculul matematic de constituire și reconstituire a

Doctrina economică internațională Clasicism

valorilor de intrare conține câteva erori și inexactități, dar asupra cărora nu insistăm. Sunt mult mai relevante ideile și direcțiile în care Francois Quesnay și-a desfășurat analiza.

Tabloul economic cuprinde cele trei clase sociale și bogățiile lor anuale și descrie comerțul ce se efectuează între ele, după cum urmează:

Reamintim că Francois Quesnay face abstracție de circulația mărfurilor și banilor între membrii aceleiași clase sociale. El apreciază că, din totalul de 7 miliarde livre, ce reprezintă produsul total al națiunii, 2 miliarde livre sunt reținute pentru nevoile clasei productive și doar 5 miliarde livre intră în circulația dintre cele trei clase sociale (3 miliarde livre produse agricole și 2 miliarde livre produse industriale).

Prin urmare se desfășoară trei circulații de mărfuri: două circulații “imperfecte”, doar între două din cele trei clase sociale și o circulație “perfectă”, ce le include pe toate cele trei clase sociale. Potrivit schemei evidențiate anterior, prima circulație, cu caracter imperfect, are loc între clasa productivă și clasa proprietarilor. Ea prezintă două momente.

Într-un prim moment este plătită renta funciară de către arendași și agricultori proprietarilor de pământ sub forma rentei în valoare de 2 miliarde livre (sub formă bănească). În următorul moment, clasa proprietarilor plătește cu o parte din banii primiți, respectiv jumătate din sumă, pe produsele agricole de care are nevoie pentru consumul lor individual, în valoare de 1 miliard livre.

A doua circulație, cu caracter perfect, ce se desfășoară între toate cele trei clase ale societății, prezintă și ea tot două momente:

a) La momentul unu, cu restul de bani primiți sub forma rentei funciare, respectiv 1 miliard livre, clasa proprietarilor cumpără mărfuri manufacturate de la clasa sterilă.

b) Într-un al doilea moment, cu banii obținuți de la clasa proprietarilor, clasa sterilă cumpără de la clasa productivă mijloacele de subsistență în valoare de 1 miliard livre.

Cea de a treia circulație, cu caracter imperfect, se realizează doar între clasa productivă și clasa sterilă în două momente, după cum urmează:

a) Într-un prim moment, clasa productivă cumpără de la clasa sterilă mărfuri manufacturate necesare agriculturii în valoare de 1 miliard livre. Această sumă rezultă din banii obținuți anterior de la clasa productivă de la clasa sterilă ce cumpăraseră mijloace de subsistență în valoare de 1 miliard livre.

b) În al doilea moment, cu banii obținuți de la clasa productivă, clasa sterilă cumpără și ea de la clasa productivă materiile prime necesare, în sumă totală de 1 miliard livre.

În final se observă că are loc restabilirea situației inițiale (de la începutul anului) în condițiile în care a avut loc rambursarea valorilor și restabilirea formei naturale a elementelor cu care s-a început procesul productiv. Prin urmare, procesul de producție poate începe anul următor pe aceeași scară ca în anul anterior, realizându-se astfel analiza economică a ceea ce mai târziu Karl Marx va evidenția sub forma procesului reproducției simple.

Chiar dacă există o serie de inexactități, esențial rămâne însă, surprinderea

Doctrina economică internațională Clasicism

aspectelor fundamentale ale reproducției capitalului și descrierea la nivel macroeconomic a repartiției veniturilor între cele trei clase sociale, banii jucând doar rolul de instrument de schimb.

Este pus accentul pe latura productivă, iar circulația mărfurilor și banilor este privită doar ca o latură a procesului reproducției și nu ca o sursă exclusivă a bogăției, așa cum considerau în mod eronat mercantiliștii. “Tabloul” dezvăluie o serie de circulații mai complexe: schimbul dintre capital și venit; raportul dintre consumul reproductiv și cel final; circulația dintre cele două mari sectoare ale activității economice: producția de materii prime și industria prelucrătoare.

Cu toate limitele sale “Tabloul economic” a lui François Quesnay a fost apreciat de o serie de economiști. În acest sens, Denise Flouzat comenta opera lui Quesnay în termenii următorii: “În tabloul său economic, Quesnay, efectuează prima cercetare cu caracter științific a economiei. El a fost primul care a descris ceea ce noi astăzi numim *venit național* dar raportat doar la venitul agricol, considerat ca fiind singurul venit important”. Joseph Schumpeter arăta că: “Quesnay a introdus capitalul în teoria economică ca bogăție acumulată înainte de începerea producției”, iar Samuelson afirma: “Quesnay a prezentat pentru prima oară fluxul circular al vieții economice, a ceea ce numim azi, venit național (...). Tabloul a fost perfecționat abia în zilele noastre, sub forma sistemului fluxului monetar input-output”.

În principiu, în toate dezvoltările lor, fiziocrații, ca și predecesorii lor mercantiliștii, s-au axat pe studiul ofertei, neglijând cererea. În ceea ce privește nivelul analizei economice efectuate, fiziocrații, spre deosebire de mercantiliști, vor pune accentul pe latura microeconomică, surprinzând, la nivelul “fermei capitaliste”, reprezentată de lotul individual de pământ și cultivatorul său, modul în care acesta din urmă intră în concurență, pe piață. Sunt scoase în evidență în acest mod, două principii esențiale pentru fiziocrați: sporirea în cel mai mare grad a plăcerii prin cele mai mici cheltuieli posibile de către toți agenții economici și satisfacerea maximă a nevoilor de consum a tuturor membrilor societății, în condițiile funcționării concurenței perfecte și a posibilității fiecărui individ de a-și realiza interesul personal. Din complementaritatea intereselor individuale poate rezulta armonia generală a intereselor dintre clasele sociale conform principiului “laissez-faire”.

Doctrina economică a lui Adam Smith

Adam Smith (1723-1790), gânditor de origine scoțiană, cu multiple preocupări științifice de factură filozofică și economică, s-a format sub influența ideilor lui David Hume, fiind bun cunoscător al enciclopediștilor și fiziocraților francezi. Ca profesor universitar a predat la Edimbourg două cursuri libere, unul asupra literaturii engleze și altul asupra economiei politice. În 1751 este numit profesor de logică la Universitatea din Glasgow, una din cele mai renumite universități ale vremii, urmând ca, ulterior, prin trecerea sa la catedra de filozofie morală să se ocupe de etică, teologie naturală, jurisprudență și politică. Dintre lucrările publicate de Adam Smith menționăm: “Teoria sentimentelor morale” (1759), dar mai ales, “Avuția națiunilor. Cercetare asupra naturii și cauzelor ei” (1776), lucrare fundamentală pentru știința economică.

În “Avuția națiunilor” denumită și “biblia liberalismului clasic”, Smith a reușit să

Doctrină economice internaționale **Clasicism**

sintetizeze cele mai importante cunoștințe acumulate până la el în domeniul economic. Ideea centrală a lucrării, așa cum reiese și din titlul ei, o constituie definirea noțiunii de “avuție” sau “bogăție” a națiunilor și analiza factorilor sau forțelor de producție ce concură la crearea și sporirea ei.

În consens cu fiziocrații, până la un punct. și criticându-i vehement pe mercantiliști, Smith consideră avuția națiunii ca fiind formată din “totalitatea bunurilor materiale de care dispune pentru a-și satisface nevoile și, implicit, în munca anuală a fiecărei națiuni care poate produce aceste bunuri”. Prin urmare, influența fiziocrațiilor asupra economistului scoțian a fost profundă căci doctrina fiziocrată i-a întărit convingerile în materie de liberalism economic. Pe urmă, Smith pare a fi “împrumutat” de la fiziocrați o serie de idei, cum ar fi cele referitoare la distribuirea venitului anual între diversele clase sociale. Spre deosebire de fiziocrați, care exacerbau rolul agriculturii în cadrul sistemului economic, Adam Smith, “s-a așezat de la început în centrul fenomenelor în punctul cel mai înalt, stabilit mai ales de producerea bogățiilor era cea mai largă și cea mai întinsă”.

În “Avuția națiunilor”, Smith privește “universul economic ca un vast atelier creat de diviziunea muncii, mobilul psihologic al producătorilor reprezentându-l dorința de a-și îmbunătăți situația economică. Politica economică este interpretată de Smith nu ca expresie a unui interes partinic, al unei clase sau alteia ci ca pe expresia interesului cel mai general al comunității”. Astfel el oferă o analiză intercorelată a agriculturii, industriei și comerțului.

Cartea întâi a “Avuției națiunilor” constituie miezul teoriei elaborate de Adam Smith privitor la valoare și la repartiție. În analiza valorii, Smith pornește de la ilustrarea avantajelor diviziunii muncii, îndeosebi pentru cazul manufacturier caracteristic timpului, deoarece, în accepțiunea sa, sistemul economic nu poate fi privit decât ca o rețea vastă de interrelații dintre producătorii specializați pe obținerea unui anumit produs și reuniți ulterior de “tendența schimbului în natură și în bani”. Diviziunea muncii, consideră el, derivă din înclinația omului de a schimba unele mărfuri cu altele, deci de a face troc, ea reprezintă “instituția” prin care se efectuează fără efort și în mod natural, cooperarea tuturor membrilor societății în vederea satisfacerii, pe cât posibil, a nevoilor fiecăruia, este adevăratul izvor al progresului și bunăstării. Importanța diviziunii muncii, consideră Smith, derivă din: abilitatea lucrătorului lăsat mereu să producă același fel de lucru; timpul de lucru redus, ca urmare a evitării trecerii de la o ocupație la alta și investițiile și perfecționările pe care, “faptul de a fi absorbit într-o singură muncă oarecare le sugerează în mod natural celor ce o execută zilnic”. Smith nu ignoră însă, nici dezavantajele pe care le presupune diviziunea muncii, relevând chiar și unele soluții pentru înlăturarea lor. Astfel, se consideră că, exercitând doar un anumit gen de operațiuni, lucrătorul nu are prilejul a-și exercita inteligența și puterea de invenție în a găsi mijlocul de înlăturare a unor greutăți care nu-i apar niciodată, fiind aferente altor segmente de muncă. El riscă astfel să devină ignorat. Pentru a înlătura excesul de specializare, Smith propune înființarea școlilor primare plătite, în parte, din bugetul statului. Iată aici, se întrevede doar o excepție de la regula pe care Smith a urmărit-o consecvent în doctrina sa.

Diviziunea muncii are și o serie de limite scrie Smith, limitele acesteia sunt extinderea pieței și acumularea prealabilă a capitalului.

Doctrina economică internațională Clasicism

“Când piața este prea mică, scrie Adam Smith, nimeni nu-i încurajat să se consacre în întregime unei ocupații, din cauza imposibilității de a schimba tot ceea ce, în produsul muncii sale, întrece propria lui consumație, contra produselor altor oameni de care are nevoie”. Din această perspectivă, aprecia Smith, numai comerțul cu străinătatea și coloniile sunt în stare să sporească averea, deoarece vor determina o extindere a pieței produselor industriale.

Prin urmare, diviziunea muncii, determină specializarea lucrătorilor pentru obținerea în final a bunurilor destinate vânzării-cumpărării pe piață, sub formă de mărfuri. Munca este cea care stă la baza aprovizionării societății cu “bunurile necesare și utile vieții”, pe care aceasta le consumă în fiecare an “și care constau întotdeauna, fie din produsul imediat al muncii, fie din ceea ce se cumpără cu acest produs de la alte națiuni”. Smith relevă munca drept “adevăratul izvor de bogăție”, și cum bogăția este alcătuită dintr-o serie de mărfuri menite a satisface nevoile de consum ale societății, rezultă că, la baza valorii oricărei mărfi se află munca. Măsura muncii încorporate în marfă este plătită prin intermediul banilor. Pentru Adam Smith, producția de mărfuri este o formă eternă și naturală a producției. De aceea, problema mărfii ca formă socială istoricește determinată a produsului muncii nu numai că nu o înțelege, dar nici nu-l interesează. Ceea ce îl preocupă pe Smith este valoarea de schimb și eforturile sale sunt îndreptate spre aflarea regulii care determină proporțiile în care o marfă se schimbă pe o altă marfă.

Pentru Smith, valoarea de schimb este echivalentul “prețului natural” sau “prețului real” al mărfii, iar teoria sa obiectivă asupra valorii mărfii conține ideea determinării valorii de schimb prin cantitatea de muncă cheltuită sau încorporată în produsul cu care se schimbă mărfurile respective. Pentru această idee el va fi criticat ulterior de David Ricardo care “curăță teoria valorii de o primă confuzie existentă prin identificarea muncii cheltuite pentru producerea unei mărfi, cu munca obținută în schimbul ei și elaborează o teorie unitară a valorii-muncă.

Având în vedere problema oscilațiilor prețurilor pe piață în jurul prețului natural, toate luate la nivelul mediu al domeniului sau al regiunii, Smith evidențiază faptul că aceste oscilații sunt datorate raportului cerere-ofertă de mărfuri. Prețul natural, adică aproximativ valoarea mărfii apare drept o categorie determinată social, care se modelează pe piață, în procesul vânzării-cumpărării, realizându-se sub forma prețului de piață, ca urmare a influențelor modelatoare ale ofertei și cererii concurenței manifestate între vânzători și cumpărători ca și între membrii fiecărei categorii în parte. Prețul de piață poate fi egal cu cel natural, când oferta este egală cu cererea, adică pentru care cumpărătorii au nu numai dorința, dar și posibilitatea de a le procura. Când cererea este mai mică decât oferta, prețul de piață scade sub cel natural și se ridică peste acesta. În cazul invers, în care cererea este mai mare decât oferta, prețul de piață oscilează, în jurul unei mărimi obiective, adică prețul natural sau valoarea determinată de munca cheltuită și care stă la baza celor trei forme de venit: salariul, profit și rentă, sau cum spune Smith: “Prețul natural este, deci, ca să zicem așa, prețul central în jurul căruia gravitează continuu prețurile tuturor mărfurilor”.

Acesta este raționamentul care se află la baza principiului “mâinii invizibile” drag autorului “Averii națiunilor”. După părerea lui Smith, mecanismul “impersonal” al pieței va

Doctrina economică internațională Clasicism

purta cel mai bine de grijă societății, “dacă este lăsată să funcționeze nestigherit, altfel încât legile evoluției să ducă societatea la răsplata făgăduită”. Prin urmare, “mâna invizibilă” reglează, cu ajutorul concurenței prețurile reale și alocă prin intermediul lor resursele și asigură distribuirea factorilor de producție pe produse, clase și categorii de produse, precum și pe domenii de activitate. Prin intermediul “mâinii invizibile” a pieței se tinde spre realizarea armonizării intereselor particulare cu interesul general al societății, deci are loc punerea în practică a doctrinei “laissez-faire-ului”. În ochii săi, un guvern este cu atât mai bun, cu cât se implică mai puțin în viața economică. Totuși, Adam Smith nu se opune în mod absolut oricărei acțiuni, din partea guvernului, ci este adeptul intervenției acestuia atunci când spune el, “are drept scop și promovarea bunăstării generale”.

Smith este împotriva imixtiunii statului în mecanismul pieței. Este împotriva restricțiilor la importuri și a stimulentei pentru exporturi, împotriva legiferărilor guvernamentale ce au drept scop protejarea industriei autohtone față de concurență și împotriva cheltuielilor guvernamentale cu destinații neproductive.

Strâns legat de teoria obiectivă a valorii se află și teoria repartiției veniturilor factorilor de producție și a venitului național. Deși a fost preocupat cu precădere de analiza microeconomică, Adam Smith a efectuat și unele reflecții cu privire la macroeconomie – avuția națională, venitul național, interesul general al societății, procesul de ansamblu la repartiția venitului național.

Smith are meritul de a fi formulat câteva principii generale pentru înțelegerea proceselor manifestate la nivel macroeconomic, inclusiv a creării și repartiției venitului național.

În concepția sa, venitul național este acea parte cu care sporește anual avuția unei țări, el fiind creat în toate ramurile producției sociale de către muncitorii salariați; dar în același timp, el se împarte între cele trei clase sociale specifice economiei de piață (muncitori, capitaliști, proprietari funciari), sub denumiri distincte: salariu, profit și rentă, precum și după o serie de reguli diferite, iar raportul dintre aceste venituri și interesele generale ale societății diferă foarte mult de la un venit la altul.

În analiza teoriei repartiției veniturilor factorilor de producție, Adam Smith pornește de la evidențierea componentelor prețului natural, aproximativ valoarea, având la bază următoarea explicație. Dacă în condițiile economiei naturale, inexistența proprietății private asupra pământului și capitalului făcea necesară repartiția veniturilor obținute, acestea aparținând în totalitate individului, în condițiile proprietății private, produsul muncii trebuie să se împartă între muncitor care primește salariul; capitalist, care încasează profitul și proprietarul funciar, căruia îi revine renta funciară.

Prin urmare, pe baza repartiției veniturilor factorilor de producție ce concură la realizarea produsului muncii, valoarea acestuia se compune și/sau descompune în: salariu, profit și rentă. Această definiție dată valorii mărfii a rezultat din folosirea metodei exoterice bazată pe analiza practică așa cum apărea la suprafața economiei și a societății. Ulterior, ea va deveni punct de plecare și sursă de inspirație pentru o serie de economiști. De exemplu, Jean Baptiste Say pe baza metodei exoterice va formula teoria factorilor de producție și a veniturilor acestora, precum și legea debușeelor.

Doctrina economică internațională Clasicism

Adam Smith face distincția între *salariu*, considerat singurul venit care se bazează pe munca proprie a beneficiarilor săi, și celelalte venituri primare – *profitul și renta funciară* – ce sunt considerate scăzăminte din valoarea nou creată, deci însușire de muncă străină.

Salariul este prețul muncii pe care lucrătorul o vinde capitalistului. El este o mărime variabilă în timp, determinată de necesitatea asigurării mijloacelor de subzistență necesare muncitorului și familiei sale. Smith consideră că există două tipuri de salarii: nominal și real și susține că salariile mari sunt o dovadă a prosperității societății și nu un stimulent pentru muncitori de a lucra mai bine.

Profitul exprimă venitul proprietarului de capital și el nu trebuie confundat cu salariul, deoarece, mărimea lui depinde de mărimea capitalului de care dispune patronul, deci și de numărul lucrătorilor pe care îi poate folosi. La Smith, profitul apare sub două accepțiuni: în sens general ca un plusprodus sau surplusul total din valoarea creată de muncitori peste salariul încasat de ei (ceea ce va numi ulterior K.Marx “plusvaloare”), cât și în sens restrâns beneficiu sau profitul propriu-zis al patronului și, în acest caz, el semnaleză tendința de egalizare a ratei profitului la scara întregii economii naționale, ca urmare a migrației capitalurilor dintr-o ramură în alta, ca urmare a manifestării concurenței.

Adam Smith a identificat profitul propriu-zis ca un “mobil al activităților lucrative”, iar alții îl explică drept “recompensă pentru riscul în afaceri” la care este supus întreprinzătorul.

În ceea ce privește *renta funciară*, concepția lui Smith este destul de ambiguă. Atunci când încearcă a-i defini natura, Smith arată că renta prezintă anumite particularități față de salarii și profit. El afirmă că, renta funciară intră în alt mod în structura prețurilor mărfurilor decât salariul și profitul, căci ea se plătește pentru că pământul se află în proprietate privată. El oscilează în ceea ce privește sursa rentei: uneori o consideră drept scăzământ din valoarea creată de muncitori, alții ca “un dar al naturii”, iar alții, o consideră un venit justificat ce revine proprietarului de pământ, fără a arăta însă în virtutea cărui fapt sau argument.

Chiar dacă analiza sa este cu precădere statică, Smith formulează, în trecut, și unele idei referitoare la dinamica economică.

Din acest punct de vedere interesantă este încercarea sa de a surprinde anumite tendințe pe termen lung în ceea ce privește raportul dintre creșterea averii, respectiv a venitului național și mișcarea celor trei venituri primare. El susține că evoluția salariului și rentei are loc în același sens cu creșterea averii, iar evoluția profitului are loc în sens invers: când crește averea, cresc salariile și renta, iar profitul scade. Smith constată, nu fără oarecare nemulțumire, că cei ce sunt avantajați cel mai mult, la o sporire a averii naționale, sunt proprietarii funciari, deși aportul lor la creșterea averii este nul.

Convins fiind că izvorul bogăției fiecărei țări se găsește în interiorul ei și că, dincolo de măsurile luate de indivizi și stat există o “ordine naturală în economie”, Smith a considerat că dacă fiecare agent economic își urmărește propriul său interes și dacă este lăsat să ia în mod liber decizii economice, atunci se va realiza “binele general”, care să determine “funcționarea normală”, echilibrată a economiei naționale, precum și “realizarea armoniei generale” la scara societății.

Doctrina economică internațională Clasicism

Pornind de la avantajele diviziunii muncii între indivizi și țări îndeosebi creșterea productivității muncii naționale, Adam Smith elaborează “teoria diviziunii muncii între țări și a comerțului dintre ele” sau altfel spus, “teoria avantajelor absolute”. “Dacă într-o țară străină, scria el, nu poate furniza bunuri mai ieftine decât le-am produce noi, e mai bine să le cumpărăm de la ea, cu o parte din produsul activității noastre, utilizate într-un mod din care am putea trage oarecare foloase”. Prin urmare, Adam Smith recunoaște că utilitatea practicării comerțului exterior pentru fiecare țară și consideră că la baza operațiunilor sale comerciale stă “principiul avantajului absolut”.

În viziunea smithiană, “avantajul absolut” în comerțul exterior decurge din diferența de cost și respectiv, de preț, pentru aceeași marfă produsă în țări diferite, cu condiții diferite de producție sau care au dobândit specializare mai mare în combinarea, utilizarea și valorificarea acestor factori. Schimburile de mărfuri au loc, potrivit concepției smithiene, pe baza legii valorii, comparând costurile de producție pentru o marfă dată, indiferent dacă avem de-a face cu comerțul interior sau exterior.

“Avantajul absolut” al schimburilor constă în “diferența de costuri, adică în “economia de cheltuieli de producție” pentru marfa dată, “pe baza comparației mărimii absolute a acestor costuri” între producătorii autohtoni sau străini”. În acest context, Smith consideră comerțul ca fiind “reciproc avantajos” pentru parteneri, iar condiția esențială de realizare a acestei reciprocități este “deplina libertate economică”,

Adam Smith se delimitează net de mercantiliști și în ceea ce privește comerțul internațional, fiind adeptul liber-schimbului și oponent al protecționismului vamal.

În acest sens el scrie: “comerțul între două țări, făcut fără restricții și cu regularitate, este întotdeauna avantajos, deși nu întotdeauna egal de avantajos pentru ambele. Prin avantaj sau câștig nu înțeleg mărimea cantității de aur sau argint, ci aceea a valorii de schimb a producției anuale a pământului și muncii țării sau sporirea venitului anual al locuitorilor săi (...). Dacă balanța va fi echilibrată, iar comerțul între cele două țări va consta în întregime în schimburi de produse indigene, ele nu numai că vor câștiga ambele, în cele mai multe cazuri, dar ambele vor câștiga egal sau aproape egal”.

Totuși inegalitatea avantajelor va spori pe măsura accentuării diferențierilor de nivel și structură ale economiilor lumii. Adam Smith s-a străduit să demonstreze că inegalitatea avantajelor nu poate conduce decât la fenomene negative în practicarea comerțului internațional și, implicit, la sărăcirea sau rămânerea în urmă a unor țări față de celelalte țări mai prospere. Prin urmare, țările sărăcite devin clienții insolvabili ai țărilor bogate sau furnizorii săraci care nu mai pot oferi mărfurile de care aceștia din urmă au nevoie.

Exerciții - teste grilă

1. Teoria „ordinii naturale” a fiziocraților se bazează pe 3 forme de proprietate
  - a) privată, publică și mixtă
  - b) personală, mobilă, funciară
  - c) privată, publică și public-privat
  - d) personală, comună, mixtă

Doctrine economice internaționale Clasicism

2. Ce clase sociale participă la circulația bunurilor și repartitia veniturilor, conform tabloului economic al lui Fr. Quesnay?

- a) producătoare, proprietarilor, sterilă
- b) meșteșugărească, agricultorilor
- c) proprietarilor, agricultorilor, industriașilor
- d) agricultorilor, industriașilor

3. Pe baza teoriei repartitiei veniturilor factorilor de producție (a lui A. Smith) ce concură la realizarea produsului muncii, valoarea acestuia se compune și/sau descompune în:

- a) salariu, dobândă și profit
- b) salariu, dobândă, rentă și profit
- c) salariu, profit și rentă

4. În teoriile lui A. Smith, un guvern este cu atât mai bun

- a) cu cât se implică mai puțin în viața economică
- b) cu cât se implică mai mult în viața economică
- c) dacă nu se implică deloc

Exerciții - referat

Elaborați un referat cu tema “ Analizați ideile susținute de mercantiliști comparativ cu cele emise de fiziocrați”.

Rezolvări - Teste grilă

1. Răspuns corect **(b)** - deoarece formele de proprietate conform teoriei “ordinii naturale” a fiziocraților sunt următoarele personală (dreptul omului de a dispune și însuși), mobilă (dreptul omului de a dispune de rezultatele muncii sale), funciară (care trebuie să asigure proprietarului funciar venitul net)

2. Răspuns corect **(a)** – deoarece tabloul economic al lui Fr. Quesnay cuprinde următoarele clase sociale: clasa producătoare (a agricultorilor); clasa proprietarilor și clasa sterilă

3. Răspuns corect **(c)** – pentru că teoria repartitiei veniturilor factorilor de producție a lui A. Smith ce concură la realizarea produsului muncii se referă la salariu, profit și rentă

4. Răspuns corect **(a)** – deoarece în teoriile sale, un guvern este cu atât mai bun, cu cât se implică mai puțin în viața economică. Totuși, Adam Smith nu se opune în mod absolut oricărei acțiuni, din partea guvernului, ci este adeptul intervenției acestuia atunci când spune el, “are drept scop și promovarea bunăstării generale”.

Doctrină economice internaționale Clasicism

Rezolvări - Referat

Studentul trebuie să valorifice cunoștințele acumulate pe parcursul acestui curs, îmbinând instrumentele teoretice cu capacitatea de a formula fundamentat o serie de idei personale. Lungimea eseului nu va dep   i două pagini A4  i va urmări formularea unor opinii personale, coerente  i fundamentate cu referire la următoarele repere:

- ce înseamnă curentul mercantilist, curentul fiziocrat
- diferen ele de opinii dintre cele două curente
- ce impact a avut fiecare curent de gândire economică asupra activităţii curente

Liberalism

Sarcini de învățare: Prin parcurgerea acestei unități de studiu, studentul va fi capabil să

- explice teoria piețelor sau a debușeelor formulată de Jean Baptiste Say
- explice teoria ricardiană a valorii-muncă
- explice teoria repartiției factorilor de producție și a veniturilor acestora formulată de David Ricardo
- explice teoria malthusiană asupra creșterii populației
- explice teoria creșterii producției formulată de J.S. Mill

Jean Baptiste Say

Jean Baptiste Say (1767-1832), economist de origine franceză, este adept și promotor al ideilor liberalismului clasic. Admirația sa pentru ideile cuprinse în lucrarea “Avuția națiunilor” a lui Smith și influențele exercitate de acesta asupra oamenilor de știință l-au determinat pe Say să încerce sistematizarea ideilor smithiene în lucrările: “Tratat de economie politică”(1803) și “Curs complet de economie politică practică” (1828-1829).

În lucrările sale, Jean Baptiste Say reia concepția economică a lui Adam Smith, o sistematizează și o ordonează logic, îi relevă principiile generale ale căror consecințe “aproape că se deduc singure”.

Explicațiile lui Say depășesc cadrul trasat de Adam Smith. El consideră productive toate muncile care concură la obținerea unui rezultat util societății și membrilor săi.

Sistematizarea teoriei smithiene despre valoare, îl face pe Say să renunțe la ideea potrivit căreia aceasta ar fi rodul muncii și ea ar presupune raporturi sociale bine determinate. El nu realizează o distincție clară între valoare și avuție. Aflat sub influența teoriei utilității a lui Condillac, Say consideră valoarea ca sumă a utilităților imprimabile bunurilor de cei trei factori de producție și prin aceasta s-ar justifica și modul de repartiție a veniturilor celor trei factori de producție, respectiv prin aportul pe care aceștia și-l aduc la crearea valorii – utilitate.

Dezvoltarea rapidă a Franței după 1789, sub imperiul revoluției industriale, îl va determina pe Say să întreprindă o analiză atentă a vieții economice și îndeosebi a industriei.

Un merit important în această direcție constă în surprinderea “întreprinzătorului” ca personaj central al vieții economice. Pentru Say, “agentul principal al progresului economic este omul industrial, activ, instruit, inventator ingenios, agricultor inventiv, omul de afaceri îndrăzneț, acel om care se implică în toate în măsura în care se fac descoperirile științifice și se extind debușeele. El este acela care, mai mult decât capitalistul propriu-zis, care dă banii și încasează redevențele, mai mult decât proprietarul funciar relativ pasiv, mai mult

Doctrină economică internațională Liberalism

decât lucrătorul care primește ordinele asupra a ceea ce are de făcut, conduce producția și domină distribuția bogățiilor”.

Omul, capitalurile și pământul sunt cele care aduc servicii productive. Serviciile aduse pe piață se schimbă contra unui salariu, profit sau contra unei dobânzi sau rente. Ele sunt cerute de întreprinzătorii industriali – inclusiv de negustori, agricultori, manufacturieri - și combinate în așa fel încât să satisfacă cât mai deplin cererea de produse exprimată de consumatori.

Prin urmare, legea cererii și a ofertei reglează atât prețul serviciilor (procentul arenzilor, dobânzilor, salariilor) cât și prețul produselor. “Mulțumită întreprinzătorului, arăta Say, valoarea produselor se repartizează între diferite servicii productive și diferitele servicii se repartizează între industrii. Teoria distribuției se coordonează astfel cu teoria schimbului și a producției”

Era un punct de vedere înaintat comparativ cu concepția fiziocrată, unde produsele se schimbau de la o clasă socială la alta și nu de la individ la individ. Totodată, Say are meritul de a fi făcut distincție între remunerarea capitalului de cea a întreprinzătorului, idee relativ confuză la Adam Smith.

Ideea unei ordini firești în cadrul economiei de piață a fost prezentă în gândirea tuturor economiștilor liberali, încă de la începuturile științei economice. Acestei idei îi vor da consistență fiziocrații, Quesnay și Turgot, prin folosirea noțiunilor de “ordine naturală” și “legi naturale”, preluate ulterior de Adam Smith. La baza acestei concepții s-a situat convingerea economiștilor liberali în autoreglarea spontană a economiei de piață prin mecanismul prețurilor. Ei recunoșteau că, în mod accidental, pot apărea neconcordanțe între cererea și oferta totală de mărfuri, dar erau convinși, că prin manifestarea libertății de acțiune a agenților economici și funcționarea nestingerită a concurenței, piața emite semnale adecvate, iar agenții economici, stimulați de aceste semnale vor lua măsurile necesare restabilirii echilibrului (sporirea sau scăderea ofertei din bunul respectiv).

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, această concepție a cunoscut două forme concrete de răspândire și anume: “teoria mâinii invizibile” enunțată de Adam Smith, la care se adaugă ulterior și David Ricardo și “teoria piețelor sau a debușeelor”, formulată de Jean Baptiste Say.

Teoria debușeelor pornește de la ideea că “produsele se schimbă pe produse” dacă se face abstracție de rolul banilor ca mijlocitor al schimbului de mărfuri. Aceasta are drept consecință faptul că, orice ofertă de mărfuri își crează în mod automat cererea corespunzătoare, întrucât pentru producerea mărfurilor oferite au fost cerute pe piață factorii de producție corespunzători.

Mărfurile, conchide Say, își servesc reciproc ca debușee și deci, “interesul unei țări care produce mult este ca și celelalte țări să producă tot atât”. În planul abstract al ideilor sale, totul părea absolut verosimil, autorul însuși apreciind că “teoria debușeelor va schimba politica lumii”.

Economistul francez aplică “teoria debușeelor” la analiza crizelor de supraproducție. Forțând în mod evident raționamentul, Say pretinde că, dacă la un moment dat se

Doctrina economică internațională Liberalism

constată greutăți în vânzarea mărfurilor pe piață, ca urmare a unei cereri insuficiente, faptul se explică prin aceea că se produce prea puțin. În consecință, Say trage concluzia că, nu ar exista pericolul unor dereglări de durată sau al unor dezechilibre mai ample și contestă posibilitatea apariției și manifestării crizelor economice specifice economiei de piață.

Say considera că nu poate fi vorba decât de “o supraîncărcare parțială” a piețelor, fenomen rezultat dintr-o posibilă conducere eronată a procesului de producție și, prin urmare, o creștere nepermisă a cantității dintr-un produs sau altul.

Dintr-o asemenea perspectivă, Say a fost acuzat că a negat existența crizelor. Totuși, trebuie remarcat că, economistul francez le-a privit doar ca pe un fenomen trecător, care dacă ar fi reprimat “libertatea industrială ar suferi”. Se referea, în acest sens, printre altele, atât la părerea lui Malthus, adept al ideii “menținerii bogățiilor trândavi ca supapă pentru supraproducție”, cât și la ideile lui Sismonde de Sismondi care considera drept remediu al crizelor, încetinirea procesului industrial și oprirea invențiilor.

David Ricardo

David Ricardo (1772-1823) se numără printre continuatorii cei mai de seamă ai ideilor “Avuției națiunilor” a lui Adam Smith.

Principala operă a lui David Ricardo este volumul intitulat “Despre principiile economiei politice și ale impunerii”, apărut pentru prima dată la Londra, în aprilie 1817. Esența concepției ricardiene se concentrează în primele șase capitole ale lucrării sale fundamentale și întregit cu unele precizări interesante rezultate din studiul “Valoare absolută și valoare de schimb” (1823) scris în ultimul an al vieții sale.

Ținând seama îndeosebi de ideile smithiene, David Ricardo a considerat că ceea ce reprezintă bogăția sau averea societății este explicată destul de bine și convingător, ca și modul în care aceasta este creată și ce rol joacă capitalul în cadrul ei, cum circulă și cum se schimbă mărfurile, ca și natura și oscilația prețurilor.

Lui Ricardo i se relevă mai puțin clare și convingătoare ideile predecesorilor săi față de venituri și raporturile dintre ele și din această cauză, consideră că principalul obiect de studiu al științei economice ar trebui să-l constituie repartitia venitului național. El nu este un economist al repartitiei prin excelență, ci se poate spune că studiul procesului repartitiei l-a considerat esențial pentru înțelegerea mecanismului vieții economice și deoarece îl considera mai puțin studiat și lămurit față de segmentele producției, schimbului și ale legilor care le guvernează. Un argument convingător este și acela că deși plasează problematica repartitiei în centrul atenției științei economice, primul capitol din lucrarea sa se deschide cu analiza valorii, ale cărei rădăcini își trag seva din procesul productiv. Repartitia și legile ei sunt explicate greu, și deduse în mare parte din producție și schimb.

David Ricardo aderă la teoria obiectivă a valorii și a prețurilor și continuă ideile smithiene susținute pe baza metodei exoterice. În același timp se delimitează de ambiguitățile și contradicțiile lui Smith și critică interpretarea subiectivă a valorii mărfii

Doctrina economică internațională Liberalism

surprinsă de contemporanul său francez Jean Baptiste Say. Așa cum aprecia și Costin Murgescu, “valoarea este pentru el o noțiune aparte, ea condiționează înțelegerea celorlalte categorii economice și a legilor de dezvoltare ale producției capitaliste”.

Ricardo distinge două categorii de bunuri sau mărfuri ce fac obiectul vânzării-cumpărării pe piață: bunuri rare, al căror volum depinde de anumite împrejurări excepționale, imprimându-le un caracter de monopol și bunuri reproductibile, adică acele bunuri al căror volum poate fi sporit după voia agenților economici, dar ținând cont de legile pieței. Deoarece bunurile rare sunt o excepție, Ricardo nu se ocupă amănunțit de prețul lor, chiar dacă surprinde raritatea ca element hotărâtor în determinarea prețului acestora. El cercetează pe larg natura, mărimea și dinamica prețurilor bunurilor reproductibile.

Datorită raporturilor dintre cererea și oferta de mărfuri reproductibile pe piață, prețurile lor oscilează continuu în jurul unui nucleu. Acest nucleu este reprezentat de valoarea lor. Pentru ca mărfurile să aibă preț, respectiv valoare, arată Ricardo, ele trebuie să fie utile. Utilitatea devine o condiție necesară a valorii mărfii, dar ea nu poate fi considerată izvor al valorii, cum au susținut Turgot, Condillac și ulterior, J.B. Say. Totodată Ricardo, face o distincție clară între valoarea de întrebuințare și valoarea de schimb a mărfii. El arată că valoarea de întrebuințare nu se poate considera a fi măsurătorul valorii de schimb.

Din explicațiile lui Ricardo rezultă un punct de vedere clar: nu se poate confunda valoarea cu bogăția. Valoarea este privită ca un produs al muncii, în timp ce bogăția, este rezultatul conlucrării omului cu natura și cu mijloacele de producție pe care le utilizează.

Ricardo înlătură eroarea comisă de Smith atunci când acesta reducea valoarea mărfii doar la munca directă cheltuită (munca vie) pentru producerea ei, precizând totodată, că, instrumentele, uneltele nu crează valoare, ci doar, pe măsură ce sunt consumate și-o transferă pe a lor asupra produsului.

Spre deosebire de Smith, care considera legea valorii determinată de munca valabilă doar pentru stadiile precapitaliste, “primitive” ale societății, Ricardo arată că această lege este valabilă și pentru economia “avansată”, capitalistă.

Cu toate carențele ei, teoria valorii-muncă a marcat un mare pas înainte față de teoria valorii a lui Smith. Era mai limpede, mai precisă, explica mai bine modul de producție capitalist și a lăsat o amprentă puternică asupra științei economice.

David Ricardo pune teoria valorii-muncă la temelia teoriei repartiției factorilor de producție și a veniturilor acestora. Trebuie remarcat, că marele economist englez este preocupat nu numai modul în care se creează bogăția, aspect predilect al cercetării economice din vremea sa, ci și de modul în care se distribuie bunurile create în procesul muncii.

Semnificativ este și faptul că, David Ricardo privește problema repartiției în strânsă legătură cu producția, având influență fundamentală asupra ei. Multă vreme relația producție-repartiție sesizată de economistul englez a fost redusă la simpla antiteză profit-

Doctrina economice internaționale Liberalism

salariu de către exegeții săi, chiar dacă nu este prezent în teoria ricardiană. Trebuie menționat că Ricardo nu a urmărit să evidențieze o astfel de antiteză și nici dinamica ei.

În cadrul teoriei repartiției, Ricardo pornește cu analiza de la renta funciară. Astfel el va elabora o teorie originală asupra rentei, pornind de la analiza creșterii prețurilor produselor agricole, fenomen datorat atât volumului sporit de muncă cerut de cultura loturilor cu fertilitate scăzută, cât și de taxele vamale la importul de cereale în Anglia, stipulate în "legea cerealelor" (corn law) din 1815.

Spre deosebire de Adam Smith, Ricardo susține că renta funciară nu este izvor al valorii, ci consecința faptului că valoarea, deci prețul produselor agricole tind să înregistreze creșteri drept urmare a faptului că sunt atrase în producție terenuri mai puțin fertile și se cere relativ mai multă muncă.

Iată pe scurt conținutul teoriei ricardiene a rentei funciare: renta funciară reprezintă acea parte din produsul pământului care se plătește proprietarului funciar de către arendaș, pentru folosirea forțelor originale și indestructibile ale solului. Ea nu trebuie confundată cu profitul și nici cu dobânda de capitaluri împrumutate.

Cauza apariției rentei funciare o constituie caracterul limitat al pământului arabil, deosebirile de fertilitate și poziție ale diferitelor loturi de pământ, faptul că atragerea în cultură a pământurilor de fertilitate scăzută duce la randamente mici, chiar dacă volumul de muncă prestat este mare (legea randamentelor descrescânde în agricultură).

Prin atragerea în cultură, a terenurilor cu fertilitate scăzută, care implică cheltuieli de producție mari, profitul scade iar renta crește doar relativ, deoarece, nu se poate spune că se plătește o rentă funciară, ci doar se realizează o rată generală a profitului.

Deoarece produsul muncii se împarte între clasele sociale sub forma celor trei venituri: renta funciară, salariul și profitul, David Ricardo nu a scăpat din vedere nici ultimele două forme de venit. Semnificativ este că economistul englez va aprofunda linia de gândire a predecesorului său, Adam Smith, noutatea constând în legarea acestor venituri de analiza rentei funciare.

Salariul este considerat "prețul natural al muncii", prin care se înțelege valoarea forței de muncă determinată de valoarea mijloacelor de subsistență necesare producerii și reproducerii ei. Legea cererii și ofertei este cea care va funcționa și pentru factorul muncă, la fel ca pentru orice tip de marfă. Prin urmare, economistul englez distinge și un "preț de piață al muncii", categorie care ar reflecta, potrivit concepției sale, prețul plătit în mod real pentru muncă conform raportului dintre cerere și ofertă. El va surprinde salariul sub trei ipostaze: *salariul real*, *salariul nominal* și *salariul relativ, raportat la profit*. Profitul apare ca un scăzământ din valoarea creată peste salariul muncitorului și care servește proprietarului de capital.

Veniturile analizate mai înainte se obțin în cadrul bine determinat al societății reprezentată de stat ce-și are propriile cheltuieli, fără a avea veniturile corespunzătoare propriilor activități. Strângerea acestor venituri la bugetul statului are loc printr-o serie de mijloace și căi, cea mai importantă-impunerea veniturilor, a capitalurilor sau proprietății funciare.

Doctrină economică internațională Liberalism

Impozitele sunt definite de Ricardo ca acea parte din produsul pământului și al muncii dintr-o țară ce este pusă la dispoziția guvernului și sunt plătite întotdeauna sau din capital; sau din venitul realizat de către țara respectivă. În această accepțiune, capitalul apare ca sumă a tot ceea ce s-a acumulat, iar venitul este suma veniturilor factorilor de producție la nivelul țării.

Dacă impozitele sub percepute la nivelul capitalului, aceasta se reduce și implicit scad și posibilitățile de creștere a averii naționale. Prin urmare, tendința firească a agenților economici este să plătească impozitele din venit chiar și în condițiile în care statul impozitează capitalul. O politică rațională a guvernului ar trebui, după Ricardo, "să încurajeze o asemenea dispoziție în sânul populației și să nu pună niciodată asemenea impozite, care, în mod inevitabil, vor cădea asupra capitalului, deoarece, procedând astfel, ele vor reduce fondurile pentru întreținerea muncii, și, în consecință vor micșora pe viitor producția țării".

Amplarea crescândă a comerțului exterior al Marii Britanii în perioada revoluției industriale ca și preocuparea ei pentru întărirea legăturilor ei cu coloniile deținute pe alte continente, au adus în atenția economiștilor timpul și problemele comerțului internațional și ale politicii comerciale. Persistența unor restricții în calea liberei circulații a mărfurilor și rezistența unor țări față de tendințele expansioniste ale Marii Britanii constituiau veritabile provocări. Răspunsul la aceste provocări l-a constituit teoria costurilor comparative și a avantajelor relative în comerțul internațional, elaborată de David Ricardo, menită să explice cauzele și consecințele diviziunii internaționale a muncii, precum și principiile alocării raționale a resurselor și câștigul ce poate fi obținut prin practicarea comerțului internațional de către statele participante.

Preluând noțiunea de cost comparativ, David Ricardo va elabora ulterior o teorie coerentă asupra comerțului internațional cunoscută sub denumirea de "teoria costurilor comparative de producție și a avantajelor relative în comerțul internațional".

David Ricardo continuă linia de gândire a predecesorilor săi liberali. Din opera lui rezultă că schimbul de mărfuri este generat de o serie de legi economice sau principii diferite, în funcție de cadrul respectiv de nivelul la care se desfășoară acesta. Ricardo apreciază drept justă ideea smithiană că, la nivelul pieței interne a unei țări schimbul de mărfuri se bazează pe legea valorii dar, spre deosebire de Smith, ce consideră această lege universal – valabilă pentru orice fel de schimb, la orice nivel, David Ricardo susține că, pe piața mondială schimbul de mărfuri are la bază o altă lege, un alt principiu, respectiv acela al costurilor comparate și al avantajelor relative reciproce.

Prin urmare, Ricardo se referă atât la cauza ce determină diviziunea internațională a muncii și a comerțului internațional, respectiv criteriul alocării raționale a resurselor productive (avantajul relativ), cât și la rezultatele acestor activități, presupuse a fi reciproc avantajoase în condițiile liberalismului economic. Este reafirmată, într-o formă mai elevată, ideea autoreglării economiei de piață și a armoniei sociale între parteneri atât la scară națională, cât și internațională.

Atât pe piața internă cât și la nivelul pieței mondiale, factorii determinanți ai schimbului – valoarea mărfurilor și costul lor comparativ – sunt, după părerea lui Ricardo,

Doctrina economică internațională Liberalism

de natură obiectivă și pot fi determinați cantitativ.

Teoria ricardiană a comerțului internațional pornește de la constatarea că nu este nici necesar și nici posibil ca fiecare țară să producă toate tipurile de mărfuri de care are nevoie. Este mai rațional, spune Ricardo, ca fiecare țară să se specializeze în producerea anumitor mărfuri, pentru care dispune de anumite avantaje, fie naturale, fie dobândite.

Criteriul specializării trebuie să fie “avantajul comparativ”, exprimat în unități de timp de muncă sau pe baza legii valorii întemeiată pe munca cheltuită pentru producerea mărfurilor respective. Pentru a ușura înțelegerea teoriei sale, David Ricardo dă un exemplu cifric ipotetic, devenit ulterior celebru și cunoscut sub denumirea de “modelul ricardian de comerț internațional” cu două țări și două produse.

Cele două țări luate în analiză sunt Anglia și Portugalia, iar cele două produse ce vor face obiectul schimbului sunt stofa și vinul.

Înainte de specializare, se constată că Portugalia cheltuia 80 de unități de muncă pentru a produce o unitate de vin și 90 unități de muncă pentru a produce o unitate de stofă. Anglia cheltuia 120 de unități de muncă pentru a produce o unitate de vin și 100 unități de muncă pentru a produce o unitate de stofă. Timpul total de muncă cheltuit pentru aceste produse, pe ansamblul celor două țări este de 390 unități de muncă. Potrivit teoriei smithiene a comerțului internațional, Portugalia ar avea un “avantaj absolut” în producerea ambelor mărfuri, deoarece, cheltuiala de muncă este mai mică decât cea a Angliei, în cazul ambelor produse. Ambele țări au un “avantaj relativ”, care impune specializarea lor în producerea uneia din cele două mărfuri și anume: Portugalia în producția de vin (80 u.m. < 90 u.m.) și Anglia în producția de stofă (100 u.m. < 120 u.m.) așa cum rezultă și din următorul tabel:

PRODUSUL/ ȚARA	PORTUGALIA	ANGLIA
VIN	80 U.M.	120 U.M.
STOFĂ	90 U.M.	100 U.M.
TOTAL	170 U.M.	220 U.M.
TOTAL MONDIAL	390 U.M.	

După specializare, rezultă că avantajul reciproc al celor două țări se va manifesta prin economia de timp muncă cheltuit pentru producerea cantității de mărfuri obținute comparativ cu perioada dinainte de specializare, în sensul că, Portugalia economisește 10 unități de muncă, iar Anglia 20 de unități de muncă și pe total mondial se vor economisi 30 de unități de muncă.

După logica teoriei ricardiene, fiecare țară obține avantaje relative din schimburile cu cealaltă țară, dar mărimea lor nu este egală. Aceasta este influențată și de o serie de factori cum ar fi: gradul de dezvoltare industrială, poziția unei țări față de cealaltă, nivelul productivității muncii, diferențele de ordin natural. Pentru a ne putea clarifica asupra aportului real al lui Ricardo la elucidarea problematicii comerțului internațional din epoca pre modernă este necesar să raportăm modelul și concluziile acestuia la realitatea istorică a timpului și să ținem seama de considerațiile critice ulterioare făcute la adresa lui.

În comparație cu predecesorii și contemporanii săi, David Ricardo a realizat

Doctrină economică internațională Liberalism

progrese substanțiale în teoria economică. El a îmbogățit incontestabil, instrumentarul analitic al științei economice cu o serie de termeni cum sunt: costul de producție, explicat cu ajutorul timpului de muncă necesar pentru producerea mărfurilor; costul relativ sau comparativ de producție raportat la costul altor mărfuri; avantajul relativ ca expresie a celui mai mare avantaj absolut sau a celui mai mic dezavantaj absolut.

Robert Thomas Malthus

Robert Thomas Malthus (1776 - 1834), cleric și profesor de colegiu, își desăvârșește studiile la Universitatea Cambridge. În 1798, la 32 de ani publică lucrarea “Eseu asupra principiului populației” iar în 1820 îi apar și lucrarea intitulată “Principii de economie politică”, aceasta din urmă fiind precedată de numeroase studii privitoare la legea grâului, a rentei și a săracilor.

Lucrarea care l-a consacrat drept reprezentant marcant al liberalismului clasic este “Eseu asupra principiului populației”. Față de gânditorii vremii, el are o optică aparte în ceea ce privește analiza realităților economico-sociale existente la acea dată. Este vorba de faptul că, a urmărit să surprindă impactul pe care-l poate avea asupra societății creșterea populației. Teoria malthusiană asupra creșterii populației a avut consecințe analitice ce au făcut-o să devină parte integrantă a economiei clasice, mult timp după ce “viziunea” sub care a fondat-o Malthus a fost lăsată la o parte.

Prin evidențierea destul de rigidă a dependenței creșterii populației de rezerva de hrană, Malthus oferă o bază de pornire a salariilor de subsistență și pregătește terenul pentru David Ricardo în analiza influențelor exercitate de utilizarea fondului funciar asupra progresului economic, prin explicarea sărăciei în termenii unei adevărate “curse” dintre populație și mijloacele de subsistență.

“Avuția națiunilor” a lui Smith va reprezenta și pentru Malthus opera de referință de la care a plecat în dezvoltarea propriilor postulate. Unele idei sunt comune cu cele smithiene în ceea ce privește teoria avuției, a valorii și repartiției veniturilor, dar până la un punct. Spre exemplu, dacă la Smith creșterea avuției națiunii este calea spre îmbogățirea unora și bunăstarea tuturor membrilor societății, la Malthus acest proces este însoțit de o accelerare a creșterii numerice a populației sărace și, de aici, a privațiunilor. La Smith, creșterea producției de bunuri și a ofertei este însoțită de sporirea automată a cererii în aceeași măsură. Malthus consideră că echilibrarea automată a cererii cu oferta nu se realizează, deoarece ea este subminată de procesul acumulării de capital. Chiar și modul de concepere a economiei politice este diferit. La Smith, și mai ales la David Ricardo, știința economică are un caracter preponderent abstract. La Malthus ea apare ca o știință, a concretului istoric, cu funcții practice bine definite și a căror împlinire implică într-o anumită măsură și participarea statului.

În “Eseu asupra principiului populației” Malthus s-a străduit să vadă în “geneza și desfășurarea unor fenomene economice, factori de natură biologică.

Teoria malthusiană, continuă Blaug, se rezumă în esență la trei propoziții:

Doctrină economică internațională Liberalism

- (1) capacitatea biologică a omului de a se reproduce depășește capacitatea sa fizică de a crește rezervele de hrană;
- (2) totdeauna acționează fie piedicile pozitive, fie cele preventive;
- (3) ultima piedică a capacității de reproducție rezidă în limitarea rezervelor de hrană.

Prin urmare, conchide Blaug, tot ceea ce a realizat Malthus a fost de a strânge la un loc o serie de fapte familiare, deducând consecințele acestora. Este sigur, spune el, că populația se înmulțește totdeauna până la limitele rezervelor de hrană, că o înmulțire nestânjenită a ființelor umane poate conduce la impas, orice rată plauzibilă de creștere poate fi imaginată pentru mijloacele de subsistență.

Putem spune că Malthus pune în evidență aici, "limita economică" a pământului, generată de costurile sporite, solicitate de creșterea în ritm rapid a producției și care însă nu pot fi acoperite eficient. El surprinde și o "limită fizică" a solului, generată de sărăcirea și deteriorarea acestuia. Discutabile sunt însă atât cauzele, cât și remediile propuse de Malthus pentru soluționarea problemei.

Creșterea în progresie geometrică a populației are drept cauză segmentul cel mai sărac al acesteia, deoarece, nu are o conduită castă. "Sunt foarte puține țări, scrie Malthus, unde nu se observă o constantă efort a populației de a crește peste mijloacele de subsistență. Această efort, constantă în acțiunea sa, tinde tot așa de constant să cufunde în disperare clasele inferioare ale societății și se opune la orice îmbunătățire a stării lor". Față de această situație, Malthus are o serie de soluții pe care statul este chemat să le înlăptuiască.

Ca remediu sunt propuse: războaiele, conflagrațiile, creșterea deliberată a mortalității la popoarele mai puțin civilizate. Dintre remediile preventive amintim: rata scăzută a mortalității la popoarele civilizate, mai ales în perimetrul păturilor sociale sărace care sunt apte să-și creeze mijloacele materiale necesare unui trai minim considerat decent.

La numai trei ani de la publicarea "Principiilor" lui David Ricardo, apare și lucrarea malthusiană, "Principii de economie politică" (1820). Aici Malthus încearcă o tranșare a disputei privind legăturile științei economice cu o serie de domenii înrudite, autorul susținând că "economia politică are mai mult relații cu morala și politica decât cu științele matematice". El va susține ca economia politică a devenit știință atunci când a putut fi în măsură să explice avuția națiunilor, sursele acesteia, modul de întrebuințare, de reproducere și sporire.

Potrivit concepției malthusiene, avuția cuprinde acele bunuri și servicii materiale și imateriale care pot servi omului și care au valoare de schimb sau, cum spune însuși autorul, acele "obiecte materiale necesare, utile sau plăcute omului care au solicitat un efort al activității umane pentru a fi apropiat".

Crearea avuției presupune efort uman, dar nu orice muncă este creatoare de avuție, consideră Malthus. Avuția este creată de către munca productivă. Munca productivă poate fi estimată prin cantitatea și valoarea obiectului produs. Serviciile

Doctrină economică internațională Liberalism

personale “sunt acel gen de muncă sau de activitate care, în ciuda marii sale utilități și marii sale importanțe nu poate intra în estimarea averii naționale”.

Malthus adoptă concepția, potrivit căreia, averea trebuie să crească continuu și în același mod să se consume. Criticând legea lui Say, Malthus sesizează că, prin acumularea accentuată de capital pot apărea și se pot manifesta o serie de nepotriviri între creșterea cererii și cea a ofertei. Acumularea accentuată de capital stimulează oferta generală de mărfuri și servicii, concomitent cu limitarea cererii solvabile, fapt care pregătește terenul pentru crize și șomaj. El caută să explice și să găsească posibile soluții la problema sărăciei și a lipsei de locuri de muncă în condițiile creșterii averii și a capitalului; la problema supraaglomerării piețelor cu mărfuri și crizelor prin intermediul teoriei demo-economice.

În ceea ce privește valoarea și averea, precum și raporturile ce se stabilesc între acestea, Malthus le consideră a fi categorii economice intim legate între ele și totuși diferite ca origine, substanță, natură și mărime. Malthus recunoaște meritul lui Ricardo de a fi arătat că valoarea, ca substanță socială, este creată de muncă, în timp ce averea este rezultatul conlucrării omului cu natura, ajutat de capital. După îndelungi căutări și oscilații, Malthus, va adera la teoria ricardiană a considerării muncii drept izvor al valorii mărfii. Pornind de la ipoteza, potrivit căreia, capitalul este considerat muncă acumulată, Malthus face distincție între capitalul constant, numit capital “care comandă” și capitalul variabil, în accepțiunea sa, “capitalul care este comandat”.

În abordarea teoriei repartiției veniturilor factorilor de producție a raporturilor dintre ele și clasele sociale ce și le însușesc, Malthus se află în opoziție față de teoria ricardiană de aceeași factură.

Thomas Malthus respinge ideea că renta ar fi acel impozit asupra societății pe care aceasta îl plătește, ca să întrețină o clasă parazită. Din contră, logica malthusiană socotește renta drept un venit justificat și meritat, ca toate celelalte venituri, ba chiar cu funcții mai importante decât ele, în contextul realizării reproducției. Ideea malthusiană era, că prin menținerea acelei clase parazitare se asigură un consum permanent de bunuri în societate, ceea ce determină reluarea procesului reproductiv. Se ridică însă o mare problemă: de ce să se reducă posibilitățile de acumulare a capitalului pentru întreținerea clasei parazitare, când foarte bine s-ar fi putut spori veniturile celor săraci și ridicarea standardului lor de viață? La această întrebare Malthus răspunde că orice îmbunătățire a nivelului de trai al populației sărace nu ar determina decât stimularea înmulțirii ei naturale și prin aceasta s-ar ajunge într-un “cerc vicios” – la viitorul sumbru preconizat omenirii de teoria malthusiană a creșterii populației.

John Stuart Mill

John Stuart Mill (1806-1873), fiu al profesorului de economie James Mill s-a format într-un mediu propice studiului gândirii economice clasice.

În “Principii de economie politică”, Stuart Mill face o veritabilă sinteză a economiei

Doctrina economice internaționale Liberalism

clasice, căreia îi adaugă și propriile contribuții. În această lucrare sunt evidențiate, din perspectiva staticii și dinamicii economice, ale evoluției societății spre o stare staționară, o serie de probleme și anume: influența progreselor industriei și ale populației asupra valorilor și prețurilor, asupra rentelor, profiturilor și salariilor; viitorul probabil al celor trei forme ale veniturilor și ale claselor ce le obțin, cu accent special asupra viitorului clasei muncitoare; funcțiile guvernării; intervenția guvernării în economia bazată pe teorii eronate (doctrina protecției industriei naționale, încercări de reglare a prețurilor mărfurilor, monopolurilor, legile împotriva coalițiilor muncitorilor), bazele și limitele principiului “laissez-faire-ului” sau al non-intervenției guvernării; cazurile în care intervenția guvernării este necesară.

Munca este considerată un factor de producție important, creator de utilități fixate și încorporate în obiecte materiale. Numai munca care participă la crearea utilităților este în accepțiunea lui Mill, muncă productivă. Celelalte munci, deși utile, intră în categoria celor neproductive. Condițiile producției sunt sociale și naturale, concretizate prin intermediul acțiunii conjugate a celor trei factori de producție: munca, natura și capitalul.

Capitalul apare definit ca fiind acea parte din averea acumulată creată prin intermediul muncii și utilizată în producerea și reproducerea averii, sau, cum spune Mill, “stocul acumulat al produsului muncii se numește capital”.

Agenții naturali, respectiv materiile și forțele motrice furnizate de natură, constituie un al treilea factor de producție. Meritoriu la Mill este faptul că împarte agenții naturali în două categorii: reproductibili, care se refac și epuizabili, cei care se consumă în procesul de producție. Prin această clasificare, Mill pune în evidență o serie de probleme importante, și anume: legătura indisolubilă dintre om-tehnică-natură și raporturile dintre acestea; precum și raporturile ce se stabilesc între mediul economic, tehnic, social și ecologic.

Mill a studiat și implicațiile pe care factorii de producție le au asupra creșterii productivității muncii, pe fundalul manifestării legii creșterii producției, aceasta din urmă fiind considerată “o consecință a utilizării legilor ce guvernează acești factori; limitele creșterii producției trebuie să fie determinate, indiferent de cum se ajunge la aceasta, de limitele fixate de aceste legi”. Ele sunt: legea populației, legea creșterii sau acumulării capitalului, legea creșterii producției pământului.

Legea populației, scrie Mill, nu frânează modalitatea de manifestare a legii creșterii producției căci populația are mari posibilități de sporire, condiția de bază este să se creeze suficiente locuri de muncă, iar aceasta depinde de modul în care acționează legea acumulării capitalului. În evoluția lor, spune Mill, economiile pot atinge stări staționare, atunci când profiturile obținute diminuează dorința de acumulare din partea agenților economici.

Din aceste stări staționare se poate ieși numai atunci când apar stimuli pentru motivația acumulării de capital. Ieșirea din starea staționară este însoțită de consolidarea poziției agenților economici puternici și abili în lupta de concurență și eliminarea agenților economici săraci și ale căror active vor alimenta ulterior procesul de centralizare a capitalurilor.

Doctrina economică internațională Liberalism

Legea creșterii producției având la bază folosirea agenților naturali se izbește de legea randamentului descrescând al atragerii în circuitul economic a unor categorii de agenți din ce în ce mai greu, mai costisitor de exploatat și al investițiilor succesive.

După Mill, aceste limite nu pot fi considerate drept o barieră de netrecut ci, dimpotrivă, realizările din știință, tehnică, tehnologie, pot reduce din dificultăți, eforturi și costuri.

În concepția lui Mill, producția este privită dintr-un unghi mai mult tehnico-economic. În ceea ce privește teoria repartiției avuției, ea este puternic ancorată în planul socialului și evident legată de manifestarea raporturilor sociale. Așa se explică de ce problema repartiției avuției debutează cu proprietatea, iar proiectul său despre socialismul liberal vizează schimbarea repartiției și nu a producției sau a circulației. Proprietatea individuală este socotită bună, în principiu, dacă regulile gestionării ei și ale împărțirii rezultatelor sunt bune. Repartiția se realizează sub forma împărțirii veniturilor claselor sociale, contribuția lui Mill pe acest segment al gândirii economice constând în adâncirea analizei structurii claselor sociale și a formelor de venit ce și le apropie fiecare dintre acestea. La baza mărimii salariilor se află raportul cerere-ofertă de forță de muncă, marcând o tendință de scădere a salariilor căreia se opun diverși factori cu acțiune contrară. Rata profitului este considerată a fi proporțională cu costul muncii, profitul apare divizat în dobândă, asigurare și salariul conducerii.

Renta apare definită ca “rezultat al unui monopol natural și care nu face parte din cheltuielile de producție ale agriculturii”.

În contextul demersului teoretic pe care Mill îl întreprinde față de problemele repartiției și proprietății, este adus în prim plan și viitorul societății. Viziunile prospective ale lui Mill îl determină să oscileze între libertate și socialism.

Contradicțiile, distorsiunile din societatea capitalistă i-au îndreptat pașii spre acest socialism sui-generis. Potrivit lui Stuart Mill, problema socială a viitorului constă în “a concilia cea mai mare libertate de acțiune a individului cu dreptul tuturor asupra proprietății materiilor prime oferite pe glob, și cu participare a tuturor la profiturile muncii în comun”. Rezolvarea ei era lăsată pe seama tuturor oamenilor de bine care, prin instruire vor ajunge să găsească soluția concilierii individului cu societatea, avuția creată cu bunăstarea tuturor.

În ceea ce privește teoria valorii, Mill o analizează în contextul schimbului ținând seama de importanța ei pentru acest moment al procesului de producție. Marea majoritate a operațiunilor economice bazate pe piață implică manifestarea teoriei valorii, lucru cu care ulterior unii economiști nu au mai fost de acord. Dacă teoria valorii este confuză, atunci și știința economică devine confuză. Teoria despre valoare prezentată de clasici este considerată de Mill ca fiind completă și desăvârșită, singurul lucru ce ar fi trebuit realizat era transformarea ei într-o teorie operațională, care să ducă, măcar parțial, la rezolvarea problemelor sociale.

Față de comerțul internațional primele contribuții ale lui Stuart Mill sunt formulate într-o lucrare din 1844, ce se axează pe analiza legităților ce stau la baza efectuării schimburilor dintre țări și repartiția avantajelor dintre ele.

Doctrină economice internaționale **Liberalism**

În ceea ce se va numi “teoria valorilor internaționale”, Mill pornește de la teoria ricardiană a comerțului, dar luând în considerare posibilită ile  i disponibilită ile de factori de producție. El aduce în discu ie noi aspecte ale schimburilor economice internaționale cum ar fi: rolul cererii de mărfuri în explicarea valorilor internaționale, problema repartizării avantajelor relative între parteneri  i influența progresului tehnic, respectiv a creșterii productivității muncii asupra prețurilor din tranzacțiile internaționale.

“Teoria valorilor internaționale” încearcă să dea o explica ie plauzibilă principiului pe baza căruia se desfășoară schimbul de mărfuri dintre țări  i să determine raportul de schimb dintre ele, depărtându-se de teoria ricardiană a valorii-muncă.

În ciuda denumirii ei preten ioase, această teorie nu face decăt să rezume constatarea empirică a agenților economici din care rezultă că mărfurile pe care le importă o țară, sunt plătite cu exporturile pe care ea le face în țara cu care efectuează aceste tranzac ii. Concluzia la care se ajunge este că, raportul de schimb este cu atăt mai avantajos cu cât cererea pentru mărfurile ei este mai mare, iar cererea proprie pentru mărfurile străine este mai mică.

El susține că, în timp ce, pe piața internă, schimbul de mărfuri are loc în funcție de costurile de producție, exprimate uneori în timp de muncă cheltuit, alteleori în veniturile agenților economici, pe piața internațională, schimbul de mărfuri depinde de raportul dintre cererea  i oferta de mărfuri, respectiv de cantitatea de produse indigene cu care se schimbă mărfurile importate.

Împăr irea avantajelor se face, potrivit lui Mill, între toți partenerii, chiar dacă nu în mod egal. El exclude ipoteza în care unul din parteneri ar avea de pierdut.

Ducând la extrem acest ra ionament, Mill ajunge la un “paradox”, ce îi poartă numele. “Paradoxul Mill” constă în ideea că cel mai mult ar avea de câ tigat din comerțul internațional țările mici, nedezvoltate  i sărace, deoarece cererea lor este mai redusă, în aceste condiții ar realiza un raport de schimb mai avantajos, în timp ce țările bogate, ce au o cerere mult mai mare de mărfuri, ar avea raporturi de schimb dezavantajoase.

John Stuart Mill are în vedere două feluri de avantaje în comerțul internațional: avantaje directe  i avantaje indirecte. Avantajele directe rezultate din tranzacțiile internaționale au în vedere ob inerea de produse cât mai ieftine.

Avantajele indirecte se referă la propagarea progresului tehnic, ca  i al răspândirii culturii în lume.

Exerciții – teste grilă

1. Ce concep ii  i teorii apar in lui David Ricardo?

- a) teoria valoare-muncă;
- b) legea debușeelor;
- c) teoria rentei diferen iale;

Doctrină economice internaționale Liberalism

d) teoria cantitativă a banilor.

2. Conform legii creșterii producției al lui J.S. Mill, la baza măririi salariilor se află

a) raportul cerere-ofertă de for ă de muncă

b) raportul dintre productivitate și cantitatea de for ă de muncă folosită

c) raportul dintre mărimea investiției și profitul ob inut

3. În abordarea teoriei repartiției veniturilor factorilor de producție a raporturilor dintre ele și clasele sociale ce și le însușesc, Malthus față de teoria ricardiană de aceeași factură

a) se află în opozi ie

b) sunt în consens

c) sunt mici divergen e

4. David Ricardo surprinde salariul sub trei ipostaze, raportat la profit:

a) salariul real, salariul nominal și salariul relativ

b) salariul real, salariul nominal

c) salariul real, salariul nominal și salariul propor ional

Exerciții – referat

Elaborați un referat cu tema “Sintetizarea ideilor care se desprind din teoriile lui Jean Baptiste Say și ale lui David Ricardo”.

Rezolvări – Teste grilă

1. Răspuns corect **(a,d)** - deoarece nevoile pot fi clasificate funcție de caracterul tridimensional al fiin ei umane în nevoi fiziologice, sociale și ra ionale

2. Răspuns corect **(a)** – deoarece la baza măririi salariilor, conform legii creșterii producției al lui Mill, se află raportul cerere-ofertă de for ă de muncă, marcând o tendință de scădere a salariilor căreia se opun diverși factori cu acțiune contrară.

3. Răspuns corect **(a)** – pentru că în abordarea teoriei repartiției veniturilor factorilor de producție a raporturilor dintre ele și clasele sociale ce și le însușesc, Malthus se află în opozi ie față de teoria ricardiană de aceeași factură.

4. Răspuns corect **(a)** – deoarece economistul englez surprinde salariul sub trei ipostaze: salariul real, salariul nominal și salariul relativ, raportat la profit. Profitul apare ca un scăzământ din valoarea creată peste salariul muncitorului și care servește proprietarului de capital

Rezolvări – Referat

Studentul trebuie să valorifice cunoștințele acumulate pe parcursul acestui curs, îmbinând instrumentele teoretice cu capacitatea de a formula fundamentat o serie de idei personale. Lungimea eseului nu va depăși două pagini A4 și va urmări formularea unor opinii personale, coerente și fundamentate cu referire la următoarele repere:

Doctrines economice internaționale

Liberalism

- teoria piețelor sau a debușeelor formulată de Jean Baptiste Say
- teoria ricardiană a valorii-muncă
- teoria repartiției factorilor de producție și a veniturilor acestora formulată de David Ricardo
- dacă se pot face corelații între teoriile formulate de cei doi economiști

Keynesismul

Sarcini de  nv are: Prin parcurgerea acestei unit ti de studiu, studentul va fi capabil să

- prezinte concepția lui Keynes despre economia de piața
- definească teoria generală al lui Keynes
- explice variabilele independente ale sistemului economic, în optica keynesiană

Keynesismul

Economistul englez J.M.Keynes (1883-1946) – care avea să pună, în anii '30, bazele unui nou curent de gândire economică – a cunoscut foarte bine teoria economiei de piața în formele ei clasică (A.Smith, D.Ricardo, Th.R.Malthus, J.St.Mill)  i neoclastică (W.St.Jevons, L.Walras, J.B.Clark,  .a.). La Cambridge, unde  nv tase, avusese ca profesori de economie pe A.Marshall  i A.C.Pigou, exponen i ai neoclasicismului.

Ca membru al delega iei britanice la Conferin a de pace de la Paris, Keynes intră în contradic ie cu viziunile înguste referitoare la viitorul lumii, se retrage din delega ie  i scrie cartea *Urmările economice ale păcii*, publicată în Anglia  i Franța în 1919, iar în România în 1920.  n prefa a scrisă pentru edi ia în limba română, el condamn  orientarea spre avu ie c t mai multă, ob inut  prin orice mijloace,  i lipsa de preocupări serioase pentru convulsiile din economie  i societate. El socotea dăunătoare  i nera ional  linia conform căreia “cei boga i să cheltuiască mai mult  i să muncească mai puțin”.  n Europa, ca  i în alte p r i ale lumii postbelice, “nu-i vorba numai de dezordine ori de mi c ri muncitore ti, ci de viața ori de moarte, de foamete ori de existența, - de zv rcolirile  nfrico toare ale unei civiliza ii care moare”. Economia de piața a propulsat civiliza ia industrială a  mbog tirii, dar tot ea, observa Keynes imediat după prima conflagra ie mondială, lăsată să meargă de la sine a dus societatea în pragul decăderii, în virtutea unui principiu care “at rna de condiții psihologice nestatornice, pe care, poate, este cu neputin a dă le mai  nviiem”. Economia de piața premergătoare războiului era axată pe “principiul acumulării bazat pe neegalitate (care) era o parte vitală a societ ii  i progresului”.

Aceasta, în opinia autorului, a făcut ca echilibrul economic să fie încălcat, în sensul că oferta de mărfuri  i servicii o lua înaintea *cererii solvabile*, a acelei cereri pentru care existau mijloace de plată la cumpărători. Fiindcă nu este de ajuns să ai nevoie de mărfuri, servicii  i să le ceri, trebuie să ai cu ce să le pl te ti.

Economia de piața – privită de economiștii clasici sub aspectele ei pozitive, iar de cei sociali ti în latura ei negativă – trebuia resupus  unui examen critic din care să rezulte remediile necesare.. De la cele c teva idei intuite în *Urmările economice ale păcii*, dezvoltate de autor  i completate cu altele în *Tratat asupra banilor* (1930), J.M.Keynes ajunge la un sistem teoretic, expus în lucrarea *Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a*

Doctrină economice internaționale Keynesismul

dobânzii  i a banilor (1936). Autorul se deta eaz  de clasicism  i neoclasicism, afirm ndu-se o nouă paradigmă în știința despre economie.

Noua paradigmă este axată pe ideea că economia de piața este bună în principiu, dar mersul ei în fapt este determinat de ac iunea unor legi ( nclina ii) psihologice fundamentale ale oamenilor care, lăsate să ac ioneze de la sine, influen eaz  nefavorabil echilibrul economic, gener nd crize, șomaj  i alte aspecte negative, pe care oamenii nu le-ar mai putea suporta. Prin acțiuni chibzuite, într-o societate a capitalismului organizat, pe baza cunoașterii temeinice a mecanismului de func ionare a economiei, aspectele negative neput nd fi lichidate, pot fi men inute în limite rezonabile  i transformate din factori destabilizatori în propulsori ai dezvoltării.

Conturarea unei noi concep ii  i doctrine despre economia de piața

Noua concep ie despre economie nu se putea afirma fără critica celei clasice  i neoclasice. Cu aceasta  i debutează *Teoria generală* a lui J.M.Keynes. Primele criticate sunt postulatele teoriilor clasice  i neoclasice despre factorii de producție:

- mărimea populației susceptibile de a fi ocupată (M);
- dimensiunile bog  iilor naturale (N);
- echipamentul de producție sau capitalul acumulat (C).

 n formularea neoclasică aceste postulate sunt:

I *Salariul este egal cu produsul marginal al muncii*, ceea ce înseamnă că salariul unei persoane este egal cu valoarea care s-ar pierde dacă volumul folosirii mâinii de lucru ar fi redus cu o unitate, nelu nd în considerare concurența de pe piața forței de muncă.

II *Utilitatea salariului, atunci c nd este folosit un volum dat de m n  de lucru, este egală cu dezutilitatea* (adică capacitatea unui bun de a fi o sursă de neplăceri, dureri, inconveniente) *marginală a aceluia volum de folosire a mâinii de lucru*. Astfel spus, utilitatea salariului este recompensa chinurilor, dificult  ilor  i neplăcerilor muncii.

Conform postulatelor teoriilor clasice  i neoclasice ar rezulta că șomajul poate fi numai voluntar. El ar rezulta din faptul că muncitorii (partea afectată) ar refuza să lucreze în condițiile în care salariul ar fi mai mic decât dificult  ile, neplăcerile etc. muncii prestate. Keynes demonstrează că postulatele respective sunt valabile numai pentru cazul *particular* al șomajului voluntar, dar ele nu pot explica situa ia *generală* a șomajului voluntar, dar ele nu pot explica situa ia *generală* a șomajului involuntar când muncitorii doresc să lucreze  i caută de lucru, dar nu găsesc. Explica ia *cazului general al șomajului involuntar* el o caută în modul de func ionare a mecanismelor economiei de piața, necontrolată  i nedirijată, care atrage după sine r m nerea în urmă a cererii solvabile fa a de creșterea ofertei, cu repercusiuni asupra nivelului utilizării factorilor de producție, inclusiv al forței de muncă. Tezei neoclasice a șomajului voluntar, potrivit căreia nivelul ocupării forței de muncă ar fi invers propor ional cu nivelul salariilor, Keynes i-o opune pe cea după care salaria ii "se opun de obicei unei reduceri a salariului nominal, dar nu obi nuiesc să refuze de a lucra ori de c te ori are loc o urcare de prețuri la bunurile care

Doctrina economică internațională Keynesismul

intră în consumul lor. Logic sau nelogic, experiența arată că astfel se comportă mâna de lucru în realitate”. Experiența de după cel de-al doilea război mondial – când aplicarea politicilor economice de inspirație keynesistă a făcut din inflație un mijloc de decalare accentuată a salariilor nominale de cele reale, iar cursa salarii-prețuri în condițiile în care inflația s-a permanentizat, a pus la ordinea zilei problema indexării prețurilor, a corelării creșterii salariilor cu ritmul inflației.

Critica keynesistă făcută teoriilor clasice și neoclasice a fost concentrată asupra Legii Say după care *echilibrul parțial* (în cazul fiecărui produs sau grup de produse) și cel general (la scara țării, de regulă) între ofertă și cerere se stabilește automat, pe piață, în virtutea concurenței libere sau perfecte. Într-o formulare evoluată, dată de economistul englez din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, J.S.Mill, și la care se referă Keynes, ea sună astfel: Mijloacele de plată pentru mărfuri sunt mărfurile înseși. Produsele pe care le posedă cineva alcătuiesc mijloacele cu care plătește pentru produsele altora. Toți vânzătorii sunt în mod inevitabil, și în adevăratul înțeles al cuvântului, cumpărători. Dacă am putea să dublăm brusc capacitatea de producție a țării, am dubla oferta de mărfuri pe toate piețele; dar în aceeași clipă am dubla și capacitatea de cumpărare. Toată lumea și-ar dubla atât cererea, cât și oferta; toată lumea ar avea posibilitatea să cumpere de două ori mai mult decât s-a oferit în schimb. Potrivit legii definite, prețul global de cerere al producției în ansamblu este egal cu prețul ei global de ofertă la orice volum de producție, ceea ce echivalează cu folosirea integrală a factorilor de producție atrași în circuitul economic, inexistența subutilizării capacităților de producție, iar ocuparea forței de muncă nu întâmpină obstacole. Și totuși revoluția industrială, încă din prima ei perioadă, a pus cu acuitate în fața științei problema explicării cauzelor șomajului și a căutării de soluții în acest domeniu. Căutările continuă și în zilele noastre.

Capitolul teoriei subutilizării forței de muncă în economia de piață capitalistă a fost început de Simonde de Sismondi – explicat prin acumularea și ruina micilor producători -, continuat de Th.R.Malthus – legat de acumularea și creșterea prea accentuată a populației sărace – și dus mai departe de K.Marx în centrul căruia a pus legea generală a acumulării capitaliste, și de o seamă de alți economiști până la J.M.Keynes. Originalitatea lui în domeniul dat constă în abordarea subutilizării forței de muncă în contextul unui dezechilibru general între ofertă și cerere, fapt neadmis de teoria clasică și neoclastică. Pentru susținerea punctului său de vedere, Keynes recurge la raportul dintre funcția cererii și ofertei globale, raport influențat de acțiunea, controlată sau nu, a unor legi psihologice fundamentale în economia de piață.

Keynes a arătat că echilibrul ofertă-cerere poate avea loc nu numai atunci când factorii de producție disponibili sunt folosiți deplin, ci și în condițiile subutilizării lor, într-o măsură mai mare sau mai mică. Starea de subutilizare poate integral investite sau sunt investite fără rost, fără legătură cu cerințele pieței – care reduce consumul și frânează creșterea cererii solvabile pe măsura creșterii ofertei.

Raportul economisire sau acumulare-consum, mobil și adaptabil evoluțiilor ciclice, este socotit hotărâtor pentru buna (sau rea) dezvoltare a economiei. Criticile formulate de Keynes nu se referă la piață ca mecanism al economiei în general și nu vizează îndepărtarea ei pentru a fi înlocuită cu altceva; ele sunt de natură să arate că vremea lui

Doctrina economică internațională Keynesismul

laissez-faire a trecut, iar economia de piață contemporană are nevoie de un cadru de corectare a neajunsurilor generate de concurența perfectă și imperfectă. Prin teoria sa, el caută să umple lacunele teoriei clasice și neoclasice urmărind să descopere “natura mediului pe care îl cere jocul liber al forțelor economice pentru a putea transforma în realitate potențialul de producție. Măsurile de control central, necesare pentru asigurarea ocupării depline, vor implica desigur o mare extindere a funcțiilor tradiționale ale statului. De altfel, însăși teoria clasică modernă a atras atenția asupra unor situații diverse, în care se poate ivi necesitatea de a struni sau a dirija jocul liber al forțelor economice. Va continua însă să existe un câmp larg pentru exercitarea inițiativei și răspunderii particulare. În hotarele acestui câmp își vor păstra valabilitatea avantajele inițiativei și răspunderii particulare. În hotarele acestui câmp își vor păstra valabilitatea avantajele tradiționale ale individualismului.

Extinderea funcțiilor statului, a unui stat democratic, implicată de punerea în concordanță a înclinației spre consum, spre economii și investiții, apreciată de neoclasici ca o încălcare a principiilor individualismului, la Keynes apare ca “singurul mijloc posibil prin care se poate evita distrugerea formelor economice existente, în ansamblul lor, cât și pentru că este condiția funcționării încununată de succes a inițiativei individuale”. Fără cadrul adecvat creat de statul democratic, inițiativa privată și jocul liber al pieței conduc la șomaj de mari proporții și crize acute, fenomene pe care omenirea secolului nostru nu le mai poate suporta. Keynes ținea să sublinieze că “lumea nu va mai tolera mult timp șomajul care, cu excepția unor scurte intervale de activitate febrilă, este legat – și, după părerea mea, legat inevitabil – de individualismul capitalist din zilele noastre. Este posibil, însă, ca printr-o analiză corectă a problemei să se poată vindeca boala, menținând totodată eficiența și libertatea”. Evoluțiile postbelice au arătat că șomajul este o realitate (un timp mascată, apoi evidentă) și în economiile socialiste planificate, fapt care obligă la noi abordări ale problemei ocupării forței de muncă. Deschiderea făcută de Keynes cu abordarea funcționării mecanismelor economice prin prisma folosirii mâinii de lucru este meritorie dar insuficientă în zilele noastre, ale marilor bulversări.

Teoria economică clasică și neoclastică a pus în centrul atenției creșterea avuției, elucidarea funcționării mecanismelor pieții pentru atingerea țelurilor urmărite în condițiile unor restricții inevitabile. Fără a renunța la această preocupare, J.M.Keynes ridică în fața științei economice noi probleme, lărgindu-i obiectul cunoașterii.

J.M.Keynes, cu realismul care-l caracteriza, a arătat că “o caracteristică remarcabilă a sistemului economic în care trăim constă în aceea că, deși expus la mari fluctuații ale producției și ale ocupării, nu este totuși marcat de o instabilitate violentă. Într-adevăr, el pare a fi capabil să se mențină de-a lungul unei perioade considerabile într-o stare cronică de activitate subnormală fără să manifeste vreo tendință nici spre redresare, nici spre prăbușire totală”. Speranța optimistă a economiștilor neoclasici, de redresare a sistemului prin funcționarea de la sine a mecanismelor pieței, nu găsea suport în realitățile interbelice, cum nici predicțiile crahului său automat nu se realizau.

Pentru economistul englez menționat instabilitatea, fluctuațiile ciclice, crizele, șomajul erau caracteristici evidente ale sistemului economic în care trăia. El nu le-a neglijat, ci le-a supus analizei pentru a le descoperi cauzele în vederea remedierii stărilor

Doctrină economice internaționale

Keynesismul

de lucruri. Socotind că realitățile cunoscute din experien ă nu rezultă dintr-o necesitate logică internă, el le-a atribuit mediului  i “ nclina iilor psihologice din lumea modernă în care, prin natura lor, generează în mod necesar aceste rezultate. Este util, de aceea, să vedem că  nclina ii psihologice ipotetice ar duce la un sistem stabil  i apoi, dacă aceste  nclina ii pot fi atribuite într-un mod plauzibil, pe fondul cuno tiin elor noastre generale despre natura omului contemporan, lumii în care trăim”. Studiul întreprins l-a condus pe autor la formularea a trei legi psihologice fundamentale, a căror acțiune necontrolată  i neinfluen at  de societate, conduce la instabilitate.

Teoria clasică  i cea neoclasică sunt prin excelen ă microeconomice; ele pleacă de la omul, firma, agentul economic individual, iar comportamentul colectivităţii (economiei naționale, de exemplu)  i rezultatele activităţii ei sunt privite ca sumă a primelor, fără a se lua în considerare, în mod necesar, diferen ele specifice  i contradic iile dintre nivelurile micro  i macro ale economiei. De unde  i egalitatea metafizică între ofertă  i cerere. Keynes, preocupat de funcționarea mecanismelor de piață ale economiilor instabile  i de soarta sistemului, sesizează diferen ele specifice  i contradic iile între nivelurile micro  i cel macro, pun nd accent pe studiul celui din urmă, fiindcă numai a a putea descoperi regulile construirii cadrului convenabil de dirijare (mai mult indirectă decât directă) a ac iunii microunit ţilor pe baza legilor pieței, ale cererii  i ofertei evit nd oscila iile ciclice mari  i momentele periculoase.

Schimbarea unghiului de abordare i-a permis lui Keynes să pună baza teoriei macroeconomice într-o viziune nouă  i să eviden ieze o seamă de erori ale teoriilor clasice  i neoclasiche printre care supozi ia egalizării automate, în orice moment, a venitului creat cu cel cheltuit; ipoteza transformării automate  i integrale, în orice moment, a economiilor în investiții; considerarea reglării ratei dobânzii numai de oferta și cererea de capital, a salariului – de oferta și cererea forței de muncă, a ocupării forței de muncă – de nivelul salariilor.

 n legătură cu identificarea economiilor cu investițiile, Keynes consideră că gre eala rezidă, în deduc ia, aparent întemeiată, că un individ care face economii va face să crească investițiile globale cu aceeași sumă. “Adevărat este că un individ care face economii  i m re te propria avu ie. Dar concluzia că el m re te  i avuția globală nu ține seama de posibilitatea ca un act individual de economisire să se r sfr ng  asupra economiilor altuia şi deci  i asupra avuției altuia”.  ntre actul economisirii  i cel al investirii există deosebiri de timp  i spa iu, complicate de cele existente între nivelurile macro  i micro ale economiei.

La nivelul de dezvoltare  i gradul de complexitate contemporan, ele fac necesară completarea mecanismului spontan al pie ii cu un mecanism adecvat, construit în chip con tient de societate, nu după bunul plac, ci după cerin e  i legi obiective.

Economiile  i investițiile globale se deosebesc cantitativ  i calitativ de cele individuale; la fel se  nt mpl  cu cererea  i oferta globale vizavi de cele individuale. “De i un individ ale cărui tranzac ii sunt neînsemnate în raport cu piața poate să neglijeze fără grijă faptul că cererea nu este o tranzac ie unilaterală, apreciază Keynes, ar fi absurd să-l neglijam când este vorba de cererea globală.

Doctrina economică internațională Keynesismul

Aceasta este deosebirea esențială dintre teoria comportamentului economic global și teoria comportamentului unității individuale, în care presupunem că modificările cererii individuale nu afectează propriul său venit”. Avansul în analiza diferențelor și opozițiilor dintre comportamentul agenților economici la nivel micro și macro este un domeniu în care Keynes și-a avut contribuțiile sale pe linia înțelegerii punctului central al economiei de piață – raportul între ofertă și cerere în dinamica sa. În acest sens se poate da dreptate celor care susțin că keynesismul, ca mod de studiu și cunoaștere “a introdus de fapt, o nouă dihotomie: analiza microeconomică – analiza macroeconomică, care a înlocuit dihotomia tradițională stabilită de clasici între teoria monetară și teoria reală. De câteva decenii teoria modernă face eforturi să depășească această nouă dihotomie”, căutându-se o nouă paradigmă.

Teoria macroeconomică a obligat la elaborarea de noi concepte, categorii, legi și o terminologie adecvată. Punându-se în centrul ei ocuparea forței de muncă, de aici s-a și plecat în construirea instrumentelor teoretice necesare cum sunt: *costul factorial*, *costul de întrebuințare*, *venitul global*, *oferta globală*, *cererea globală*, *prețul global de ofertă*, *cererea efectivă*, *funcția cererii globale*, *funcția eficiența marginală a investițiilor sau spre valori lichide*, etc.

Sucesiunea logică a determinării conceptelor și categoriilor necesare definirii esenței teoriei generale a ocupării forței de muncă, este următoarea:

Atunci când starea tehnicii, a resurselor și a costurilor este dată, folosirea unui anumit volum de mână de lucru necesită din partea întreprinzătorului două feluri de cheltuieli. Un fel (grup) de cheltuieli pentru plata serviciilor factorilor de producție (capital, muncă și natură) care concură la desfășurarea activității, numite *cost factorial* al acelui volum de ocupare a mâinii de lucru. El este format din salariu, profit (inclusiv dobândă) și rentă. Un alt fel de cheltuieli sunt sumele plătite altor întreprinzători pentru ceea ce trebuie să cumpere de la ei, împreună cu sacrificiul pe care îl face folosind echipamentul de producție în loc să-l lase inactiv, cheltuieli numite *costul de întrebuințare* al volumului respectiv de ocupare. El reprezintă aproximativ ceea ce în terminologia marxistă se numește capital constant. Suma cu care valoarea producției obținute depășește costul ei factorial și de întrebuințare, toate la un loc, este profitul sau *venitul întreprinzătorului*. Costul factorial, și profitul întreprinzătorului formează împreună *venitul global* (aproximativ venitul național) rezultat din volumul de ocupare oferit de întreprinzător. Ceea ce caută întreprinzătorul să maximizeze, atunci când decide ce volum de ocupare să ofere, este *profitul* său. *Prețul global de ofertă* al producției obținute cu un anumit volum de ocupare a mâinii de lucru este volumul de încasări pe care, scontându-l, întreprinzătorii îl vor considera suficient pentru a oferi volumul respectiv de ocupare. El este format din cheltuieli efectuate (afere) și veniturile scontate. De unde și importanța previziunii economice, a prognozării conjuncturii economice și a măsurilor de influențare a ei.

Rezultă că atunci când starea tehnicii, a resurselor și a costului factorial pe unitate de ocupare a mâinii de lucru este dată, volumul ocupării depinde atât de fiecare întreprindere și ramură, cât și pe ansamblu, de volumul de încasări pe care întreprinzătorii contează să-l obțină de pe urma volumului respectiv de producție.

Doctrina economică internațională Keynesismul

Aceasta întrucât întreprinzătorii sunt interesați să stabilească volumul ocupării la nivelul la care ei scontează că vor obține profitul maxim; de aici și importanța mare a nivelului și structurii cererii pentru ocuparea forței de muncă și pentru efectuarea reproducției la scara convenabilă în economia de piață.

Dacă se notează cu Z prețul global de ofertă al producției obținute când se folosesc N persoane, raportul între Z și N este $Z = \Phi(N)$ și se numește *funcția ofertei globale*. De cealaltă parte a ecuației ofertă – cerere notăm cu D volumul de încasări pe care întreprinzătorii contează să-l obțină folosind N persoane și vom avea funcția cererii globale în următoarea expresie: $D = f(N)$.

Definirea esenței teoriei generale

După Keynes, dacă la anumită mărime a numărului forței de muncă ocupate (N), volumul scontat de încasări este mai mare decât prețul global de ofertă ($D > Z$), întreprinzătorii vor fi stimulați să mărească volumul folosirii mâinii de lucru dincolo de D și, la nevoie, să urce costurile făcându-și concurență pentru factorii de producție la mărimea lui N la care Z devine egal cu D . “Astfel volumul folosirii mâinii de lucru este determinat de punctul de intersecție dintre curba cererii globale și curba ofertei globale, căci acesta este punctul la care profiturile scontate de întreprinzători vor fi maximizate. Mărimea lui D la punctul de pe curba cererii globale unde ea este intersectată de curba ofertei globale, o vom denumi *cererea efectivă*. Întrucât aceasta este esența teoriei generale a folosirii mâinii de lucru, pe care ne-am propus s-o înfățișăm, capitolele următoare vor fi consacrate în mare parte examinării diferiților factori de care depind aceste două funcții”. Este vorba de funcțiile ofertei și cererii globale care, conform legii Say, se egalează de la sine, iar prețul global de cerere al producției în ansamblu este egal cu prețul ei global de ofertă la orice volum al producției, fapt care ar echivala cu afirmația că deplina ocupare nu întâmpină nici un obstacol.

Acolo unde după legea Say problema se rezolvă de la sine prin echilibrul stabilit automat între ofertă și cerere, după Keynes trebuie săutată soluția elementului central al economiei – ocuparea forței de muncă. După el există un capitol de importanță vitală al teoriei economice care abia rămâne că fie scris și fără de care orice discuții privind volumul total al ocupării rămân sterile. Tocmai asupra acestui “capitol” Keynes își concentrează atenția, formulându-și teoria care, în linii mari, poate fi astfel redată:

“Atunci când crește folosirea mâinii de lucru, venitul real global se mărește. Psihologia societății este de așa natură încât, atunci când se mărește venitul real global, consumul global crește, dar nu cu aceeași mărime cu venitul.

Rezultă că întreprinzătorii ar suferi pierderi dacă întregul spor al ocupării mâinii de lucru ar fi îndreptat spre satisfacerea cererii sporite de bunuri destinate consumului imediat (neproductiv, notat de el cu D_1).

Prin urmare, ca să fie justificat un anumit volum de ocupare, trebuie să existe un volum de investiții curente suficient de mare pentru a absorbi surplusul producției totale peste cantitatea pe care colectivitatea dorește s-o consume la nivelul dat al ocupării. Căci

Doctrina economică internațională Keynesismul

dacă nu există acest volum de investiții (consum productiv notat cu D_2), încasările întreprinzătorilor vor fi mai mici decât cele necesare pentru a-i determina să ofere volumul respectiv de ocupare.

Rezultă, deci, că la o mărime dată a ceea ce vom denumi înclinația colectivității spre consum (prima lege psihologică fundamentală), nivelul de echilibru al ocupării, adică nivelul la care nu mai există mobiluri pentru întreprinzători în ansamblul lor nici de a extinde, nici de a restrânge folosirea mâinii de lucru, va depinde de volumul investițiilor curente.

La rândul său, volumul investițiilor curente va depinde de ceea ce vom denumi imboldul la investiții (legat de a doua lege psihologică fundamentală), iar imboldul la investiții depinde, după cum vom vedea, de raportul dintre curba eficienței marginale a capitalului (parte componentă a celei de-a doua legi) și complexul de rate ale dobânzii (legat de cea de-a treia lege) percepute la împrumuturi cu scadențe și cu riscuri diferite”.

Complexul de rate ale dobânzii este guvernat, în teoria lui Keynes, de a treia lege psihologică fundamentală, cea a înclinației spre valori lichide.

Sunt demne de reținut propozițiile prin care Keynes însuși rezumă teoria sa:

1) Dependența nivelului venitului nominal și real de volumul ocupării mâinii de lucru, în cazul în care starea tehnicii, a resurselor și a costurilor sunt date;

2) Dependența raportului dintre cheltuielile scontate pentru consumul neproductiv (D_1) și venitul colectivității de *înclinație spre consum*. Consumul ține de nivelul venitului global, dependent la rândul său de nivelul ocupării N , exceptând cazurile în care au loc variații ale înclinației spre consum;

3) Mărimea lui N pe care întreprinzătorii decid să-l folosească depinde de suma cererii D (adică cererea efectivă) formată din cheltuielile scontate pentru bunurile de consum D_1 și cele pentru investiții noi D_2 ;

4) Întrucât $D_1 + D_2 = D\Phi(N)$, în care Φ este funcția ofertei globale, și întrucât D_1 este o funcție de N pe care o putem scrie $X(N)$ și care depinde de înclinația spre consum, rezultă că $\Phi(N) - X(N) = D_2$;

5) Drept urmare, volumul ocupării în stare de echilibru depinde: (I) de funcția ofertei globale, Φ ; (II) de înclinația spre consum, X ; (III) de volumul investițiilor D_2 . Aceasta este, după autor, esența teoriei generale a folosirii mâinii de lucru.

Consumul neproductiv (C) și cel productiv, respectiv investițiile (I) sunt, după Keynes, determinante în stabilirea stării de echilibru ($Y = C + I$) sau dezechilibru ($Y > C + I$) între ofertă (Y) și cererea efectivă, solvabilă sub cele două forme ale ei ($C + I$). Mersul, dinamica cererii efective, solvabile este, după același autor, guvernată de acțiunea a trei legi psihologice fundamentale:

a) *legea înclinației spre consum*, definită ca tendință a membrilor societății de a-și spori cheltuielile de consum atunci când le sporesc veniturile, dar în mai mică măsură decât creșterea veniturilor. Oamenii sunt înclinați ca o parte din sporul de venit, din multiple motive, să o economisească, fapt care atrage după sine influențarea dinamicii

Doctrina economică internațională Keynesismul

cererii de bunuri de consum neproductiv, în sensul frânării, în raport cu dinamica ofertei, relativ mai accentuată;

b) legea înclinației întreprinzătorilor spre eficiența marginală a investițiilor noi, definită prin tendința acestora de a investi și a crea noi locuri de muncă numai acolo și atunci unde și câtănt întrevăd perspectiva obținerii ratei de profit care să-i satisfacă. În caz contrar, ei preferă un alt plasament al noului capital acumulat, fapt care influențează negativ dinamica cererii de bunuri investiționale, a consumului productiv, cu efecte asupra rămânerii în urmă a cererii față de ofertă;

c) legea înclinației spre valori lichide, definită ca preferință a oamenilor de păstrare a economiilor în formă lichidă, depuse la bănci, case de economii, plasamente în obligații etc, dacă câștigurile realizate de pe urma lor nu sunt întrecute de profiturile pe care li le-ar putea aduce investirea în domenii productive și lucrative.

În economia de piață, dirijată sau nu, nivelul consumului și al investițiilor determină gradul de ocupare eficientă a forței de muncă și nu invers. Atunci când înclinația spre consum și mărimea investițiilor noi sunt date, echilibrul economic este compatibil numai cu un singur nivel de ocupare a forței de muncă.

Fortșarea sporirii sau diminuării folosirii mâinii de lucru, fără modificări în înclinația spre consum și a investițiilor, alimentează dezechilibrul. Nivelul respectiv poate fi egal sau nu cu ocuparea deplină.

Un rol mare în apropierea sau îndepărtarea nivelului respectiv de ocupare deplină revine statului prin funcțiile sale economice. Trebuie avut în vedere că cererea efectivă însoțită de ocuparea deplină este un caz special care are loc numai când înclinația spre consum și imboldul la investiții se află într-un raport determinat între ele, și anume cel optim.

Aceasta presupune ca investițiile curente să asigure un volum al cererii egal cu surplusul prețului global de ofertă al producției care rezultă din ocuparea deplină.

Volumul ocupării mâinii de lucru nu depinde de voința salariaților de a munci sau nu. El depinde de înclinația spre consum și de volumul investițiilor, totodată fiind legat într-un mod bine determinat de un nivel dat al salariului real și nu invers. "Dacă, menționează Keynes, înclinația spre consum și volumul investițiilor noi au drept consecință o cerere efectivă insuficientă, nivelul efectiv al ocupării va fi mai scăzut decât oferta de mână de lucru, potențial disponibilă la salariul real existent. Această analiză ne oferă o explicație a paradoxului sărăciei în mijlocul abundenței. Căci simplul fapt că există o insuficiență a cererii efective poate să oprească, și deseori oprește, creșterea folosirii mâinii de lucru înainte de a fi atins nivelul folosirii ei complete". Insuficiența cererii efective ar sta, după Keynes, la baza decalajului observat în țările bogate dintre producția sa efectivă și cea potențială.

Decalajul între potențialul productiv și realul folosirii este de ordinal primei evidențe, iar studierea lui trebuie să urmărească descoperirea căilor și mijloacelor de a-l reduce. O seamă de școli și autori l-au explicat prin limitele pe care le pune capitalul ca raport social de exploatare a forței de muncă. Soluția propusă a fost desființarea raportului respectiv și

Doctrină economică internațională Keynesismul

realizarea economiei colectiviste planificate. Punerea ei în aplicare n-a rezolvat problema: s-a menținut decalajul între potențial și real în cazul folosirii aparatului economic și a forței de muncă.

Eforturile de a-l acoperi sau de a-i diminua dimensiunile au contribuit la apariția unei crize a utilizării aparatului existent și a reînnoirii lui.

Dacă sporirea bogăției stă la baza accentuării decalajului între *potențialitatea și realitatea* folosirii aparatului de producție și a forței de muncă, apar următoarele semne de întrebare: pentru a opri accentuarea decalajului se cere stoparea creșterii economice, a bogăției iar reducerea lui ar implica darea înapoi spre subdezvoltare? Dar accentuarea decalajului scoate în evidență defectele scandaloase ale sistemului economic, spre ce soluții să se meargă, de remediere a sistemului sau de înlocuire a lui? Încercările de remediere a sistemului prin măsuri derivând din teoria keynesistă au dat roade circa un sfert de secol iar apoi au complicat lucrurile facilitând apariția slumpflației.

Experimentele socialiste prin care s-a înlocuit sistemul economic – cu rezultate pe linia sporirii aparatului industrial de producție, a ridicării gradului de pregătire a forței de muncă, a creșterii avuției și a soluționării unor probleme sociale – au fost însoțite, îndeosebi din anii '60, de accentuarea decalajului în cauză. Atât încercările de remediere, a sistemului, cât și cele de înlocuire a lui au adus modificări importante în mecanismele pieței. Oare schimbările respective să stea la baza accentuării decalajului, fiind nevoie să se dea altă direcție perfecționării mecanismelor economice și îndeosebi celor ale pieței? Sau sistemul trebuie înlocuit cu un altul, vag intuit (ca cel informatic sau tehnologic) sau insuficient conturat în plan teoretic și practic?

Teoria generală și ciclurile economice

În teoria generală a lui Keynes sistemul economic se sprijină pe:

- elemente considerate de obicei ca date;
- variabile independente ale sistemului;
- variabile dependente.

Elementele considerate ca date sunt: calificarea și cantitatea mâinii de lucru disponibile; calitatea și cantitatea echipamentului disponibil; tehnica și tehnologia existentă; gradul de concurență; gusturile și obiceiurile consumatorilor; dezutilitatea (chinul, neplăcerea) muncii de diferite intensități și activități de conducere și organizare; structura socială cuprinzând forțele – altele decât variabilele independente și dependente – care determină repartizarea veniturii naționale. Considerarea acestor elemente ca date (în ciuda rezervelor făcute de Keynes) a alimentat părerea că teoria generală amintită are un caracter static, lucru numai în parte valabil.

J.A.Schumpeter consideră că aparatul analitic al teoriei generale a lui Keynes “este esențialmente static” și cu toate acestea, paradoxal, părți importante ale operei sale “sunt consacrate unor considerații dinamice. Dar acestea vin să se integreze într-un cadru care se vrea a fi static. Această teorie statică nu constituie statica condițiilor normale ale

Doctrina economică internațională Keynesismul

perioadei lungi, ci teoria echilibrului perioadei scurte”. Conviețuirea, în mod contradictoriu, a viziunilor statică și dinamică în aceeași teorie este consecința modului contradictoriu al desfășurării vieții economice. Și totuși, după același exeget, “miezul propriuzis al sistemului keynesian rămâne esențialmente static”.

Ambiguitatea determinării elementelor sistemului keynesian a lăsat câmp deschis aprecierii a ceea ce ține de dinamismul economic și adaptarea teoriei la cerințele cunoașterii creșterii economice postbelice. Realizările economistului englez, R.F.Harrod și ale celui american, E.Domar, pe această linie au căpătat recunoaștere generală.

Variabilele independente ale sistemului economic, în optica keynesiană, sunt:

- cei trei factori psihologici fundamentali, și anume înclinația psihologică spre consum, atitudinea psihologică față de lichiditate și anticiparea psihologică privind venitul viitor de pe urma bunurilor capitale;
- unitatea de salariu, așa cum este determinată prin înțelegerile încheiate între patroni și salariați;
- cantitatea banilor, așa cum este determinată prin acțiunea băncii centrale. Acestea sunt socotite ca variabile care determină venitul național și volumul ocupării. Ca variabile dependente se menționează: volumul ocupării mâinii de lucru și venitul național, exprimate în unități de salariu (w).

Concentrarea studiului asupra elementelor date ale sistemului, a variabilelor independente și dependente, este legată de necesitatea aprofundării cunoașterii mecanismelor economiei de piață din perspectiva nevoii de corijare a funcționării lor cu ajutorul pârgurilor de care dispune societatea prin stat.

Dezvoltarea economică în țările bogate, și nu numai în ele, sunt ciclică prin natura factorilor propulsori și a celor care frânează, și cunoașterea resorturilor ei oferă posibilități de restrângere a amplitudinii oscilațiilor ciclice.

O încercare a lui Keynes de redefinire a esenței teoriei sale generale după explicitarea elementelor ei componente, o orientează spre înțelegerea ciclurilor. În acest caz el nu mai ia ca punct de plecare consumul neproductiv și legea care-l guvernează, ci investițiile și imboldurile măririi volumului lor. Și din noua definiție a esenței teoriei generale rezultă (pentru că reproduce o stare de fapt) că sistemul economiei de piață este expus la mari fluctuații ale producției și ale ocupării fără a fi supus fatalmente unei instabilități violente să cedeze înainte de a ajunge la extrem și să evolueze în cele din urmă în direcția opusă, apreciază Keynes, a servit drept bază teoriei ciclurilor economice cu faze care se succed cu regularitate”.

Stările de stabilitate ale dezvoltării economiei alternează cu cele ale instabilității, ca urmare a modificării condițiilor primelor de acțiune legilor psihologice fundamentale.

Prima condiție a stabilității prevede că o modificare moderată a volumului investițiilor (multiplicatorul în jur de 1 și relativ constant) nu va atrage după sine o modificare de amploare nedefinită a cererii bunurilor de consum și ea este încălcată. Aceasta întrucât atunci când crește venitul real, se mărește surplusul peste nivelul de viață statornicit. Deci, dacă gradul de ocupare crește, și odată cu el venitul, are loc o sporire a

Doctrina economică internațională **Keynesismul**

consumului curent, dar cu mai puțin decât întregul spor al venitului real, iar atunci când ocuparea scade se reduce și consumul, dar cu mai puțin decât întregul minus al venitului real. Și din acest joc se creează o zonă unde domnește de fapt instabilitatea.

A doua condiție presupune că o modificare moderată a venitului scontat de pe urma bunurilor capitale sau a ratei dobânzii nu va atrage după sine o modificare de amploare nedefinită a volumului investițiilor. Și totuși acest lucru se întâmplă ca urmare a costului crescând al obținerii unei producții mult sporite cu echipamentul existent. Atunci când se pornește de la o situație în care există un surplus foarte mare de resurse destinate producției de bunuri capitale, este posibil un grad ridicat de instabilitate în limitele unei anumite zone.

A treia condiție a stabilității este ca muncitorii să nu caute să obțină salarii bănești mai mari atunci când crește gradul de ocupare a forței de muncă, și totuși acest lucru are loc – motiv de instabilitate.

A patra condiție se referă la alternarea perioadelor de recesiune cu cele de redresare și ea se bazează pe supoziția că bunurile capitale au vârste diferite, se uzează cu timpul iar perioadele de amortizare și înlocuire nu corespund. Acest fapt influențează cererea de bunuri investiționale, oscilațiile ei se abat de la cele ale eficienței marginale a capitalului. “Din această cauză, menționează Keynes, chiar și redresările și recesiunile de proporțiile celor ce pot avea loc în cadrul limitelor fixate prin celelalte condiții ale stabilității enumerate de noi, vor determina probabil o mișcare în sens opus, până când aceleași forțe ca mai înainte inversează din nou direcția.

Astfel, cele patru condiții ale noastre, luate împreună, sunt suficiente pentru a explica trăsăturile caracteristice ale realității care ne înconjoară, și anume, că evitând în ambele direcții extremele cele mai grave ale fluctuației ocupării și ale prețurilor, oscilăm în jurul unei poziții intermediare considerabil mai ridicat decât nivelul minim al ocupării sub care ar fi periclitată însăși existența”. Factorul esențial, determinant fiind considerat fluctuația eficienței marginale a capitalului, se înțelege că măsurile luate de stat în economie converg în direcția creării condițiilor care să reducă amplitudinea fluctuației respective.

Exerciții – referat

Elaborați un referat cu tema “Variabilele independente ale sistemului economic, în optica keynesiană”.

Rezolvări – Referat

Studentul trebuie să valorifice cunoștințele acumulate pe parcursul acestui curs, îmbinând instrumentele teoretice cu capacitatea de a formula fundamentat o serie de idei personale. Lungimea eseului nu va depăși două pagini A4 și va urmări formularea unor opinii personale, coerente și fundamentate cu referire la următoarele repere:

- care sunt variabilele independente ale sistemului economic, în optica keynesiană

Doctrină economice internaționale

Keynesismul

- importanța salariului pentru activitatea economică
- importanța cantită ilor banilor pentru sistemul economic
- importanța celor trei factori psihologici fundamentali pentru activitatea economică

Teorii liberale neoclasice despre comerțul internațional

Sarcini de învățare: Prin parcurgerea acestei unități de studiu, studentul va fi capabil să

- explice teoria liberală a comerțului internațional
- explice modelul Heckscher – Ohlin – Samuelson al comerțului internațional și teoria proporției factorilor de producție
- explice paradoxul lui Leontief

Revoluția marginalistă și teoria pură a comerțului internațional - teorie de sorginte liberală

După aproape două secole (XVII-XIX) de ascensiune a curentului liberal clasic din gândirea economică modernă (W.Petty, Fr.Quesnay, A.Smith, D.Ricardo, Th.R.Malthus, J.B.Say, J.St.Mill etc), este adevărat, nu fără unele critici (socialismul utopic, romantismul economic, naționalismul economic, marxismul etc.), acesta este confruntat cu probleme social-economice noi (dezechilibre, crize, inegalități economice, riscuri crescânde etc) și cu unele pericole neprevăzute (concluzii antiliberale formulate pe baza unor teorii economice liberale, ca de exemplu teoria obiectivă a valorii).

Preocupați de *consolidarea liberalismului*, promotorii neoclasici ai acestuia (K.Menger, W.St.Jevons, L.Walras) au operat *schimbări de substanță* în gândirea economică: și-au focalizat atenția pe problemele desfacerii (vânzării) bunurilor economice și au investigat amănunțit *comportamentul consumatorului individual*, explorând *psihologia* acestuia pe baza utilitarismului, respectiv a hedonismului (maximizarea plăcerii izvorâtă din consum și minimizarea costurilor ei).

Convinși fiind că *opțiunile individului consumator* depind *numai de interesul privat* al acestuia (cum își poate satisface cât mai multe plăceri cu venitul limitat de care dispune, cu *resursele rare* pe care le poate procura); liberalii neoclasici sau marginaliști au extins *logica opțiunilor individuale* la scară națională și mondială. Cu alte cuvinte ei au extrapolat principiile sau regulile microanalizei la scară macroeconomică și la scară monoeconomică.

În plus, preocupați de relația nevoi umane – resurse rare, deci de *utilitatea bunurilor economice*, ei au pierdut din vedere, cu timpul, specificul banilor în comparație cu alte bunuri economice, considerând că banii ar fi fost *un simplu intermediar* tehnic “un vâl” în schimburile de pe piață, deci ignorând multiplele funcții pe care le îndeplinesc aceștia în economia modernă de piață. Dar, se știe că economia de piață, este o *economia monetară*, cu riscuri și complicații pe care economia de consum (economia materială) și schimbul direct dintre diferite bunuri (trocul) nu le-au cunoscut.

Doctrina economică internațională **Teorii liberale neoclasice despre comerțul internațional**

Simplificarea realității din economia modernă de piață, făcută de liberalii neoclasici (absolutizarea microanalizei economice, ignorarea dimensiunii istorice a proceselor economice și subaprecierea rolului real al banilor) i-a condus pe aceștia spre *divizarea științei economice în două secțiuni autonome: economia pură și economia monetară* sau bănească, considerând că prima era primordială pentru cunoaștere.

În viziunea acestor autori, cele două subdiviziuni ale științei economice puteau fi examinate în mod separat, ca și cum regulile după care erau folosite resursele materiale rare și resursele financiare (bănești) ar fi fost total diferite.

În felul acesta s-a ajuns, treptat, la situația în care anumiți specialiști studiau separat *fluxurile bunurilor economice în formă materială sau fizică* (economia pură), evidențiind gradul de raționalitate sau eficiență al folosirii resurselor rare în satisfacerea nevoilor oamenilor, iar alți specialiști se ocupau cu *studiul fluxurilor monetare și financiare* (bani și capital bănesc), considerând că această tratare separată nu dăuna cu nimic bunei cunoașteri a mecanismului real de funcționare a economiei moderne de piață.

Unul dintre cele mai cunoscute exemple de tratare a problemelor de comerț internațional din perspectiva psihologiei consumatorului preocupat să maximizeze utilitatea bunurilor consumate și deci, de economie pură, îl constituie lucrările economistului britanic Alfred Marshall (1842-1924), îndeosebi lucrările intitulate “Teoria pură a comerțului internațional” (1879) și “Bani, credit și comerț” (1923).

Separarea făcută de unii gânditori între cele două atitudini, îndeosebi legate între ele, ale proceselor economice din lumea contemporană (cea fizică și cea valorică sau bănească) a favorizat *tendința de tehnicizare a gândirii economice*, de identificare a științei economice fie cu psihologia, fie cu științele tehnice și matematice. Prin analogie cu *denumirea* unor științe ale naturii, anumiți specialiști au propus pentru știința economică denumirea de “Economics”, respectiv pentru domeniul relațiilor economice internaționale “International Economics”. Pericolul care decurge din aceste denumiri și din viziunea pe care o implică ele constă în faptul că *diminuează, dacă nu chiar ignoră, latura socială, dimensiunea istorică și importanța structurilor din economia contemporană*, fiind greu de înțeles atât cauzele disfuncționalităților din aceste economii, cât mai ales rezultatele și finalitatea reală ale măsurilor de politică economică adoptate de operatori particulari și de puterea publică din diferite țări.

În felul acesta, progresele reale pe care le-au realizat o serie de gânditori liberali neoclasici în analiza comerțului internațional au fost umbrite de această *despărțire artificială* a științei economice în “economia pură” și “economie monetară”.

Metamorfozele teoriei avantajului relativ în comerțul internațional de la J.St.Mill la A.Marshall

Cei doi gânditori britanici de orientare liberală, J.St.Mill (ultimul mare clasic) și A.Marshall (cel mai de seamă neoclastic de la începutul secolului al XXI-lea) au prețuit opera economică a lui D.Ricardo și au *preluat de la acesta principiul avantajului* relativ în comerțul internațional, susținând politica economică a liberului schimb.

Doctrina economică internațională **Teorii liberale neoclasice despre comerțul internațional**

În același timp, amândoi aduc o serie de *noutăți* în gândirea economică, deschizând *noi orizonturi* în analiza comerțului internațional, nu fără unele inconsecvențe și dileme pe care nu le pot depăși.

J.St.Mill (1806-1873) și-a expus ideile îndeosebi în lucrările “Riscuri asupra unor chestiuni de economie politică nerezolvate” (1844) și “Pincipii de economie politică cu unele din aplicațiile lor la economia socială” (1848). El a fost cel mai de seamă economist liberal (clasic) care a trăit după Ricardo și a avut *meritul de a sintetiza* în lucrările sale cele mai de seamă realizări ale gândirii liberale clasice.

Trăind în condiții istorice în multe privințe diferite de cele ale lui Ricardo (amplierea mișcărilor sociale, inclusiv muncitorești, din 1848 și apoi 1871, și amplificarea criticilor împotriva liberalismului din multiple direcții – socialismul utopic, romantismul economic, naționalismul protecționist, marxismul și chiar unii intelectuali din generațiile mai tinere de liberali, viitorii “neoclasici”), *J.St.Mill* aduce în discuție *noi probleme economice*. Printre cele mai importante notăm: teoria valorilor internaționale, avantajele directe și indirecte din comerțul internațional pentru toți partenerii și problema împărțirii acestor avantaje, respective așa numitul “paradoxul lui *J.St.Mill*”.

Deși este intitulată în mod pretențios, *teoria valorilor internaționale* a lui *J.St.Mill* reprezintă o îndepărtare de teoria ricardiană a valorii bazată pe munca totală cheltuită pentru producerea mărfurilor respective și se reduce la ideea că mărfurile pe care le importă o țară din altă țară sunt plătite cu mărfurile exportate de ea în țara parteneră. Mai simplu și mai exact, aceasta ar trebui numită *Teoria cererii reciproce de mărfuri*. La aceasta se adaugă *oscilațiile și inconsecvențele lui J.St.Mill* în ceea ce privește explicarea prețurilor pe piața internă (alternativ prin costuri în muncă și prin suma veniturilor) și pe piața mondială (prin legea empirică a cererii și a ofertei). *J.St.Mill* are în vedere *două feluri de avantaje* legate de comerțul exterior: *directe* (produse mai bune și mai ieftine) și *indirect* (promovarea progresului ethnic și a culturii în țările partenere).

În ce privește *repartiția avantajelor din comerțul internațional*, *J.St.Mill* susține, ca și Ricardo, că *toți partenerii câștigă* (câștigul e reciproc), dar adaugă că ponderea câștigului diferă de la un partener la altul, în raport invers proporțional cu mărimea cererii, ajungând la “paradoxul” care îi poartă numele, potrivit căruia, țările mici care au o cerere mai mică pe piața mondială au de câștigat mai mult decât țările mari și puternic dezvoltate, a căror cerere este mai mare.

A.Marshall (1842-1924) abordează mult mai amplu problemele comerțului internațional în două lucrări și anume: “Teoria pură a comerțului exterior” (1879) și “Bani, credit și comerț” (1923). El continuă tranziția începută de *J.St.Mill* în direcția îndepărtării de teoria obiectivă a valorii, așezând explicarea schimburilor de pe piața mondială *pe temelia teoriei subiective a prețurilor* (teoria utilității marginale), tratând separat aspectul fizic al acestora de aspectul lor monetar și deci consacrand noțiunea de “teorie economică pură”.

Pentru a explica *raporturile de schimb* (“terms of trade”) dintre țările partenere, *A.Marshall* *combină* teoria cererii și a ofertei cu teoria utilității marginale și face o *delimitare* în sensul că pentru tranzacțiile de pe *piața internă* sunt hotărâtoare *costurile*

Doctrină economice internaționale Teorii liberale neoclasice despre comerțul internațional

absolute, iar pe piața mondială sunt hotărâtoare *costurile relative* ale bunurilor economice schimbate.

Con tient de dificultă ile care pot decurge din exclusivismul psihologic al teoriei utilității marginale, A.Marshall face *un anumit compromis* între această teorie și teoria obiectivă a prețurilor și valorii, considerând că, *pe termen scurt*, prețurile bunurilor economice depind în principal de *utilitatea* acestora, respective de *cererea de mărfuri*, pe câtă vreme *pe termen lung* el depinde, cu precădere, de *costurile lor*, respectiv de *oferta de mărfuri* posibilă pe baza producției. El rezolvă deci pretinsul antagonism inconciliabil dintre producție și consum, dintre ofertă și cerere, dintre aprecierile subiective și condițiile obiective, recurgând la *celebra metaforă a foarfecelui cu două lame*, în sensul că o explica ie realistă a prețurilor nu poate ignora nici oferta, nici cererea, chiar dacă, privite din perspective diferite, fiecare dintre acestea se poate manifesta ca primordială în anumite împrejurări și din anumite puncte de vedere.

Reluând "paradoxul lui J.St.Mill", A.Marshall susține că *raportul de schimb* dintre țările partenere este invers propor ional cu *clasicitatea cererii unei  ări pentru mărfurile din import*: cu cât este mai clasică cererea de bunuri din import, cu at t mai nefavorabil va fi raportul de schimb al  ăriii respective și invers.

În viziunea lui A.Marshall, *avantajul din comerțul exterior* al unei țări constă în *diferen a de cost* între bunurile exportate și cele importate. Pentru a eviden ia *mărimea acestui avantaj* în formă fizică sau naturală, A.Marshall folose te *un instrumentar penalitic* mai complicat decât predecesorii săi. Pe de o parte, el introduce no iunile de "*baloturi reprezentative de mărfuri*", ca unitate de măsura invariabilă sau mai puțin variabilă decât celelalte mărfuri, și "*baremul raporturilor de schimb*", un fel de tabel al importurilor în care se schimbă diferite mărfuri între țările partenere. Pe de altă parte, el dublează expunerea literară a ra ionamentelor despre schimburile de pe piața mondială ("teoria pură"), cu formalizarea lor matematică și reprezentarea lor grafică, preluând "*curbele de indiferen ă*" de la F.J.Edgeworth (1845-1926) și V.Pareto (1848-1923).

În ciuda unor ambiguită i, progresul realizat de A.Marshall în teoria economică, în general, în analiza comerțului internațional, în special, este vizibil și indiscutabil.

Cu toate acestea, aportul lui A.Marshall continuă să fie controversat: unii autori, îndeosebi G.Marcy, consideră că acest aport ar fi deosebit, în timp ce al ii, de pildă Y.A.Schumpeter, consideră că, de fapt, A.Marshall nu a făcut altceva decât "să șlefuiască teoria lui J.St.Mill".

Oricum, investiga iile și publicistica lui A.Marshall au netezit terenul pentru genera iile de gânditori neoclasici din perioada interbelică (mai ales Q.F.Heckscher, B.Ohlin, G.Haberler, J.Hicks) și din perioada postbelică (mai ales P.A.Samuelson și W.F.Stolper) care vor elabora cea mai cunoscută construc ie teoretică din secolul XX pentru explicarea comerțului internațional din perspective liberalismului contemporan și anume *modelul H.O.S.*

Doctrină economică internațională Teorii liberale neoclasice despre comerțul internațional

Modelul Heckscher – Ohlin – Samuelson al comerțului internațional și teoria proporției factorilor de producție

Transformată într-o adevărată “ortodoxie”*, gândirea economică liberal neoclastică din perioada interbelică se preocupă de rafinarea instrumentarului analitic cu care operează și de eleganța mijloacelor ei de expresie. Aceasta îi permite, pe de o parte, să facă progrese însemnate în privința formalizării matematice a demersului său teoretic, dar, pe de altă parte, o îndepărtează de aspectele social-politice ale acestei problematice și o determină să acorde prioritate aspectelor tehnice (tehnic-economic) ale relațiilor economice internaționale.

Premise

Pentru a ușura sarcina didactică a explicării și înțelegerii modelului H-O-S și a teoriilor aferente, se pun, pentru început, *trei întrebări*:

a) Ce a preluat acest model din gândirea liberală anterioară (îndeosebi din teoria ricardiană a avantajului relativ în comerțul internațional)?

b) Ce a respins din liberalismul tradițional și, mai ales,

c) Ce elemente noi aduce acest model în cercetarea și explicarea diviziunii internaționale a muncii și a comerțului internațional?

Autorii modelului H-O-S *au preluat de la A.Smith și D.Ricardo* (prin intermediul lui J.St.Mill și A.Marshall) cel puțin *trei idei de bază* și anume:

- concepția despre autoreglarea spontană a economiei de piață pe baza oscilației
- prețurilor și avantajele diviziunii muncii (inclusiv ale celei internaționale),
- noțiunile de cost comparativ, avantaj relativ și avantaj reciproc în comerțul internațional, precum și politica economică a liberului schimb (neamestecul statului în tranzacțiile dintre operatorii economici particulari).

Totodată, ei au respins categoric teoria obiectivă a valorii și prețurilor, bazată pe timpul de muncă cheltuit pentru producerea bunurilor (și, implicit, teoria antagonismului dintre veniturile diferitelor categorii de operatori economici ca și costul practic al acestora “preocupările lui J.St.Mill de corectare a inegalităților dintre venituri prin imixtiunea statului în economie”). Totodată, ei au semnalat caracterul nerealist al ipotezei “imobilității internaționale a factorilor de producție”, invocată de D.Ricardo, bazându-se pe faptul, confirmat de statisticile din secolul nostru, că atât capitalurile, cât și mâna de lucru circulau în mod frecvent între țări.

Specificul modelului H-O-S despre comerțul internațional derivă, în special, din *noutățile* pe care le aduc autorii lui în metodologia, teoria și politica economică referitoare la comerțul internațional.

Doctrina economică internațională

Teorii liberale neoclasice despre comerțul internațional

Respingând teoria valorii bazată pe muncă, specifică clasicismului (liberal și marxist), autorii neoclasici au construit modelul H-O-S *pe temelia teoriei subiective a prețurilor*, având ca *punct de plecare* aprecierile subiective ale consumatorului privind utilitatea sau satisfacția pe care l-o procură consumul unei cantități determinate dintr-un bun economic la un moment dat.

Aderând la *teoria subiectivă a prețurilor* (teoria utilității marginale), dar preocupați, în special, de teoria economiei pură, acești autori s-au interesat nu atât de conținutul și mărimea absolută ale prețurilor, ci de *raporturile dintre ele*, pentru a afla *în ce proporție sau raport* se schimbau bunurile produse în diverse țări pe piața mondială (“terms of trade”) și *cu ce rezultate* pentru partenerii implicați în tranzacțiile respective (avantaje relative sau dezavantaje). În aceste condiții suportul modelului H-O-S a fost *teoria interdependenței prețurilor* tuturor bunurilor comercializate pe piața mondială (bunuri finale și bunuri intermediare), așa cum a fost ea prezentată în lucrările economistului suedez G.Cassel (1918- 1924).

Pentru a exprima cât mai clar și mai convingător *analiza cantitativă* a raporturilor în care se schimbau bunurile economice pe piața mondială, precum și relația dintre costuri și prețuri, respectiv eficiența operațiunilor de comerț exterior și internațional, autorii modelului H-O-S au *recurs la cele mai moderne mijloace de expresie* realizate de matematică, respectiv de economiștii matematicieni, în deceniile anterioare. Printre aceste mijloace enumerăm: curbele de indiferență ale consumatorilor folosite de F.Y.Edgeworth, V.Pareto și A.Marshall, cutia lui Edgeworth pentru determinarea curbei contractelor dintre partenerii de pe piața mondială, curba și blocul posibilităților de producție, curba și blocul posibilităților de consum etc.

J.Bhagwati precizează că se poate vorbi despre o amplă formalizare matematică și grafică a modelului H-O-S abia după al doilea război mondial, prin anii '50, prin contribuția unor autori ca P.A.Samuelson, J.Meade, M.Kemp, R.W.Jones, J.Bhagwati, H.G.Johnson, W.M.Corden, B.Belassa, J.Vanck etc..

Înțelegerea formei sofisticate (formalizate) a teoriei liberale neoclasice despre comerțul internațional presupune însă un spațiu mai mare, precum și cunoștințe economice și matematice aprofundate. Din această cauză, majoritatea manualelor contemporane încep cu *expunerea literară* a modelului H-O-S și adaugă, în final sau într-o anexă (pe care cititorul obișnuit o poate ocoli), exprimarea grafică a acestuia. Așa procedează și P.A.Samuelson în ediția din 1970 a manualului său (partea a 5-a, cap.34 p.645, respectiv p.658-667) și în cea din 1989 (partea a 7-a, cap.38 p.897, respectiv p.905-910). În spațiul extrem de limitat de care dispunem noi aici ne vom limita la *prezentarea literară* a modelului H-O-S și a teoriilor care decurg din aceasta (pentru detalii vezi).

Conținut

Modelul H-O-S a încercat să răspundă la multe întrebări privind comerțul internațional, dar, dintre acestea, *cinci* sunt deosebit de importante și anume:

Doctrine economice internaționale **Teorii liberale neoclasice despre comerțul internațional**

a) cauza principală a comerțului dintre țări, respectiv criteriul specializărilor în producție și în comerțul exterior și, implicit, cauzele diviziunii internaționale a muncii;

b) mecanismul schimburilor de bunuri pe piața mondială, inclusive formarea prețurilor pe această piață;

c) rezultatele imediate ale schimburilor internaționale sau avantajele reciproce ale partenerilor;

d) rezultatele comerțului internațional pe termen lung sau ce influență exercită aceasta asupra proceselor de creștere economică și de dezvoltare social-economică și ecologică;

e) politica economică externă (în special, politica comercială) optimă a țărilor lumii în secolul XX.

a) Promotorii modelului H-O-S acceptă și susțin, în continuare, ideile lui A.Smith și D.Ricardo despre avantajele diviziunii internaționale a muncii și despre capacitatea economiei moderne de piață de a se autoregla în mod spontan, prin oscilația prețurilor, fără intervenția statului.

Ca și predecesorii lor clasici, meoclasicii susțin că *avantajul relativ al fiecărei țări* este criteriul cel mai eficient de specializare în producția și în comerțul internațional, indiferent de statutul țării respective, (mare, mică, bogată, săracă, industrială, agrară, etc.). După aprecierea lor, acest principiu este *universal valabil*, și pentru țările care au *avantaj absolut* în producția anumitor bunuri (A.Smith) și pentru țările care au *dezavantaj absolut* în producerea tuturor.

Deosebirea dintre neoclasici și Ricardo constă în *modul în care explică fiecare dintre ei avantajul relativ, iar noutatea* adusă de neoclasici s-a fixat în *teoria proporției factorilor de producție*. Potrivit acestei teorii, o țară are avantaj relativ în producția și exportul anumitor bunuri economice, pe care le obține consumând *într-o proporție cât mai mare* factorul sau factorii de producție abundent(i) și deci ieftin(i) și consumând puțin sau, dacă este posibil, deloc din factorul sau factorii de producție rar(i) și deci scump(i).

În cunoscuta sa lucrare, "*Comerțul interregional și comerțul internațional*" (1933), B.Ohlin dă un exemplu în acest sens. El scrie că "Australia are mai mult teren agricol, dar mai puțină muncă, mai puțin capital și mai puține mine decât Marea Britanie, în consecință, Australia este mai bine adaptată pentru producerea bunurilor care cer o mare cantitate de teren agricol, pe câtă vreme Marea Britanie are avantaj în producerea bunurilor care cer o cantitate considerabilă din acești factori (de producție). Dacă ambele țări și-ar produce singure totalul bunurilor de consum necesare, atunci produsele agricole ar fi foarte ieftine în Australia, dar articolele prelucrate ar fi relativ scumpe, în timp ce în Marea Britanie situația ar fi inversă, unde datorită producției limitate a pământului, fiecare acru ar trebui să fie cultivat în mod intensiv, cu multă muncă și mult capital, pentru a produce cantitatea necesară de hrană".

Pentru că are în vedere și *costul transporturilor internaționale*, B.Ohlin leagă analiza diviziunii internaționale a muncii de *problema localizării raționale sau a amplasării geografice eficiente a producției*, urmărind să evite costurile inutile. Astfel, B.Ohlin

Doctrină economică internațională

Teorii liberale neoclasice despre comerțul internațional

conchide că “fiecare regiune este înzestrată mai bine să producă bunuri care cer o proporție mai mare din factorii relativ abundenți acolo; pe de altă parte, ea este mai puțin potrivită să producă bunuri care cer o proporție mai mare din factorii existenți în cantități mai mici în cuprinsul ei sau din factori de care aceasta nu dispune deloc”.

Prin urmare, *cheia explicării* diviziunii internaționale a muncii și a comerțului internațional o constituie, în viziunea lui B.Ohlin, *marile deosebiri* care există între țări în ce privește *înzestrarea sau dotarea lor cu factori de producție*. În lucrările de specialitate mai recente, această deosebire este denumită *răritatea (abundența) relativă a factorilor de producție sau intensitatea factorială*. Aceasta poate fi exprimată fie *în formă naturală* (raportul dintre capital și muncă), fie *în formă monetară* (raportul dintre profit și salarii) din ramurile și țările comparate.

b) Abordând problema *mecanismului de desfășurare a comerțului internațional*, A.Ricardo a introdus o *premisă discutabilă* (“imobilitatea internațională a factorilor de producție”) și a formulat o *concluzie* plauzibilă, la prima vedere, dar nedemonstrată în aplicația ei și anume ideea că “un alt principiu” guvernează schimburile de pe piața mondială (“avantajul relativ”) în comparație cu piața națională (“timpul necesar de muncă pentru producerea bunurilor”). Din păcate, Ricardo nu a explicat cum se face trecerea de la un principiu la celălalt în măsura în care un producător poate vinde bunuri și pe piața internă (națională) și pe piața externă (mondială).

Neoclasicii simplifică problemele, respingând în mod expres premise invocate de Ricardo ca fiind nerealiste, și ocolind concluzia lui, deci neacceptând-o prin abandon. După părerea lor, *mecanismul* de desfășurare a comerțului este *același*, atât pe piața internă, cât și pe cea mondială. Aceasta înseamnă că, indiferent la ce nivel au loc schimburile de bunuri (piața internă sau cea mondială), *prețurile se formează după același mecanism*, în funcție de aprecierea subiectivă a consumatorilor și de volumul bunurilor comercializate, deci în raport direct proporțional cu cererea și invers proporțional cu oferta de bunuri pe piață.

În esență, modelul de desfășurare a comerțului internațional și de formare a prețurilor este, după părerea neoclasicilor, cel care decurge din teoria echilibrului economic general formulată de L.Walras, A.Marshall etc. Până aici nu este deci nimic nou față de cunoștințele de teorie economică din anul I de studii universitare.

Noutatea apare atunci când neoclasicii examinează consecințele comerțului internațional asupra repartiției veniturilor operatorilor economici din țările partenere, exprimate de *teoria egalizării prețurilor factorilor de producție și a veniturilor pe care le obțin proprietarii acestor factori*.

Raționamentul care conduce la această concluzie pornește de la ideea neoclastică privind *relația direct proporțională dintre răritate și prețuri*: bunurile mai rare sunt scumpe, iar bunurile mai abundente sunt ieftine. Comerțul internațional duce la creșterea cererii de bunuri obținute cu ajutorul factorilor abundenți (și ieftini) și la scăderea cererii de factori rari (și scumpi), ceea ce în timp, duce la ieftinirea factorilor care au fost scumpi inițial și la scumpirea factorilor care au fost ieftini inițial rezultatul acestor procese este *tendința de*

Doctrina economică internațională

Teorii liberale neoclasice despre comerțul internațional

apropiere a nivelului prețurilor factorilor de producție sau de analizare a prețurilor acestor factori de producție.

“Este ușor să dăm exemple pentru această tendință de egalizare a prețurilor datorată comerțului – scria B.Ohlin în 1933. Pădurile sunt ieftine în nordul Scandinaviei și ca urmare, produsele din lemn sunt exportate. Dar, dacă nu ar exista exportul unor astfel de produse, pădurile Scandinaviei ar fi, cu siguranță, încă și mai ieftine. Ele nu ar resimți, așa cum se întâmplă acum, influența cererii din alte părți ale lumii. Pe de altă parte, în Statele Unite (ale Americii -), pădurile sunt foarte scumpe, dar ar fi și mai scumpe, dacă produsele din lemn nu ar putea fi importate din Canada și Scandinavia”.

Concluzia lui B.Ohlin este că “Această tendință spre egalizare, nu numai a prețurilor mărfurilor, ci și a prețurilor factorilor de producție este urmarea firească a faptului că *comerțul* (evident, internațional-) *permite activității de prelucrare (industrială) să se adapteze pe plan local procesului de extindere geografică a factorilor de producție*”.

Această *influență indirectă* a comerțului internațional asupra prețurilor factorilor de producție, ca urmare a modificării cererii de *bunuri finale*, este accentuată de *influența directă* a acestuia asupra prețurilor factorilor de producție, atunci când și ele devin obiect nemijlocit al tranzacțiilor de pe piața mondială. “Comerțul - continuă Ohlin – tinde să modifice inegalitatea originară (inițială) a prețurilor și să determine o formare mai uniformă a acestora”.

În privința gradului de egalizare a prețurilor prin intermediul comerțului internațional, părerile sunt împărțite chiar și în rândul promotorilor acestui model de gândire: B.Ohlin susține că nu poate avea loc “o deplină egalizare”, printr-alele și datorită caracterului complex al cererii (“joint demand”), pe câtă vreme P.A.Samuelson are în vedere posibilitatea unei depline egalizări a prețurilor factorilor de producție (“paradoxul lui P.A.Samuelson”).

În măsura în care, *prețul* factorilor de producție (munca, capitalul, pământul) constituie *venituri* (salariul, profitul, renta și dobânda funciară) pentru proprietarii lor (proprietarul capitalului, respectiv managerul firmei, muncitorul, proprietarul pământului și bancherul), autorii modelului H-O-S susțin că analizarea prețurilor bunurilor finale și a prețurilor factorilor de producție determină, implicit, *tendința de egalizare a veniturilor* în țările partenere.

Într-o lucrare scrisă după cel de al doilea război mondial (1955 “Politica comerțului exterior”), B.Ohlin se referă, din nou, la acest proces de egalizare, scriind: “Se poate spune, într-o anumită măsură, că mobilitatea factorilor de producție și aceea a bunurilor acționează în același fel asupra prețurilor. Prima permite factorilor să treacă, într-adevăr, dintr-un loc în care sunt abundent, și economici (ieftini) în alt loc unde ei costă mai scump. Cea de a doua permite instalarea producției în locuri convenabile, cu alte cuvinte, provoacă o cerere pentru diferiți factori acolo unde ei există în cantitate destul de mare. În ambele cazuri, costul lor – renta funciară, dobânda la capital și nivelul salariilor – manifestă o tendință de nivelare (egalizare). Are loc, evident, și o egalizare a prețurilor mărfurilor: în mod direct, pe calea comerțului internațional, pentru bunurile (finale) care fac obiectul lui, și indirect, prin faptul că aptitudinile diferitelor țări devenind mai egale, costul

Doctrina economică internațională **Teorii liberale neoclasice despre comerțul internațional**

de producție al bunurilor produse de aceste țări este, ca urmare, mai puțin diferit. În ambele cazuri se manifestă tendința spre o mai mare omogenitate în formarea prețurilor”.

c) *Rezultatele imediate* ale comerțului internațional sunt *benefice pentru toți partenerii*, fără excepție, în viziunea promotorilor modelului H-O-S, deci avantajul relativ este, totodată, *un avantaj reciproc*. În esență, acest avantaj reciproc îmbracă *multe forme concrete*, începând cu mai buna folosire a factorilor de producție disponibile, ceea ce înseamnă reducerea prețurilor, sporirea veniturilor, creșterea avuției naționale și a venitului național, și sfârșind cu “surplusul sau renta consumatorului” (48, p.456-458, 969).

d) *Rezultatele comerțului internațional pe termen lung* sunt, în viziunea neoclasicilor, *favorabile tuturor țărilor lumii*, în ciuda faptului că ei recunosc existența unor mari deosebiri între țări.

Un număr limitat de țări puternic dezvoltate au cunoscut un proces continuu de *creștere economică* (sporirea venitului național pe locuitor) și o *dezvoltare complexă* (infrastructură, potențial de producție, nivel de viață al populației) îndeosebi pe baza acumulării de capital și a progresului tehnic, procese interdependente cu comerțul exterior și în ciuda ciclicității acestor procese, respectiv a crizelor economice (conjuncturile decenale, seculare, naționale, regionale, globale). Investigațiile privind *multiplicatorul comerțului exterior* (F.Machlup) au urmărit să evidențieze măsura în care comerțul exterior declanșează un proces de sporire a venitului național, asemănător investițiilor suplimentare de capital.

Majoritatea țărilor lumii se găsesc într-o situație *precară* (subdezvoltare), nu cunosc procesul de creștere economică, după părerea neoclasicilor, îndeosebi datorită unor cauze interne (“cercul vicios al subdezvoltării” datorat fie creșterii populației într-un ritm mai rapid decât al venitului național, fie insuficienței de capital, datorată absenței sau slabei economisiri din venitul realizat). Liberalii neoclasici apreciază că, “deschiderea spre exterior” a economiei acestor țări, respectiv deplina liberalizare a comerțului lor exterior le-ar putea “antrena” în mod spontan, pe calea creșterii economice și a dezvoltării, ar permite “propagarea” creșterii economice de la țările dezvoltate spre cele subdezvoltate (P.A.Samuelson, J.W.Rostow, R.Nurkse etc). Ei dau ca exemple în acest sens cazul “micilor țigani” din Asia (Coreea de Sud, Taiwan, Hong-Kong, Thailanda etc, în general noile țări industrializate, neținând seama însă de faptul că, pe lângă deschiderea acestora față de exterior, alți doi factori au permis avansul lor economic și anume importurile avantajoase obținute din partea statelor occidentale puterni industrializate și implicarea masivă a statelor respective în procesul de industrializare a acestora.

e) *Politica economică externă (comercială) optimă* este, după părerea liberalilor neoclasici, *politica liberului schimb*, respingând, în principiu, măsurile protecționiste, atât taxele vamale, cât și contingentările cantitative (cotele), precum și restricțiile calitative.

În consecință, modelul H-O-S al comerțului internațional și cele două teorii aferente (proporția factorilor și egalizarea prețurilor și a veniturilor) au fost și sunt invocate în continuare în literatura de specialitate și în documentele Ligii Națiunilor din perioada interbelică ale ONU, GATT și OMC din perioada postbelică, în sprijinul programului de *liberalizare a comerțului mondial*.

Doctrina economică internațională **Teorii liberale neoclasice despre comerțul internațional**

În consecință, manualul “Economics” publicat de P.A.Samuelson și W.A.Nordhans în 1989 consideră că teoria comerțului internațional se sprijină pe *două descoperiri majore*. Prima se referă la faptul că “Atunci când se deschid granițele pentru comerțul internațional, crește venitul național al fiecărei țări și a tuturor împreună”. Cea de a doua idee susține că “Un tarif sau o cotă greșit concepute, departe de a-i ajuta pe consumatorii din țara respectivă, va reduce, în schimb, veniturile lor reale, făcând importurile mai costisitoare și întreaga lume mai puțin productivă. Țările pierd de pe urma protecționismului deoarece un comerț internațional mai redus înlătură eficiența proprie specializării și diviziunii muncii”.

Paradoxul lui Leontief

Paradoxul lui Leontief constituie “o piatră de hotar” în demersul teoretic menit să analizeze modelul neoclastic al comerțului internațional din perioada postbelică.

Din punct de vedere *metodologic*, el atrage atenția asupra faptului că acest domeniu trebuie studiat nu numai sub aspect *cantitativ* (proporția factorilor folosiți în producerea mărfurilor pentru export), ci și din punct de vedere *calitativ* (structura diferitelor economii naționale și interdependența dintre ramurile fiecărei economii naționale și dintre aceste economii).

Pe baza datelor statistice disponibile, W.Leontief ajunge la *alte concluzii* teoretice decât adepții modelului H-O-S în ce privește *intensitatea relativă a factorilor utilizați* pentru producerea mărfurilor exportate de SUA. Adepții modelului H-O-S susțineau că SUA exporta mărfuri produse prin folosirea intensivă a factorului capital, iar W.Leontief susține că, de fapt, SUA exporta mărfuri care au fost obținute prin *folosirea intensivă a factorului muncă*, ținând seama nu numai de *numărul muncitorilor*, ci mai ales de *calitatea muncii lor*, productivitatea lor mult mai ridicată decât în alte țări (de 3 ori față de Europa), corelată, evident, cu nivelul ridicat de înzestrare tehnică a acestora (ponderea capitalului pe lucrător).

Impactul științific al acestui “paradox” în raport cu conținutul modelului H-O-S, care de cele mai multe ori nu au fost favorabile acesteia. Pe de altă parte, el a temperat optimismul fără acoperire al teoriei liberale a avantajului relativ în comerțul internațional, respingând pretenția excesivă de rigoare (“principiu inatacabil”) a promotorilor ei și semnalând mulțimea restricțiilor care o condiționau, limitându-i astfel valabilitatea. Pe această bază, W.Leontief apreciază că “Teoria costurilor comparate – ca multe teorii economice – predomină în paginile manualelor, fără însă a sta de fapt la baza practicii analizei economice empirice”.

Exerciții – referat

Elaborați un referat cu tema “Principiul avantajului relativ al lui D. Ricardo”.

Doctrine economice internaționale

Teorii liberale neoclasice despre comerțul internațional

Rezolvări – Referat

Studentul trebuie să valorifice cunoștințele acumulate pe parcursul acestui curs, îmbinând instrumentele teoretice cu capacitatea de a formula fundamentat o serie de idei personale. Lungimea eseului nu va depăși două pagini A4 și va urmări formularea unor opinii personale, coerente și fundamentate cu referire la următoarele repere:

- ce înseamnă conceptul de avantaj relativ pentru activitatea economică
- comparația dintre comerțul intern și comerțul internațional
- importanța principiului lui Ricardo pentru modelele viitoare de comerț internațional

Teoria creșterii economice

Sarcini de învățare: Prin parcurgerea acestei unități de studiu, studentul va fi capabil să

- definească conceptul de creștere economică
- explice modelele clasice și neoclasice de creștere economică care au existat în perioada secolului XX

Conceptul de creștere economică

Spre deosebire de secolul al XIX-lea, când interesul majorității economistilor s-a concentrat spre probleme legate de activitatea agenților economici pe termen scurt, treptat în decursul secolului XX a crescut preocuparea economistilor pentru funcționarea economiei la scara unei țări, nu numai pe termen scurt ci și pe termen mediu și lung. Este vorba de evoluția gândirii economice de la microanaliza statică la macroanaliza dinamică.

Cresterea economică este denumirea modernă, dată unei probleme economice mai vechi – aceea a sporirii avuției națiunilor.

Liberalismul clasic și neoclasic a acordat prioritate microanalizei statice și numai în mod excepțional s-a referit la macroanaliza.

Marxismul a explicat mecanismul de funcționare al economiei moderne de piață a capitalismului dar din perspectiva ideologică și politică.

În perioada postbelică, cel puțin în primele 2-3 decenii ale acesteia, creșterea economică a devenit problema numărul unu atât pentru gândirea economică cât și pentru practica acesteia.

Interesul deosebit pentru creșterea economică își are explicația în cel puțin două cauze:

- Multe țări își puneau speranța că prin creșterea avuției vor putea rezolva mai ușor numeroasele și dificilele probleme cu care se confruntau; fapt ce ar fi dus atenuarea contradicțiilor și tensiunilor sociale.
- Creșterea economică era impusă și de necesitatea găsirii unor răspunsuri la problemele ridicate de dezvoltarea contemporană cum ar fi: poluarea, ruperea echilibrului dintre mediul social și cel natural, apariția unor implicații negative cercetării tehnice, înmulțirea și extinderea crizelor de la scara națională la cea regională și mondială.

Interesul deosebit pentru problema creșterii economice a fost dovedit de volumul imens de literatură de specialitate și desfășurarea la Tokio (1977) a unui Congres cu titlul "Creșterea economică, resursele ei".

Doctrine economice internaționale

Teoria creșterii economice

În literatura de specialitate exista o multitudine de teorii care redau ideea de avuție, de creștere economică, de expansiune, dezvoltare, dinamică economică, progres economic, reproducere largită.

Unii autori reduc creșterea economică numai la modalitatea, alții consideră că aceasta presupune schimbări colective inclusiv structurale. De asemenea sunt autori care identifică creșterea economică cu dezvoltarea și progresul alții le diferențiază.

În definirea conceptului de creștere economică sunt folosite două sensuri:

- în sens larg creșterea economică se referă la sporirea produsului social (PNB și PIB) a veniturii naționale și prin aceasta a avuției naționale inclusiv a capacității de producție, incluzând și modificări de structură ale economiei.
- în sens restrâns, creșterea economică înseamnă sporirea veniturii naționale pe locuitori și presupune analiza aspectelor cantitative ale acestui proces.

Majoritatea specialiștilor au cazut de acord că termenul de creștere economică se referă la aspectul cantitativ al procesului și este folosit cu precădere la măsurarea relațiilor dintre volumul factorilor folosiți și mărimea rezultatelor obținute, urmând folosirii acestor factori și motivarea deciziilor economice inclusiv a măsurilor de politică economică.

În locul noțiunii de creștere economică este folosit și cel de dezvoltare economico-socială, el este un termen mai larg, include și noțiunea de creștere economică, dar conține în plus și alte schimbări, îndeosebi calitative, incluzând cele structurale, având în vedere repercurșiunile lor asupra calității vieții.

Sintetizând putem aprecia următoarele:

- Creșterea economică definește în esență aspectul cantitativ, referindu-se la produsul social, venitul național.
- Dezvoltarea economică – concept mai larg, include creșterea economică, schimbările calitative și structurale inclusiv aspecte legate de calitatea vieții.
- Progresul economic – termen ce desemnează mișcarea economică ascendentă a vieții social – economice.

Modele ale creșterii economice

Economistii care au studiat creșterea economică în perioada neoclasică sau ocupat, cu precădere de studierea raportului cantitativ dintre factorii de producție utilizați și rezultatele obținute, respectiv sporul de produse și de venit în care s-au canalizat aceste rezultate. Pentru a comensura aceste rezultate s-au creat și instrumentele de investigație statistică și matematică necesare, astfel că în primele decenii ale secolului XX s-a cristalizat și s-a afirmat o știință nouă economică numită **econometrie**.

Econometria este o știință economică ce reprezintă un ansamblu coerent de metode și instrumente de analiză statistică – matematică a fenomenelor și proceselor economice în care însuși teoria economică este formalizată în termeni matematici. Îmbinând metodele statistico - matematice cu particularitățile teoretice ale economiei

Doctrina economică internațională Teoria creșterii economice

politice, econometria întrunește atât valențele unei cercetări economice aplicative, cât și ale celei fundamentale de teorie generală.

În cadrul econometriei, principalul instrument de investigație utilizat în acest scop este modelul economico-matematic cu funcții cognitive dar și previzionale.

Variatele laturi și conexiuni ale procesului de creștere economică și-au găsit reflectarea în noțiuni specifice ca:

Coeficientul capitalului (c), a fost fundamentat de R.F. Harrod în lucrarea "Spre o teorie a direcției economice" în 1948. Scopul său era de a determina necesarul de capital suplimentar pentru a obține o creștere unitară a produsului, respectiv a venitului. În aceeași optică în 1959 Domar în "Eseuri de creștere economică" a introdus și el un parametru **eficienței marginale a investițiilor (r)**, acesta reflectând cât produs sau venit se obține pe unitatea de capital suplimentar investit. Cei doi parametri exprimă în forme diferite aceeași relație între creșterea investițiilor și creșterea venitului pornind însă de la obiective diferite, Harrod are ca punct de plecare sporul de venit încercând să determine cu cât trebuie să crească volumul capitalului pentru a atinge o anumită creștere economică.

În schimb Domar are în vedere sporul de capital încercând să identifice rezultatul (creșterii venitului), unitate de capital suplimentar.

De altfel Harrod a elaborat un model de creștere economică de tip Keynesian pornind de la conceptul de economie dinamică. Harrod identifică trei tipuri de rate ale creșterii economice:

a) rata garantată a creșterii economice (G_w) este cea scontată de întreprinzător ca rezultat al investiției.

b) Rata naturală a creșterii (G_n) exprimă interesele generale ale societății ca și limita superioară a posibilităților de creștere economică. Această rată naturală s-ar putea să nu satisfacă interesele întreprinzătorilor.

c) Rata reală de creștere este determinată de mărimea, structura, nivelul tehnic și randamentul capitalului existent.

În principiu ea poate să fie mai mare sau mai mică decât rata garantată iar, ca regulă, este sub nivelul ratei naturale, care, potențial satisface interesele tuturor.

Prin natură să rata naturală corespunde coeficientului mediu capital la un nivel dat de acumulare.

Pornind de la aceste determinări, rezultă că dacă rezultatul este mai mare decât rata garantată înseamnă că investițiile cresc, afacerile merg bine iar economia este în expansiune, și invers dacă rata reală este mai mică decât cea garantată înseamnă că economia este în recesiune.

Aceste oscilații ale ratei reale în jurul celei garantate exprimă instabilitatea și fluctuațiile economiei de piață. Pentru atenuarea acestora și corectarea dezechilibrelor Harrod propune intervenția statului în economie, aceasta însemnând utilizarea pârghiilor

Doctrine economice internaționale Teoria creșterii economice

fiscale si monetare precum si impulsionea activitatilor economice prin reducerea impozitelor, dobânzilor, sporirea cantitatii de bani în circulatie.

Modelul Harrod - Domar se limiteaza la descifrarea dinamicii economice ciclice fara a cauta sa elucideze cauzele interne, de structura ale instabilitatii

Modele neoclasice ale creșterii economice

Pleaca de la ipoteza autoechilibrării spontane a economiei de piata prin intermediul oscilatiei pretului. În aceasta situatie se are în vedere rolul celor doi factori esentiali ai productiei - capitalul si munca, optimizarea folosirii lor.

Dupa cel de-al doilea razboi mondial a urmat o perioada de aproximativ un sfert de secol caracterizata prin cresterea economica stabila, constanta si a prosperitatii majoritatii tarilor industrializate.

La granita anilor 60 si 70 au devenit tot mai evidente carentele modelelor cresterii economice. La aceasta data au aparut si unele probleme globale economice cum ar fi inflatia somajul, poluarea, consumul nerational, cresterea preturilor la produsele energetice, amplificarea decalajelor dintre tarile lumii. Drept urmare au aparut importante mutatii si restructurari în problematica teoriilor cresterii economice atât în ceea ce priveste continutul conceptului de crestere economica cât si în ceea ce priveste metodologia de cercetare si modelarea procesului cresterii economice. Astfel s-a trecut:

- De la abordarea cresterii economice în sens restrâns la investigarea mai cuprinzatoare a acestui domeniu, adica la studiul cresterii economice în sens larg incluzând si probleme structurale si calitative
- S-a trecut de la modelele macroeconomice la modelele mondoeconomice sau globale, impuse de problemele care depasesc granitele nationale ale tarilor, cum sunt: penuria de resurse naturale, amplificarea relatiilor internationale, poluarea mediului, înmultirea si actualizarea crizelor mondiale.

În acest proces un rol important l-a jucat Clubul de la Roma creat în 1968 sub conducerea A. Pecci. Clubul de la Roma si-a propus sa finanteze si sa patroneze cercetarile asupra viitorului lumii din perspectiva globala, planetara.

În 1972 Denis si Danella Meadows au publicat primul raport al Clubului de la Roma lucrarea "Limitele cresterii" unde este elaborat un model mondial al cresterii economice.

Acesta este conceput ca un sistem de interdependenta si interactiune a cinci variabile:

- Cresterea demografica, productia agricola si alimentara, consumul de resurse (materii prime si energie)
- Dezvoltarea industrială la scara planetara, poluarea mediului

Analizând evolutia acestor variabile în perioada 1960 – 1970, autorii au ajuns la concluzia ca ele urmeaza o lege de crestere exponentiala, concretizata într-o crestere

Doctrine economice internaționale Teoria creșterii economice

rapida a populației, a producției alimentare și industriale - fapt ce a dus la o gravă poluare a mediului și o secatură a resurselor de materii prime și energetice.

Pe temeiul acestei tendințe a ajuns la concluzia că dacă se vor menține actualele tendințe de creștere a populației, industrializării, poluării, producției – limitele creșterii vor fi atinse în următorii 100 de ani. Acest fapt va conduce la un dezechilibru planetar fără a mai fi posibilă echilibrarea naturală, fapt ce ar trimite omenirea în fața unei catastrofe apocaliptice. Fata de această situație raportul Meadows a preconizat formarea deliberată a creșterii economice și demografice mondiale - fenomen numit **creștere zero**. Practic acesta ar însemna oprirea creșterii economice și demografice și menținerea unui echilibru economic.

Lucrarea “Limitele creșterii” și teoria creșterii economice zero are multe elemente realiste ale dezvoltării mondiale care nu pot fi ignorate cum ar fi: consumul resurselor, poluarea.

În același timp prin viciile de construcții, concluziile și soluțiile preconizate de modelul Meadows a declanșat numeroase critici cum ar fi:

- Simplificarea excesivă a interdependentelor din lumea actuală redusă doar la 5 variabile
- Subestimarea rolului progresului tehnico – științific
- Ignorarea existenței statelor naționale și a specificului creșterii economice
- Pesimismul exagerat privind creșterea economică
- Modelul creșterii zero nu ține cont de împărțirea lumii în țări bogate și sărace și consecințele acestui fapt.

Modelul Meadows preconizează menținerea subdezvoltării și a decalajelor economice internaționale.

Ca răspuns la criticele creșterii zero Clubul de la Roma a inițiat un al doilea raport concretizat în lucrarea “Omenirea la răspântii” 1974, elaborat de Eduard Pestel și Mihailo Mesarovic.

Acest raport este un raport de creștere economică mondială bazat pe o nouă concepție și inovații metodologice.

Noul raport porneste de la luarea în considerare a diversității lumii și gruparea țărilor în 10 mari regiuni geografice în funcție de asemanările economice și social – culturale.

Din această optică autorii au făcut distincția a două tipuri de creștere economică

- Creșterea nediferențiată care are loc prin simpla înmulțire cantitativă așa cum fusese concepută în primul raport.
- Creșterea diferențiată sau organică controlată de oameni și care cuprinde schimbări calitative structurale.

Pornind de la această distincție autorii apreciază că nu creșterea în sine se află la originea crizelor actuale ci caracterul său anarhic. Drept urmare se optează pentru o

Doctrine economice internaționale

Teoria creșterii economice

creștere controlată de oameni, elaborându-se scenarii alternative ale dezvoltării viitoare având ca obiectiv lichidarea subdezvoltării economice și depășirea crizelor planetare.

Raportul consideră ca rezolvarea problemelor omenirii nu este posibilă decât prin cooperarea internațională precum și prin armonizarea activității oamenilor cu mediul lor natural.

Exerciții - referat

Elaborați un referat cu tema "Importanța modelelor de creștere economică pentru previziunea economică".

Rezolvări - Referat

Studentul trebuie să valorifice cunoștințele acumulate pe parcursul acestui curs, îmbinând instrumentele teoretice cu capacitatea de a formula fundamentat o serie de idei personale. Lungimea eseului nu va depăși două pagini A4 și va urmări formularea unor opinii personale, coerente și fundamentate cu referire la următoarele repere:

- ce înseamnă creștere economică
- ce modele mai importante au existat de creștere economică
- care credeți că este locul și rolul acestor modele pentru o previziune economică corectă

Gândirea economică românească în perioada interbelică

Sarcini de învățare: Prin parcurgerea acestei unități de studiu, studentul va fi capabil să

- definească trăsăturile generale ale gândirii economice românești interbelice
- explice curentul naționalismului economic
- explice curentul economic țărănist
- explice curentul economic corporatist
- explice curentul economic marxist

Trăsături generale

Gândirea economică românească interbelică a cunoscut, în raport cu cea din perioada anterioară, o lărgire a ariei problematice și o aprofundare a acesteia sub aspect teoretic, metodologic și al recomandărilor de politică economică.

Preocupările teoretice și metodologice ale economiștilor români interbelici au vizat, între altele: geneza economiei de piață în România; trăsăturile și perspectivele ei de dezvoltare; locul României și în general, al țărilor precumpănitor agricole în economia mondială; modernizarea și completarea terminologiei de specialitate.

Sub aspectul recomandărilor de politică economică, în primul deceniu interbelic (1919-1929), în atenția economiștilor români s-au aflat: problematica reformei agrare; strategiile de dezvoltare economică și, în primul rând, industrială; unificarea și mai târziu, reforma monetară; situația datoriei externe antebelice și a reparațiilor de război convenite României. În perioada crizei economice (1929-1933), principalele teme de dezbateră au fost: scăderea volumului producției și al investițiilor; creșterea nivelului șomajului; politica comercială și financiară internă și externă. În ultimii ani interbelici (1933-1939), în centrul preocupărilor economiștilor au trecut: problematica complexului economic național; rolul economic al statului; modernizarea legislației muncii și funcțiile cooperăției.

Dintre curentele de gândire economică existente înaintea primului război mondial, și-au continuat activitatea în perioada interbelică curentul industrialist (devenit, în cursul deceniului al doilea, cel al naționalismului economic) și curentul marxist. Alături de ele, aveau să constituie repere doctrinare importante ale acestei perioade curentul țărănist și, mai târziu, cel corporatist. În schimb, curentele agrarian-conservator și poporanist aveau să intre într-un proces de dezagregare.

Dezbaterea problematicii economice de către exponenții principalelor curente a luat uneori forma unor confruntări de idei, cu caracter mai mult sau mai puțin polemic. Printre cele mai importante confruntări de idei se numără cele privind:

Doctrine economice internaționale **Gândirea economică românească în perioada interbelică**

- formarea și evoluția economiei de piață în România (între V.N.Madgearu, Ș.Zeletin, Ș.Voinea și M.Manoilescu);
- trăsăturile și perspectivele de dezvoltare ale economiei românești interbelice (între V.N.Madgearu, M.Manoilescu și G.Tașcă);
- rolul și funcțiile cooperăției (între G.Tașcă, I.Răducanu și V.Jinga).

Curentul naționalismului economic

Curentul naționalismului economic s-a dezvoltat între deceniile doi-cinci ale secolului al XX-lea, continuând în linii generale, orientările teoretico-metodologice și recomandările de politică economică ale curentului industrialist.

Tranziția de la curentul industrialist la curentul naționalismului economic a avut loc în cursul deceniului al doilea al secolului al XX-lea, pe fondul întârzierii și distorsionării dezvoltării economiei de piață în țara noastră și al deteriorării poziției României în economia mondială. Făcându-se ecoul nemulțumirii manifestate, în special, de aripa radicală a curentului industrialist, unii exponenți ai acestui curent și fruntași ai Partidului Național-Liberal, între care V.Brătianu, E.Costinescu și alții, au elaborat *doctrina naționalismului economic* (sintetizată în deviza „prin noi înșine”).

Sub aspectul orientării teoretico-metodologice, curentul naționalismului economic s-a situat pe poziții protecționiste și, într-o măsură mai mică, liberale neoclasice, susținând:

- dezvoltarea economiei de piață și înlăturarea formelor de organizare economică pre- sau, după caz, necapitaliste;
- prioritatea intereselor economice naționale, privite în ansamblu, în raport cu cele străine;
- consolidarea proprietății private, ca temelie a progresului și a prosperității economice;
- studierea condițiilor social-istorice pentru înțelegerea trăsăturilor și a perspectivelor de dezvoltare ale economiei românești.

Recomandările de politică economică ale curentului naționalismului economic se mențin, în general, în perimetrul gândirii economice protecționiste, căreia i se adaugă, către sfârșitul perioadei interbelice, elemente de factură dirijistă.

În condițiile efervescentei social-politice existente în ultima parte și după încheierea primului război mondial, adepții acestui curent au acționat pentru înlăturarea reformei agrare. Consecințele acesteia (diminuarea drastică a suprafeței proprietăților moșierești și creșterea numerică a gospodăriilor țărănești mici și mijlocii) corespundeau obiectivului accelerării dezvoltării economiei de piață.

Politica economică recomandată și înlăturată de exponenții naționalismului economic în primul deceniu interbelic, în care PNL s-a aflat la guvernare în cea mai mare parte a timpului, a vizat, între altele:

Doctrina economică internațională

Gândirea economică românească în perioada interbelică

- trecerea în proprietatea burgheziei românești a unei părți cât mai importante a activelor economice din provinciile reunite în 1918;
- exploatarea resurselor naturale prin asocierea statului cu investitorii interni;
- limitarea pătrunderii capitalului străin în unele sectoare-cheie ale economiei naționale, în care acesta ajunsese să dețină poziții predominante, cum erau industria petrolieră și sectorul bancar;
- adoptarea unor măsuri de austeritate bugetară, de echilibrare a balanței de plăți externe și de pregătire a înfăptuirii reformei monetare.

Pe baza învățămintelor desprinse atât din aplicarea propriei politici economice, cât și din evoluțiile economice înregistrate pe plan mondial, adepții naționalismului economic au preconizat în deceniul al patrulea măsuri vizând consolidarea rolului statului în viața economică și înfăptuirea unei largi deschideri sociale. În acest sens, ei au recomandat și, în perioada guvernării PNL de la mijlocul deceniului al patrulea, au pus în aplicare următoarele măsuri: asanarea unor ramuri și subramuri din industrie, comerț, sectorul bancar și al asigurărilor prin exercitarea unor măsuri de control din partea statului; generalizarea practicii acordării unor comenzi de stat importante unor întreprinderi indigene; preluarea la datoria publică a debitelor unor categorii de producători agricoli, mici întreprinzători urbani etc. afectați de criza economică din 1929-1933; modernizarea legislației muncii și adoptarea salariului minim garantat.

Din generația de economiști afirmați în deceniile al doilea și al treilea ale secolului al XX-lea, principalii exponenți ai curentului naționalismului economic sunt Ion N. Angelescu, Mitiță Constantinescu și Victor Slăvescu, iar apropiat de acest curent a fost Ștefan Zeletin.

Alături de aceștia și-au continuat activitatea unii economiști care se remarcaseră încă din perioada anterioară în cadrul curentului industrialist, cum era Vintilă Brătianu.

Ion N. Angelescu (1884-1930) și-a consacrat scurta sa viață activă muncii științifice și carierei publice. Licențiat în drept, literă și filozofie la Universitatea din București, el a obținut doctoratul în științe economice la Universitatea din München. A funcționat începând din 1915 în corpul profesoral al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale, îndeplinind funcția de rector al acestei instituții (1924-1929) și de președinte al Asociației Economiștilor din România (1926). Militant de seamă al PNL, a fost parlamentar și înalt funcționar guvernamental.

Din fecunda sa operă menționăm lucrările: *Cunoașterea și conducerea pieței economice: studiu istorico-statistic asupra evoluției naționale a popoarelor* (1915), *Politica economică a României Mari* (1919), *Politica economică a României față de politica imperialistă* (1923).

I.N. Angelescu considera procesul de industrializare a țării noastre nu doar dezirabil, ci și imperios necesar. În opinia lui, dezvoltarea industriei ar fi avut următoarele consecințe pozitive:

a) producerea în țară a unei părți importante din mărfurile industriale cerute pe piața internă, ceea ce ar substitui importul acestora și ar degreva balanța comercială externă;

Doctrina economică internațională

Gândirea economică românească în perioada interbelică

b) înzestrarea întregii economii cu capacități de producție moderne, ceea ce ar asigura o productivitate economică ridicată;

c) ameliorarea poziției României în fluxurile economice internaționale.

Analist lucid, I.N. Angelescu era conștient de faptul că țara noastră nu putea atinge într-un interval scurt de timp nivelul țărilor celor mai dezvoltate industrial și nici nu trebuia să renunțe la valorificarea potențialului său agricol. De aceea, nota el, România nu era menită să devină un stat industrial, dar nici nu mai putea rămâne un stat agricol. El considera că o structură economică industrial-agrară ar corespunde atât posibilităților economiei românești, cât și compoziției socioprofesionale a țării.

Depășind recomandările altor adepți ai industrializării, I.N. Angelescu s-a pronunțat pentru dezvoltarea industriei grele, inclusiv a acelor ramuri (cum erau metalurgia și construcțiile de mașini) pentru care unele materii prime ar fi trebuit importate. Poziția sa în această problemă a fost întâmpinată cu obiecții sau rezerve de mulți alți economiști. Răspunzând criticilor, el aprecia ca posibilă dezvoltarea ramurilor menționate prin utilizarea acumulărilor interne de capital și aplicarea unor taxe vamale protecționiste.

Curentul economic țărănist

Curentul țărănist de gândire economică s-a dezvoltat între deceniile trei-cinci ale secolului al XX-lea.

Apariția efectivă a curentului economic țărănist la începutul deceniului al treilea a fost impulsionată atât de înfăptuirea reformelor economice și social-politice de după primul război mondial, cât și de constituirea și activitatea Partidului Țărănesc și, după fuziunea acestuia cu Partidul Național Român, a Partidului Național Țărănesc.

Sub aspect conceptual, metodologic și al recomandărilor de politică economică, curentul economic țărănist îmbina reflecții de factură liberală neoclasică, poporanistă, cooperatistă și în mai mică măsură, de alte orientări.

Printre reflecțiile de factură liberală neoclasică se numărau:

- aprecierea proprietății private și a inițiativei economice individuale ca baze ale funcționării oricărei economii de piață moderne;
- adoptarea unei atitudini nediscriminatorii față de toate categoriile de investitori, indiferent dacă erau indigeni sau străini;
- susținerea participării largi la fluxurile economice internaționale (sintetizată în deviza „porților deschise” pentru investițiile și mărfurile străine).

Din doctrina poporanistă (însușită prin intermediul operei lui C. Stere, fondatorul acestui curent) au fost preluate două reflecții definitorii pentru orientarea curentului economic țărănist:

Doctrina economică internațională

Gândirea economică românească în perioada interbelică

a) economia românească, ca și a altor state agricole, prezenta trăsături specifice, care îi imprimau un caracter necapitalist și, prin aceasta, diferit de cel al economiei țărilor din Europa apuseană;

b) țărănimia, considerată ca o clasă socială omogenă ce cuprindea marea majoritate a populației, prezenta interese economice și social-politice specifice, diferite de interesele grupurilor sociale minore, așa cum erau calificate atât burghezia, cât și proletariatul.

Din gândirea cooperatistă a fost reținută, în primul rând, ideea asigurării unui echilibru social-economic între interesele producătorilor și cele ale consumatorilor. Cooperația agricolă era în măsură, în opinia adeptilor ei, să elimine păturile intermediare și parazitare din viața economică a satelor și să asigure prosperitatea materială a țăranimii.

Pornind de la aceste considerente, exponenții curentului economic țărănist apreciau că agricultura trebuia să fie ramura economică prioritară, iar țărănimia – clasa socială fundamentală pentru o îndelungată perioadă istorică. Pentru înlăptuirea acestor deziderate, se preconiza constituirea unui *stat țărănesc*, în care guvernarea țării urma să revină apărătorilor intereselor agriculturii și țăranimii.

În privința dezvoltării industriale a țării, ei își manifestau scepticismul privind șansele reale de reușită ale proiectelor de industrializare elaborate de economiștii de alte orientări. În opinia lor, era recomandabilă dezvoltarea ramurilor industriale legate de valorificarea produselor agricole, pentru care exista o piață de desfacere sigură.

Către sfârșitul deceniului al patrulea, pe fondul ascensiunii curentelor dirijiste, unii exponenți ai gândirii economice țărăniste s-au pronunțat pentru creșterea rolului statului în viața economică și în speță, pentru reglementarea activității sectorului privat bancar și comercial.

Curentul economic țărănist a avut numeroși reprezentanți de seamă, dintre care se disting Virgil N. Madgearu, Ion Răducanu, Ernest Ene, Gromoslav Mladenatz, Victor Jinga; pe poziții apropiate acestui curent s-a situat Gheorghe Tașcă.

Virgil N. Madgearu (1887-1940) a fost cel mai însemnat exponent al curentului economic țărănist și în general, unul dintre cei mai reprezentativi gânditori economici români interbelici. După absolvirea studiilor medii și superioare în țară, și-a continuat pregătirea în Germania, unde și-a susținut doctoratul în economie. A desfășurat o bogată activitate didactică, științifică și publicistică. A fost profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale, întemeietorul și directorul Institutului Român pentru Studiul Conjuncturii Economice, editorul unor publicații economice. Participat de tânăr la viața politică, a devenit principalul ideolog al Partidului Țărănesc și apoi, al Partidului Național-Țărănesc, parlamentar și ministru. Adversar redutabil al forțelor politice fasciste, a fost asasinat în anul 1940. Principalele sale lucrări sunt: *Doctrina țărănistă* (1923), *Agrarianism, capitalism, imperialism* (1936) și *Evoluția economiei românești românești după războiul mondial* (1940).

Apariția și dezvoltarea economiei de piață în România, aprecia V.N. Madgearu, a cunoscut trăsături diferite în raport cu cele din țările Europei apusene. Pe de o parte,

Doctrina economică internațională

Gândirea economică românească în perioada interbelică

dezvoltarea capitalismului în țara noastră a fost accelerată de pătrunderea capitalurilor și a mărfurilor străine. Pe de altă parte, acest proces a fost frânat sau după caz, distorsionat de factori cum erau:

- slăbiciunea burgheziei comerciale indigene, care se comporta, potrivit formulării lui V.N.Madgearu, ca o anexă a capitalismului extern;
- insuficienta dezvoltare a pieței interne, datorată structurilor economice înapoiate, cu precădere din agricultură, și dependenței acestora de fluctuațiile cererii de produse industriale din partea țărănimii;
- fragilitatea industriei naționale (definită din sintagma „industrie de seră”), decurgând din dependența întreprinderilor industriale de facilitățile acordate de către stat;
- existența unei rupturi între prețurile produselor industriale, stabilite la un nivel artificial ridicat ca rezultat al unor înțelegeri de tip monopolist, și prețurile produselor agricole, stabilite la niveluri modice prin mecanismele concurențiale. Decalajul dintre cele două categorii de prețuri tindea să se adâncească în situații de criză economică, de felul celei din 1929-1933.

Analizând structura economiei românești interbelice, V.N.Madgearu constata prezența unui puternic sector economic necapitalist, compus, în principal, din sectorul de stat și din micii producători agricoli. Alături de acesta exista un sector economic capitalist, format din întreprinderi private industriale, bancare, comerciale etc. Comparând principalii indicatori ai dezvoltării celor două sectoare și în special, volumul forței de muncă, economistul român concluziona că sectorul necapitalist dispunea de o extensiune considerabil mai mare decât sectorul capitalist. În esență, arăta el, economia românească avea un caracter *semicapitalist* (sau *predominant necapitalist*), motiv pentru care ea nu putea fi încadrată în sistemul economic capitalist.

Referindu-se la dezvoltarea agriculturii românești, V.N.Madgearu considera că aceasta urma să capete un caracter intensiv, ca rezultat al presiunii demografice care genera o suprapopulație agricolă. În opinia lui, proprietatea țărănească mică și mijlocie, bazată pe munca agricultorului și a familiei sale (și numită, de aceea, proprietate de muncă) reprezenta o formă de organizare socioeconomică necapitalistă și necolectivistă, chemată să armonizeze interesele producătorilor agricoli individuali, atât între ei, cât și în raporturile cu celelalte categorii socio-profesionale.

De pe pozițiile curentului economic țărănist, V.N.Madgearu a respins ideea înlăturării subdezvoltării economice prin industrializare. În opinia sa, asigurarea independenței economice ca rezultat al procesului de industrializare era iluzorie, iar subordonarea politicii economice intereselor acestuia ducea inevitabil atât la declinul agriculturii, cât și la deteriorarea situației economice, în general. Aveau, în schimb, perspective de dezvoltare ramurile industriale care valorificau produse agricole, în măsura în care dispuneau de cerere pe piața internă și pentru export.

În privința rolului statului în economie și a tipului de relații economice externe, poziția sa a cunoscut modificări notabile. Astfel, până la începutul anilor 1930, V.N.Madgearu a criticat intervenția statului în viața economică, în general, și în sfera

Doctrine economice internaționale

Gândirea economică românească în perioada interbelică

comerțului exterior, în particular. El se pronunța pentru o largă cooperare internațională, bazată pe liberul schimb și pe complementaritate economică.

Acționând în acest spirit, a contribuit la intensificarea relațiilor economice dintre România și unele țări din Europa centrală.

Pe baza învățămintelor desprinse din criza economică din 1929-1933 și din evoluțiile economice ulterioare, V.N.Madgearu și-a revizuit unele puncte de vedere. În ultimele sale lucrări, el considera benefică întărirea funcției de control a statului asupra sectorului economic privat, în special în domeniul financiar-bancar și al mării industrii. Relațiile comerciale bazate pe complementaritatea economică, aprecia economistul român referindu-se la acțiunile de subordonare economică a țării noastre desfășurate de Germania nazistă la sfârșitul anilor 1930, presupuneau egalitatea în drepturi a țărilor partenere. Totodată, el reproșa comerțului exterior românesc caracterul individualist și anarhic, recomandând disciplinarea acestuia prin intervenția statului.

Curentul economic corporatist

Mihail Manoilescu (1891-1950) a împletit activitatea didactică (a fost profesor de economie politică la Școala Politehnică din București între 1931-1944), științifică și publicistică cu cea politică (a fost parlamentar, ministru și guvernator al Băncii Naționale).

Activitatea științifică a lui M.Manoilescu cuprinde două etape. În prima etapă (1918-1930), el s-a situat pe poziții protecționiste apropiate, în general, de cele ale curentului naționalismului economic. Dintre primele sale contribuții menționăm: *Importanța și perspectivele industriei în noua Românie* (1921), *Probleme fundamentale ale dezvoltării noastre industriale* (1922) și *Neoliberalismul* (1923).

Lucrarea cea mai importantă din această primă etapă este *Teoria protecționismului și a schimbului internațional*, publicată la Paris în 1929 și tradusă în 1930-1931 în limbile engleză, italiană și portugheză. Ideile acestei cărți au făcut obiectul unor dezbateri științifice atât în România, cât și în Italia, Portugalia și alte țări. Ținând seama de unele dintre obiecțiile formulate, M.Manoilescu a publicat în limba germană o ediție revizuită și adăugită a lucrării, purtând titlul *Forțele naționale de producție și comerțul exterior* (1937). În această ultimă variantă, cartea avea să fie editată în limba română în 1986.

În a doua etapă a activității sale științifice (1930-1947), M.Manoilescu a elaborat o doctrină corporatistă proprie, pe care a fundamentat-o sub aspect socioeconomic și politic în cărțile *Secolul corporatismului. Doctrina corporatismului integral și pur* (1934) și *Partidul unic* (1937), precum și în studiile *Ideea de plan economic național* (1938), *Europa sud-estică în marele spațiu european* (1942) și altele. Pentru popularizarea doctrinei sale, el a editat revista „Lumea Nouă” (1932- 1942), în jurul căreia s-a constituit un grup de tineri economiști, sociologi și juriști de orientare corporatistă.

M.Manoilescu a manifestat și preocupări de istorie a teoriei economice și istorie socială, concretizate în lucrările *Încercări în filosofia științelor economice* (1938), *Curs de economie politică și raționalizare* (1940) și *Rostul și destinul burgheziei românești* (1942).

Doctrina economică internațională

Gândirea economică românească în perioada interbelică

Referindu-se la gândirea economică din țara noastră, el aprecia că economiștii români aveau datoria să studieze trăsăturile și direcțiile de dezvoltare ale economiei românești, evitând, pe cât posibil, să împrumute teorii și modele din gândirea economică universală, care nu-și găseau aplicare. În ce-l privea, M.Manoilescu considera că datoria sa ca om de știință era ca, pornind de la datele realității, să formuleze reflecții teoretice și recomandări practice privind accelerarea dezvoltării economice a țării.

Propunându-și să elaboreze o *teorie generală a protecționismului*, care să depășească neajunsurile semnalate, M.Manoilescu a utilizat un instrumentar metodologic și conceptual propriu.

Principalele premise metodologice ale demersului său științific sunt următoarele:

- problematica era abordată din perspectiva strict economică, fără luarea în considerare a factorilor sociali, psihologici, politici și filosofici;
- comerțul intern (desfășurat înăuntrul statului național, privit ca o entitate economică) era rupt de comerțul internațional, desfășurat între entități economice diferite;
- prețurile mondiale erau considerate, în mod convențional, drept mărimi fixe, corespunzând unei situații de echilibru permanent între volumul cererii și cel al ofertei.

Principalele concepte introduse sau, după caz, redefinite de M.Manoilescu sunt: beneficiul național, producția netă și productivitatea muncii.

Între venitul (numit și beneficiul sau câștigul) național și cel al întreprinzătorului nu exista, în opinia sa, nici o relație de determinare. Beneficiul național se compunea din valoarea nou-creată în fiecare întreprindere și ramură de producție, indiferent de condițiile concrete ale producției. Eventuala inexistență a beneficiului întreprinzătorului exercita un efect negativ asupra continuării producției, dar nu influența mărimea valorii nou-create în întreprindere și prin aceasta, nici mărimea beneficiului național. Modul de definire a beneficiului național, remarcau critic unii comentatori ai operei sale, era justificat doar în condițiile unei economii dirijate sau etatizate.

Pentru exprimarea mărimii beneficiului național M.Manoilescu a utilizat conceptul de producție netă, definită ca diferență între valoarea producției globale și cheltuielile materiale preexistente. După structura ei, producția netă se compunea din capitalul variabil (salarii) și plusvaloare (beneficii, dobânzi, impozite). Deși M.Manoilescu a evitat să adopte formal vreuna dintre teoriile valorii, modul de calcul al producției nete, care nu ținea seama de aportul altor factori de producție în afara muncii, era bazat pe teoria valorii-muncă.

Productivitatea muncii exprima, în accepțiunea lui M.Manoilescu, gradul de utilizare a forțelor economice din punct de vedere național. Ea era definită ca valoare medie netă produsă de un muncitor într-un an de muncă și era calculată ca raport între valoarea producției nete și numărul de muncitori. Modul de definire a productivității muncii a fost criticat de economiști B.Ohlin, F.Oulès, G.Tașcă și alții, în esență, datorită neluării în calcul a amortizării capitalului și a calificării profesionale a salariaților.

Pe baza datelor statistice internaționale privind evoluția productivității muncii, M.Manoilescu a desprins următoarele concluzii:

Doctrina economică internațională

Gândirea economică românească în perioada interbelică

a) în interiorul fiecărei țări se manifestau diferențe apreciabile ale productivității muncii, atât între întreprinderi, cât și între ramurile economice. Decalajele cele mai mari se înregistrau între productivitatea muncii din industrie și cea din agricultură. Raportul dintre productivitatea muncii din industrie și cea din agricultură reprezenta o mărime relativ constantă, denumită ulterior *constanta Manoilescu*;

b) în țările agricole sau, în general, mai puțin dezvoltate economic, majoritatea populației lucra cu o productivitate a muncii scăzută, în timp ce în țările industrializate, majoritatea populației lucra cu o productivitate a muncii ridicată;

c) în comerțul internațional, produsul muncii unui lucrător industrial se schimba cu produsul muncii mai multor lucrători agricoli. În general, pentru a realiza valori de schimb echivalente, țările agricole erau nevoite să utilizeze un volum de muncă considerabil mai mare comparativ cu țările industriale. Această concluzie a fost acceptată de economiștii radicali R.Prebisch, C.Furtado și alții, și contestată de economiștii de orientare liberală și keynesiană P.A.Samuelson (care o califică drept „illogică”), M.Blaug și alții.

M.Manoilescu a supus unei analize minuțioase teoriile comerțului internațional elaborate de A.Smith, D.Ricardo, J.S.Mill și alți economiști de factură liberală. Referindu-se în special la contribuțiile lui D.Ricardo, economistul român aprecia că în comerțul internațional prezentau importanță diferențele de productivitate a muncii și nu avantajele comparative. Teoria ricardiană a comerțului internațional era valabilă, în opinia sa, doar într-un caz particular, și anume în cazul unui schimb între mărfuri, produse în ramuri în care productivitatea muncii era superioară mediei naționale.

Pe baza constatărilor și a concluziilor arătate, M.Manoilescu a susținut că țările industrializate, dispunând de o productivitate mai mare a muncii naționale, exploatează în comerțul internațional țările agricole, dispunând de o productivitate mai redusă a muncii naționale. Pentru țările agricole, participarea la comerțul internațional, departe de a prezenta avantaje, determina pierderi de venit național.

Pentru a determina dacă o marfă trebuia importată sau produsă în țară, era necesar să se compare productivitatea muncii aferente respectivei mărfi cu productivitatea medie națională.

Pentru stimularea înființării și dezvoltării unor întreprinderi cu o productivitate a muncii ridicată, M.Manoilescu recomanda *adoptarea unei politici economice protecționiste*, caracterizată prin următoarele trăsături:

a) ramurile de producție care urmau să fie protejate erau acela în care nivelul productivității muncii era superior mediei naționale. Aplicarea consecventă a acestui criteriu în toate ramurile de producție și în toate țările ar fi exclus agricultura din rândul ramurilor beneficiare ale protecției, fapt socotit inadmisibil de G.Taşcă, I.Răducanu și alți economiști români interbelici;

b) nivelul și durata protecției erau determinate strict de diferența dintre productivitatea muncii aferentă mărfii importate și cea aferentă mărfii indigene. În aceste condiții, aplicarea unor taxe vamale de 100% sau 200% apărea, nota M.Manoilescu, pe deplin îndreptățită;

Doctrine economice internaționale

Gândirea economică românească în perioada interbelică

c) limita naturală a aplicării sistemului protecționist era economia națională, dar în condițiile în care s-ar înregistra o diferență favorabilă a productivității muncii, era justificat exportul unor mărfuri chiar și la prețuri inferioare costurilor de producție.

Instabilitatea economiei mondiale, accentuată în timpul crizei economice din 1929-1933, ca și marile disparități privind nivelul de dezvoltare economic existente între țările lumii făceau necesară, în opinia lui M.Manoilescu, adoptarea unei noi ordini economice interne și internaționale. Aceasta presupunea, în esență:

- reforma statului, în sensul adoptării principiilor corporatismului. Doctrinarul român considera că, date fiind eșecurile înregistrate de tipurile economice deja experimentate (economia liberă de piață, economia planificată central), omenirea s-ar fi aflat în faza adoptării sistemului economic și social-politic corporatist;

- instaurarea economiei naționale organizate, ceea ce implica, în practică, intervenția permanentă a statului în viața economică, atât pentru determinarea unităților și ramurilor economice care trebuiau subvenționate, cât și pentru exercitarea unui control asupra operațiunilor de comerț exterior;

- creșterea capacității de cumpărare a țărilor în curs de industrializare, descentralizarea industrială a lumii și în timp, atenuarea decalajelor economice dintre state.

Teoria protecționistă a lui M.Manoilescu era menită să reprezinte o componentă esențială a doctrinei economice corporatiste și prin aceasta, suportul teoretic al politicii economice a statelor corporatiste. Cu toate acestea, din diferite motive, teoria sa nu a fost aplicată în nici unul din statele corporatiste europene.

În România, ideile economice ale lui M.Manoilescu au fost respinse de principalele curente de gândire, ca și de forțele politice din timpul vieții sale, nefiind puse în aplicare. Mai târziu, în deceniile al optulea și al nouălea ale secolului al XX-lea, unele concepte elaborate de M.Manoilescu aveau să fie utilizate în organizarea și conducerea economiei centralizate.

Curentul economic marxist

Curentul economic marxist și-a continuat activitatea în perioada interbelică în condiții parțial diferite de cele anterioare. În ultima parte a primului război mondial și în anii imediat următori, ca rezultat al sciziunii intervenite în mișcarea muncitorească internațională, inclusiv în cea din România, în cadrul lui s-au constituit mai multe orientări doctrinare distincte, dintre care mai importante erau cea social-democrată și cea comunistă. De-a lungul perioadei interbelice, deosebirile dintre aceste orientări s-au accentuat, fapt ce s-a repercutat atât asupra aprecierilor teoretice, cât și mai ales, asupra recomandărilor de politică economică formulate de economiștii marxiști.

În viziunea economiștilor interbelici de orientare social-democrată, țara noastră se afla pe o treaptă inferioară a dezvoltării economiei de piață. Economia românească prezenta un profil preponderent agricol, industrial fiind slab dezvoltată. În aceste

Doctrina economică internațională

Gândirea economică românească în perioada interbelică

împrejurări, contradicțiile specifice economiei și societății capitaliste, și în primul rând, cea dintre muncă și capital, erau abia în curs de maturizare.

Potrivit aprecierilor economiștilor interbelici de orientare comunistă, în economia românească apăruseră în anii 1930 trăsături proprii stadiului imperialist al evoluției capitalismului, cum erau: preponderența monopolurilor în unele ramuri economice, constituirea capitalului financiar prin fuziunea dintre capitalul industrial și cel bancar, unirea forței economice a statului cu cea a monopolurilor și altele. De aici decurgea necesitatea înlăturării tipului economiei de piață, a etatizării mijloacelor de producție și a pregătirii tranziției la tipul economiei centralizate.

Gândirea economică marxistă interbelică a fost reprezentată atât de teoreticieni social-democrați, cum era Șerban Voinea, cât și de teoreticieni comuniști, cum era Lucrețiu Pătrășcanu.

Lucrețiu D.Pătrășcanu (1900-1954) provenea dintr-o familie de cărturari și oameni politici moldoveni. După absolvirea studiilor medii și universitare în țară, el și-a trecut doctoratul în științe economice în Germania, susținând teza *Reforma agrară în România și urmările ei* (1925).

În perioada interbelică și imediat postbelică, el a desfășurat o bogată activitate științifică, publicistică și politică, în calitate de militant și ideolog comunist. Principalele sale contribuții pe teme social-economice sunt, în afara tezei de doctorat menționate, lucrările *Un veac de frământări sociale* (elaborată în 1934 și publicată în 1945) și *Problemele de bază ale României* (1944).

Sub aspect teoretic și metodologic, L.Pătrășcanu s-a format sub influența doctrinei marxiste, receptată atât direct, prin lecturi proprii din opera lui K.Marx, cât și prin intermediul lucrărilor sociologilor marxiști G.Lukacs și S.Lifșiț.

Referindu-se la evoluția capitalismului în România, L.Pătrășcanu considera că începuturile dezvoltării economiei de piață se situau la mijlocul secolului al XVIII-lea, legat de reformele sociale ale domnitorului C.Mavrocordat. În secolele XVIII-XIX, relațiile de producție capitaliste s-au dezvoltat continuu, dar în ritm lent. Slăbiciunea forțelor sociale interesate în dezvoltarea economiei de piață și în primul rând, a burgheziei, aprecia economistul român, a determinat menținerea unor rămășițe ale relațiilor de producție feudale, în special în agricultură.

L.Pătrășcanu a criticat teoria neoioabăgiei a lui C.Dobrogeanu-Gherea, considerând-o nefondată. În opinia sa, în urma reformei agrare din 1864, relațiile de producție capitaliste s-au extins treptat în agricultură. El a apreciat că reforma agrară din 1921 deschidea calea generalizării relațiilor de producție capitaliste în întreaga economie.

Economia românească din deceniul al patrulea al secolului al XX-lea avea un caracter capitalist (dat fiind ponderea ridicată a relațiilor salariale) și un profil agrar-industrial (dat fiind raportul dintre ponderea relativă a celor două ramuri economice). Ea prezenta, potrivit aprecierii lui L.Pătrășcanu, următoarele trăsături:

- un nivel scăzut de dezvoltare, datorat atât unor cauze interne, cât și poziției subordonate în sistemul economiei capitaliste mondiale;

Doctrine economice internaționale

Gândirea economică românească în perioada interbelică

- consolidarea treptată a pozițiilor capitalului financiar, rezultat din împletirea capitalului bancar cu cel industrial. Legat de acest aspect, el semnala faptul că în anii 1920 și la începutul anilor 1930 finanțarea industriei se realizase preponderent din surse private interne și externe, în timp ce după criza economică din 1929-1933 ea se realiza, într-o mare măsură, din fonduri publice;

- vulnerabilitatea capitalului financiar indigen în confruntările cu marea finanță internațională;

- lipsa de eficiență a activității în agricultură, datorată, în esență, fărâmițării proprietății funciare și insuficienței dotării tehnice;

- constituirea de monopoli în principalele ramuri economice, fapt ce avea consecințe negative atât asupra mecanismului funcționării economiei, cât și asupra intereselor consumatorilor.

L.Pătrășcanu considera, în concluzia analizei sale, că România, pe de o parte, intrase în faza imperialistă a dezvoltării capitalismului, iar, pe de altă parte, forma obiectului dominației economice și politice a marilor puteri imperialiste.

Pentru rezolvarea de fond a acestei situații, el preconiza trecerea imediată la înfăptuirea tipului economiei planificate central.

Exerciții – referat

Elaborați un referat cu tema “Comparație între curentul economic naționalist și cel țărănist”.

Rezolvări – Referat

Studentul trebuie să valorifice cunoștințele acumulate pe parcursul acestui curs, îmbinând instrumentele teoretice cu capacitatea de a formula fundamentat o serie de idei personale. Lungimea eseului nu va depăși două pagini A4 și va urmări formularea unor opinii personale, coerente și fundamentate cu referire la următoarele repere:

- explicați curentul economic țărănist evidențiind caracteristicile acestuia
- explicați curentul economic naționalist evidențiind caracteristicile acestuia
- comparați caracteristicile, precizând avantajele și dezavantajele dintre cele două curente de gândire